

Fabrics Atlas of Turkey

TÜRKİYE DOKUMA ATLASI

*ANADOLU'NUN
MİRAS KUMAŞLARI
ANATOLIAN
HERITAGE
FABRICS*

*9000 yıl önce Çatalhöyük'te başlayan
Anadolu dokumacılığının izinde...*

TÜRKİYE DOKUMA ATLASI

ANADOLU'NUN MİRAS KUMAŞLARI

TÜRKİYE DOKUMA
ATLASI

SARAY
DOKUMALARI

ANADOLU
DOKUMALARI

TÜRKİYE DOKUMA
ATLASI ÜZERİNE

TEŞEKKÜR

Çatma Madalyonlu Arşın Yastık Yüzü 17. Yüzyıl (Tahmini), 72 x 63 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Kökleri binlerce yıl öteye uzanan Anadolu dokumaları, kültürel mirasımızın en önemli değerlerinden biridir. Anadolu'da, pusulanın her yönünde farklı bir dokuma kültürü gelişmiştir. Dokumacılık zanaatı, insanın iç dünyasının dışarıya aktarım aracıdır. Kullanılan hammadeden, işlenen desene kadar, her aşama başlı başına bir ilham sürecidir.

İnsanın en temel ihtiyaçlarından biri olan örtünme, beraberinde derinlikli bir kültür de üretir. Mevsim geçişleri, toprağın, denizin rengi, bir çiçeğin tomurcuklanması ya da bir kuşun uçuşu gibi nice ilhamla iç içe geçen dokumacılık, toplulukların ve yörelerin alamet-i farikasıdır.

İnsanoğlu, kumaşa coğrafi deneyimlerini, dünya tasavvurunu, estetik anlayışını ve hayallerini de dokur. Dolayısıyla, insanın salt örtünme ihtiyacının ötesinde, giysi, beraberinde birçok mesaj taşır. Öyle ki, bu geleneksel zanaat, başlı başına bir lisan demektir. Bu lisanı bilenler, bir motiften ya da renkten, dokumanın doğduğu bölgeyi tanırlar. Yani, dokumacılık sanatı, bir işaret, bir yol

tarifi, hülasa, büyük bir tarih kaynağıdır. Arşiv belgelerinden ve sandıklardan öğrendiğimize göre coğrafyamızda dokunmuş yüzlerce kumaş türü vardır. Ancak bugün, ne yazık ki birçoğunun izi kaybolmak üzere. Öyle ki, Osmanlı Sarayı'nda dokunan eşsiz kumaşlarımızın nadide örnekleriyle ancak müzelerde ve koleksiyonlarda karşılaşabiliyoruz. Bu değerleri gündelik hayata taşıyacak köprüler kurmamız gerekiyor.

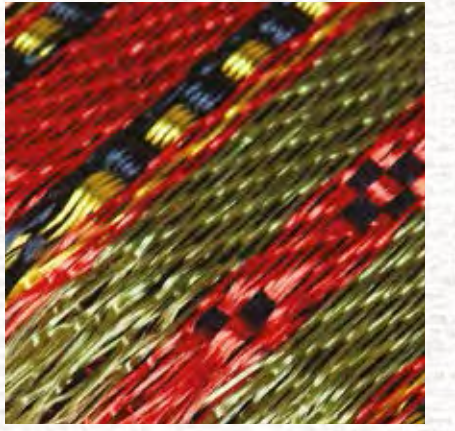
Türkiye Dokuma Atlası Projesi, paha biçilemez bu kültür mirasını hatırlamayı ve binlerce yıldır,ilmekilmek işlenmiş dokuma sanatımızı gün yüzüne çıkarmayı amaçlıyor. Hâlihazırda son derece güçlü olan tekstil endüstrimizin ana damarlarında dolaşma sokmayı hedefliyor.

Geleneğin hafızası, yeni tasarımlara teyellendiğinde, Türk Dokumacılığının, dünya çapında bir bilinirliğe kavuşacağına inanıyorum. Genç tasarımcıların, geleneksel dokuma sanatımızın, ilham dünyalarını besleyecek engin bir kaynak olduğunu farketmeleri son derece önemli. İşte bu noktada, projemizin, dokuma sanatını genç

yeteneklerle buluşturacak olması, otantik olana verilen değeri ve gösterilen talebi arttıracaktır. Böylelikle, zanaatın ekonomik bir değere dönüşmesi de mümkün olabilecektir.

Türkiye Dokuma Atlası Projesi'nin, kültürel mirasımıza karşı sorumluluklarımızı yerine getirmede büyük bir adım olduğunu düşünüyorum. Unutulmaya yüz tutmuş geleneksel Türk Dokumacılığına hayat enerjisi vermek için bu projeye katılan ve destek olan herkese şükranlarımı sunuyorum.

Emine Erdoğan

Antep Kutnu Dokuma, 58 x 152 cm, Yusuf Mekikçi

Beledi Dokuması, 60 x 51 cm, İzmir / Tire Kent Müzesi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yıl dönümünü idrak edeceğimiz 2023'e adım adım yaklaşırken yarınların sahibi evlatlarımızın eğitimini, ülkemizin millî davası olarak kabul ediyoruz. Aydınlık ve müreffeh geleceğimizin inşası adına bilimsel ve teknolojik gelişmeleri eğitim yoluyla gençlere aktarmanın yanında, kültürel kimliğimizi oluşturan değerleri yaşatmak ve bunları evrensel kültürle buluşturup geleceğe taşımak, kanaatimizce hayati öneme sahiptir.

Çağımızda sürekli yenilenerek geniş kitlelere ulaşan bilgi; öğrenme heyecanını, belirli yaşlarla kategorize edilmiş örgün eğitimden "hayat boyu öğrenmeye" dayalı yaygın eğitime taşımayı zorunlu kılmaktadır. Biz; ülkemizin yaygın eğitim kurumlarındaki sanat, zanaat ve meslek edindirme kurslarında yer alan eğitim-öğretim faaliyetleriyle ve projelerle toplumsal hafızanın canlı tutulmasına destek vermek istiyoruz. Kültürün korunması ve geniş kitlelerle buluşması misyonuna sahip yaygın eğitim kurumlarımız olan olgunlaşma enstitüleri ve halk eğitim merkezlerinin geniş katılımıyla

Cumhurbaşkanımızın eşi Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi'nin himayelerinde, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsünün öncülüğünde hayata geçirilen "Türkiye Dokuma Atlası Projesi" ülkemizin kültür hayatına katkı sağlayacak önemli çalışmalardan biridir.

Anadolu coğrafyası, binlerce yıllık hikmet ve bilgiyi insanlık adına muhafaza eden müstesna bir okuldur. "Türkiye Dokuma Atlası Projesi" ile Anadolu'nun her yaştan insanımız için kıymet taşıyan değerlerini, kültürel mirasımızın zengin bir kolu olan geleneksel dokumalarımız üzerinden okuma; dijital dünyanın hız çağında, çocuk ve gençlerimize sabrın ve el emeğinin önemini hatırlatabilme sorumluluğunu taşımaktayız.

"Türkiye Dokuma Atlası Projesi" yle geleneksel dokuma kültürünün korunup geliştirilmesini ve dünyaya tanıtılmasını amaçlıyoruz. Proje; Anadolu'nun dokuma kumaş kültürünün araştırılması, sağlanan verilerin bir kaynaktaki birleştirilmesi, geleneksel dokumaların analiz edilmesi, bun-

ların bir katalogta toplanması ve koruma altına alınması aşamalarını içeriyor. Böylece coğrafi işaret tescilinin oluşturulmasını, tescil almış dokumaların üretilmesini, yöresel dokumacılığın çağdaş tasarımla "Türk markası" olarak dünyaya tanıtılmasını hedefliyoruz.

Projeyi himayeleri altına alan Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi'ye, hayata geçirilmesine destek sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, T.C. Ticaret Bakanlığı ve İTHİB yetkililerine Bakanlığımız adına şükranlarımı sunuyorum. Bakanlığımızın Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne bağlı kurumlarının yönetici, öğretmen ve dokuma ustalarına teşekkür ediyorum.

ZİYA SELÇUK
MİLLÎ EĞİTİM BAKANI

Anadolu coğrafyamızın en nadide kültürel hazinelerinden biri konumundaki dokuma kültürü, kadim Türk tekstil tarihimizin tasarım ve üretim gücünü gözler önüne sermektedir. Bu tarihi mirasın gün yüzüne çıkarılarak korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması düşüncesinde, Türkiye Dokuma Atlası Projesi bir milattır.

Türkiye Dokuma Atlası Projesi, sayısız dokuma ve nakış tekniğini bir araya getirilmekle kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası arenada tanıtımı için de önemli bir sorumluluk üstlenecektir. Zengin tasarım gücüne sahip dokuma kültürümüz, proje ile birlikte aslına uygun olarak yaşatılacak, aynı zamanda markalaştırılarak küresel ölçekte Türkiye'nin katma değerli ihracat artışına destek sağlayacaktır.

Sürdürülebilir kalkınma, sadece sanayi üretiminin artması ya da tarım sektörümüzün geliştirilmesiyle değil; aynı zamanda kültürel dinamiklere sahip çıkılarak gelecek kuşaklara aktarılmasıyla mümkündür. Bu değerlerimize el birliği ile sahip çıkarak ihracatla kalkınan Türkiye ile ekonomimi-

zi çok daha ilerilere taşıyabileceğimize yürekten inanıyorum. Bu kapsamda Türkiye Dokuma Atlası Projesi'ni ayrıca önemsiyorum. Yüz bini aşkın ihracatçısıyla Türk ihracatının tek çatı kuruluşu Türkiye İhracatçılar Meclisi olarak, benzer projelerle Türkiye markamızı daha yukarılara taşıyabilmek adına üzerimize düşen tüm görev ve sorumlulukları yerine getirmeye hazırız.

Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi'nin himayelerinde gerçekleşen Türkiye Dokuma Atlası Projesi'ne katkılarından dolayı Ticaret Bakanlığına, Milli Eğitim Bakanlığına, İstanbul Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliğine ve diğer tüm proje paydaşlarına Türkiye İhracatçılar Meclisi-miz adına şükranlarımı sunuyor, projeye emek veren tüm teknik personele teşekkür ediyorum.

Sahip olduğumuz muazzam kültür sentezini ve çok kıymetli hazinelerimizi ortaya çıkaran benzer projelerin sayısının katlanarak artmasını diliyorum.

Gelenekten geleceğe taşıdığımız her değer, ülkemizi farklı kılacak.

İSMAİL GÜLLE

TÜRKİYE İHRACATÇILAR MECLİSİ BAŞKANI

Maraş Abası (Dokuma Halinde), 32 x 64 cm Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü

Yaşadığımız kadim coğrafya, binlerce yıldır birçok medeniyete, kültüre ve inanca ev sahipliği yapmış; Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan tarihî seyirde oluşan eşsiz kültür sentezi tekstil üretimimize de yansımış ve onu çok değerli kılmıştır. Bu güçlü mirasın üzerinde yükselen tekstil sanayimiz ise, Türkiye Cumhuriyeti'mizin kalkınmasının her zaman mihenk taşı olmuştur.

Bugün yıllık 10 milyar dolarlık ihracatı, 201 milyar TL'lik üretim değeri, 1 milyonu aşkın istihdamı ile Türk tekstil sektörümüz; pamuktan ipliğe, iplikten kumaşa, kumaştan hazırgiyime ve konfeksiyon yan sanayiye tüm üretim aşamalarını gerçekleştirebilen dünya üzerindeki birkaç ülkeden biri konumunda. Türkiye, dünyanın en büyük ilk 5 tekstil ihracatçı ülkesinden biri ve hiç şüphesiz bu gücünü tarihî mirasından alıyor.

Sektörümüzün değer üretme motivasyonunun göstergesi olan Türkiye Dokuma Atlası projemiz ile; Elazığ'dan Burdur'a, Antalya'dan Sivas'a, Balıkesir'den Kahramanma-

raş'a, Hatay, Siirt, Rize, Tekirdağ, Ankara ve onlarca şehrimizin yüzlerce kumaşı bugün ilk defa Cumhurbaşkanımızın eşi Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi'nin himayelerinde bir araya geliyor. Projemizle, sadece oluşturulan enstalasyonlarla geçmişe ışık tutmuyor; aynı zamanda kaybolmaya yüz tutan geleneksel dokuma kültürümüzün korunarak yaşatılması ve zengin kültürel birikimin geleceğe aktarılmasını amaçlıyoruz.

Türkiye Dokuma Atlası Projesi'nin paydaşlarından biri olarak geçmişle gelecek arasındaki eksik köprüleri kurmada rol oynamak Birliğimiz (İTHİB) için paha biçilmez öneme sahip. Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde ilk defa açılışı gerçekleşecek bir serginin tekstil sektörü özelinde olması ve programın Cumhurbaşkanımızın eşi Sayın Emine Erdoğan Hanımefendi himayelerinde; Ticaret Bakanlığımız ve Millî Eğitim Bakanlığımızın destekleriyle gerçekleştiriliyor olması, tekstilin Türkiye ekonomisi için önemini bir kez daha gösterirken; 10 binlerce firmadan oluşan tekstil camiamızı

daha çok yatırım, daha çok üretim ve daha çok ihracat için teşvik edecektir.

Bu kapsamda projemizin hayata geçmesine vesile olan başta Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi olmak üzere; Ticaret Bakanımız Sayın Mehmet MUŞ'a, Millî Eğitim Bakanımız Sayın Ziya SELÇUK'a, TİM Başkanımız Sayın İsmail GÜLLE'ye ve özellikle projemize çok büyük katkılarından dolayı Cumhurbaşkanlığı Danışmanı Sayın H. Hümeysra ŞAHİN'e şükranlarımı sunuyorum.

Projemizin teknik altyapısının sağlanmasına destek sağlayan Marmara Üniversitesi Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Erol ÖZVAR'a, geleneksel Türk dokumalarına projemizle yeniden hayat veren İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü Yusuf GÜRLEK'e, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü proje ekibine ve proje küratörümüz Sayın Güneş GÜNER'e destekleri için şahsım ve sektörümüz adına teşekkür ediyorum.

AHMET ÖKSÜZ
İTHİB YÖNETİM KURULU BAŞKANI

Kültürümüzün en değerli yapı taşlarından olan yöresel dokumalarımızı gün yüzüne çıkartmak, desen ve renklerinin verdiği mesajları anlamak ve her biri ayrı birer kültürel miras olan yöresel dokumalarımızı gelecek kuşaklarımıza en doğru şekliyle aktarabilmek amacıyla Cumhurbaşkanlığı himayelerinde gerçekleştirdiğimiz “Türkiye Dokuma Atlası Projesi’nin” çıktılarını; atalarımızdan bizlere miras kalan ve kökeni Orta Asya’ya kadar uzanan coğrafyamızda ne denli zengin bir kültürel geçmişe sahip olduğumuzun en değerli kanıtlarını sunmaktadır.

Sentetik malzemelerin sağlık açısından ve çevre açısından zararları her geçen gün daha net bir şekilde kanıtlanmaktadır. Doğal hammadde ve doğal boyamaya yönelik farkındalık ve ilginin yavaş yavaş artmaya başladığı ve dünyanın doğala dönüş trendi içerisinde olduğu günümüzde tamamen doğal olan yöresel dokumalarımızın değeri bir kez daha anlaşılmıştır.

Marmara Üniversitesi olarak, “Türkiye Dokuma Atlası Projesi’nin” bir paydaşı olmak ve bu sürece laboratuvarlarımızda yapacağımız; dokumalarımızı oluşturan

ipliklerin hammaddesinden, dokumayı oluşturan örgüye, renklendirilmesinde kullanılan boyarmaddenin tavinine kadar geniş çerçevede analiz etmek; tıpkı geçmişimizde olduğu gibi dokumalarımızın yeniden doğal boyarmaddeler ile renklendirilmesi konusunda çalışmak ve dokumalarımızın aslına uygun bir şekilde iyileştirilmesi konularında katkı sağlamak üniversitemiz adına son derece önemlidir.

Dokumalarımızın yaşatılması konusunda emek veren yöresel dokumacılarımıza, bilimsel açıdan projemizi destekleyecek olan bilim insanlarımıza, dokumalarımızı uluslararası düzeyde tanıttacak olan özel sektör temsilcilerine ve kültürel miraslarımızın yaşatılması konusunda çalışma yapan kurumları tek bir çatı altında bir araya getiren Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi’ye şükranlarımı sunarım.

Tüm sürecin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi hususunda değerli katkılarından ve yoğun emeklerinden dolayı Cumhurbaşkanlığı Danışmanı Sayın H.Hümeysra ŞAHİN’e; yöresel dokumalarımızın ticarileştirilmesi ve uluslararası platformlarda tanıtılması konularında destek sağlayan İTHİB Yöne-

tim Kurulu Başkanı Sayın Ahmet ÖKSÜZ’e; kültürel değerlerimizi araştıran, arşivleyen ve gelecek kuşaklara aktarma misyonu ile hareket eden İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü Sayın Yusuf GÜRLEK’e teşekkür ederim.

PROF. DR. EROL ÖZVAR
MARMARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ

Tekirdağ / Karacaklavuz Dini Dokuması, 71 x 130 cm, Tekirdağ Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Sivas Gürün Şalı, 32x56 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü olarak “kültürümüzü korumak ve yaşatmak” misyonuyla hayata geçirdiğimiz projelerimize, Cumhurbaşkanımızın eşi Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi himayelerinde dokuma kültürümüzü tanıtmayı amaçlayan; Türkiye Dokuma Atlası Projesi ile devam etmenin heyecanını ve mutluluğunu yaşıyoruz.

Tarih boyunca köklü bir mirasa sahip olan Türk dokuma kültürü, son yıllarda geleneksel değerlerini hızla kaybetmekte ve çeşitli nedenlerle modernize edilerek aslından uzaklaşmaktadır. Küreselleşen dünyada, yerel kültürlerin korunarak yaşatılması ve evrensel kültürle buluşturulması büyük öneme sahiptir. Türkiye Dokuma Atlası Projesi ile Anadolu'nun zengin dokuma kültürünün araştırılarak verilerin tek bir kaynaktan toplanması; kaybolmaya yüz tutan geleneksel dokuma kültürümüzün aslına uygun yaşatılması ve zengin kültürel birikimin geleceğe aktarılması amaçlanmaktadır. Geleneksel dokumalarımızın turizm ve tekstil sektörü ile buluşturulmasıyla yerel kalkınmaya katkı sağlanması ve

“Yaşayan Müze” kurulması projenin ileriye dönük hedefleridir.

Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi himayelerinde gerçekleştirilen Türkiye Dokuma Atlası Sergisi'ne ev sahipliği yapan T.C. Cumhurbaşkanlığı makamına şükranlarımızı sunarız. Türkiye Dokuma Atlası Projesi'ni sahiplenerek himayeleri altına alan ve açılış sergisinin Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde gerçekleşmesini sağlayan Cumhurbaşkanımızın eşi Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi'ye ve projenin hayata geçirilmesinde kurumumuza rehberlik eden Cumhurbaşkanlığı Danışmanı Sayın H.Hümeysra ŞAHİN'e teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Kurumsal araştırma ve çalışmalarımızın koordinasyonunu sağlayan MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürü Sayın Yusuf BÜYÜK'e, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü (ARAGEM) yetkililerine, projeye destek veren T.C. Ticaret Bakanlığına, İTHİB Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Ahmet ÖKSÜZ'e, projenin tanıtım sergisinde özel ko-

leksiyonlarıyla katkı sunan koleksiyonerler; Sayın Yusuf İYİLİK ve Sayın Alper KANCA'ya teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Projenin akademik altyapısını oluşturan ve her sürecinde değerli katkıları bulunan akademik danışmanlarımız; Prof. Dr.Hülya TEZCAN, Prof. Dr. Aydın UĞURLU ve Prof. Dr. Mehmet AKALIN'a; projenin ilk etabını bir yıllık titiz bir çalışma ile hazırlayan Proje Koordinatörü Ayşe DİZMAN, Dr. Servet Senem UĞURLU, Dr. Meral ÖZOMAY ve Dr. Lale TEKİN GENÇ'e; Osmanlı Arşivi Uzmanı Doç. Dr. Raşit GÜNDOĞDU'ya ve kumaş kataloglarının restorasyonunu gerçekleştiren Enstitümüzün Restorasyon ve Konservasyon Bölümü sorumlusu Dr. Ragsana HASANOVA'ya ve proje araştırma ekibinde yer alan tüm çalışma arkadaşlarımıza teşekkür ediyoruz.

Projenin ülkemize ve milletimize hayırlı olmasını temenni ederiz.

YUSUF GÜRLEK
İSTANBUL BEYLERBEYİ SABANCI
OLGUNLAŞMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ

TÜRKİYE DOKUMA ATLASI PROJESİ

Orta Asya’ dan gelerek Anadolu’nun yerel kültürleriyle zenginleşen kültürümüzün en önemli kollarından biri dokumacıdır. Selçuklu ve Osmanlı döneminden günümüze uzanan tarihsel süreçte dokumacılık; barınmadan giyim kuşama kadar Türklerin yaşamında önemli bir yere sahip olmuştur. Türk insanının duygu ve düşünce dünyasını yansıtan motifler, dokumalarla yaşatılmıştır.

İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü olarak hazırladığımız; “Osmanlı Saray Sultanları Projesi” ile tarihte dokumalar etrafında gelişen zengin kültürü, yakından tanıma fırsatı bulduk. Saray himayesindeki atölyelerde, kanunlarla belirlenen kurallarla dokunan değerli kumaşlar, sarayda kullanılmayan yanında diplomatik hediye olarak yabancı ülkelerin yöneticilerine ve elçilerine hediye edilmiştir.

Dünyada hayranlık uyandıran Osmanlı dokumalarının kökleri, Anadolu’nun dokumacılık kültüründen beslenmiştir. Anadolu’ da dokunan yöresel dokumalar, Osmanlı Sarayı’nda da kullanılmıştır.

Yöresel dokuma kültürümüzün özellikle sanayileşme sonrasında gündün güne zayıfladığını hatta günümüzde, aslından uzaklaşarak birer birer kaybolduğunu görmek Türkiye Dokuma Atlası Projesi’nin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Enstitü olarak “Yöresel dokumalarımızın yaşatılması için nasıl bir çalışma yürütebiliriz” düşüncesiyle yola çıkmış bulunmaktayız.

Yöresel dokuma kültürümüzün korunmasını ve aslına uygun yaşatılmasını hedefleyen Türkiye Dokuma Atlası Projesi’ni, Cumhurbaşkanımızın eşi Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi’ye sunmamızın ardından, kendilerinin projeye büyük önem vererek himayeleri altına almaları sayesinde projeyi hayata geçirmenin mutluluğunu yaşıyoruz. Projenin akademik danışma kurulunda bulunan değerli hocalarımız, kurumumuz ve proje ekibimiz adına Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi’ye şükranlarımızı sunuyoruz. Projenin her aşamasında rehberliğiyle araştırma ve hazırlık sürecinin verimli şekilde yürütülmesini sağlayan Cumhurbaşkanlığı Danışmanı Sayın H.Hümeyra ŞAHİN’e

ve projeye destek veren İTHİB Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Ahmet ÖKSÜZ’e teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Projenin ilk etabında ülkemizin yöresel dokumacılık alanındaki değerli uzmanları; Prof. Dr. Hülya TEZCAN, Prof. Dr. Aydın UĞURLU ve Prof. Dr. Mehmet AKALIN Hocalarımızın katılımıyla akademik danışma kurulunu oluşturarak projemizin akademik temellerini belirledik. Danışma kurulunun rehberliğinde, farklı disiplinlerden akademisyenlerle projemizin yol haritasını belirleyerek araştırma ve çalışmalarımıza başladık. Projeye başından beri inanarak engin tecrübeleri, bilgileri ve özverili çalışmalarıyla bizlere rehberlik eden ve projeyi hayata geçirmemizi sağlayan danışma kurulumuza teşekkürlerimizi sunarız.

Türkiye Dokuma Atlası Projesi’nin kapsamını; ülkemizde tarihsel süreçte üretilen ve günümüzde üretimi devam eden yöresel dokumalardan “Mekikli Dokuma” adı verilen kumaş dokumacılığı oluşturmaktadır.

“Türk düğümü” olarak adlandırılan tekniklerle dokunan, dünyaca ünlü halı ve kilim dokumacılığını ifade eden “Kirkitli Dokumalar” proje kapsamı dışında tutulmuştur. Türkiye Dokuma Atlası Projesi’nin ülkemizin tüm bölgelerini kapsayan ulusal ölçekte ve geniş kapsamlı bir proje olması nedeniyle bir yıllık araştırma süreci, çok yönlü olarak çeşitli kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar halinde yürütülmüştür.

Ülkemizdeki yedi coğrafi bölgede 81 ile ait dokumaların geçmişteki ve günümüzdeki durumlarının tespiti; ham madde, teknik ve malzeme yönünden özelliklerinin detaylı incelenmesi, kimliklendirilmesi ve kataloglanması amacıyla geniş bir akademik literatür taraması yapılmıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü (ARAGEM) Arşivi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Üniversitesi Kütüphanesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Kütüphanesi, İSAM, Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Kütüphanesi başta olmak üzere önemli kütüphanelerde bulunan kaynak kitaplar ta-

ranarak ilgili bölümleri içeren bilgilerden veri bankası kurulmuştur. YÖK tarafından erişime açılmış olan konuyla ilgili doktora ve yüksek lisans tezleri taranmıştır. Araştırma kapsamında; 1550’yi aşkın tez, makale, sempozyum bildirisi ve kitap bölümü; “Dokuma Adları Envanteri” “Giyim Kuşam Kültürü” “Genel Dokumacılık” ve “Doğal Boyalar” başlıkları altında bölgelere ve illere göre tasnif edilerek geniş ölçekli bir bilgi bankası oluşturulmuştur. Tarihsel değere sahip, geçmişte dokunmuş 500’e yakın dokuma kumaş ismi, özelliği Şeriyeye Sicilleri, tereke kayıtları ve kaynaklardan tespit edilerek ayrıntılı çizelgeler oluşturulmuştur. Vakıflar Dergisi, Türk Etnografya Dergisi, Motif Halk Bilim Dergisi, Arış Dergisi, Hedef Dergisi vb. çok sayıda süreli yayının sayıları çeşitli üniversitelerin kütüphanelerinde ve internet üzerinden taranarak dokumacılıkla ilgili bölümler veri havuzuna eklenmiştir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ARAGEM Arşivi, proje yürütme kurulu tarafından ziyaret edilerek Türkiye’nin dokuma kumaş ve giysi kültürünün araştırılıp tek bir

kaynakta toplanması, bölgesel ve yöresel Türk dokumalarının ve giysilerinin incelenmesi başlıklarında ortak araştırma ve çalışmalar planlanmıştır.

Yapılan görüşmeler sonucunda; ARAGEM Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezinde kayıtlı dokuma kumaş konulu 350 adet fotoğraf, 450 adet slayt, 76 adet etnografik eşya, 23 yazılı belge, 50 dokuma ustasına ait bilgiler, 11 belgesel videobant, 467 adet dokuma örneği ARAGEM tarafından veri formlarına kaydedilmiş, ayrıca 95 adet makale Boratav Halk Kültürü Kütüphanesi’nden taranarak kopyalanmıştır. İkinci aşamada ise geleneksel giysilerle ilgili Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi’ne kayıtlı 220 fotoğrafın ve 1770 adet slaytın tasnif çalışmaları tamamlanmış olup proje için taranan fotoğraf ve slaytlar veri formlarına kaydedilmiş, Milli Kütüphane ve Boratav İhtisas Kütüphanesi’nde yapılan literatür çalışması sonucunda 200 adet makale tespit edilerek kopyalanmıştır. Proje kapsamında, ARAGEM tarafından Dr. Nuray KOMSER idaresinde yürütülen alan araştırmaları ve arşiv taramaları de-

vam etmekte olup çalışmaların tamamlanmasının ardından hazırlanacak tanıtım ve yayın çıktılarıyla proje hedeflerine ulaşılması amaçlanmaktadır.

Projenin araştırma faaliyetleri kapsamında ARAGEM arşivinde bulunan “Türk El Dokumaları Albümü” kurumumuzla paylaşılmıştır. Albüme 1960’lı yılların ikinci yarısında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen çalışma kapsamında müzelerden ve buldukları yörelerden dokuma örnekleri istenmiş, toplanan örnekler bir katalog haline getirilmiştir. Katalogda 63 sayfa halinde 467 dokuma örneği mevcuttur. ARAGEM tarafından kurumumuza gönderilen “Türk El Dokumaları Albümü”nün Enstitümüzün Restorasyon ve Konservasyon Bölümünde gerekli bakım ve onarımları yapılmıştır. Ayrıca Marmara Üniversitesi ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Kütüphanelerinde bulunan iki ayrı “Kenan Özbel Kumaş Kataloğu”nda yer alan dokumalar, fotoğraflanarak dijital ortama aktarılmıştır.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’n-

de yapılan araştırmalarda Osmanlı dönemi dokumacılığı konusundaki arşiv vesikaları ve kumaş tanıtım defterleri tespit edilerek belgelerin suretleri kurumumuz adına teslim alınmıştır. Osmanlı Arşiv belgelerinin uzmanlar tarafından günümüz Türkçesine aktarılması ve yayın çalışmaları devam etmektedir.

Projenin araştırma sürecinde, MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü kanalıyla ülkemizde bulunan 24 Olgunlaşma Enstitüsü ve 990 Halk Eğitim Merkezine yöresel dokumacılık konusunda araştırma ve anket formları ulaştırılmıştır. Anketler incelenerek kurumlarda yapılan dokuma türleri, dokumaların adları ve tezgâh bilgileri tablolara aktarılmıştır. Araştırmamızın kapsamını oluşturan “Mekikli Dokumalar”ın yanında; kurumlardan gelen halı ve kilim dokumacılığı alanındaki verilerde “Kiritli Dokumalar” başlığı altında raporda belirtilmiştir. Anket çalışması sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda dokumacılık alanında faaliyet gösteren kurumlarla projenin lansmanında düzenlenecek sergi kapsamında bağlantı kurula-

rak danışma kurulu tarafından belirlenen dokumaların kurumlar tarafından sergilenmek üzere hazırlanması koordine edilmiştir.

Projenin lansman sergisinde, Osmanlı dönemine ait dokuma örneklerinden günümüzde Anadolu’da yaşatılan yöresel el dokumalarına uzanan özel bir seçki ile Türk dokumacılığının tarihsel gelişimi ve zenginliğinin yansıtılması amaçlanmıştır. İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Müzesi ve Yusuf İyilik Koleksiyonu’ndan alınan tarihî değeri olan dokumalar ve Anadolu’daki dokuma ustaları tarafından günümüzde üretilen 150’ye yakın mekikli dokuma örneği; kronolojik ve tematik olarak sergilenmektedir. “Anadolu Dokumaları”nın kapsamı; “Coğrafi İşaretli Dokumalar”, “Yöresel Dokumalar” ve “Ulusal Dokumalar” başlıklarıyla belirlenmiştir. Yöresel dokumalar, coğrafi işaret alması uygun görülen dokumalardan seçilmiştir. Sergide yer alan günümüze ait dokumalar; T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı İl Kültür Müdürlükleri, Yerel Yönetimler, Olgunlaşma Enstitüleri, Halk

Eğitim Merkezleri ve özel atölyeler başta olmak üzere ülkemizin her yerindeki kurumlardan büyük ölçüde bağış olarak temin edilmiştir. Ayrıca sergide, Alper Kanca El Aletleri Koleksiyonu’na ait Anadolu’da kullanılan dokumacılık aletleri yer almaktadır.

Türkiye Dokuma Atlası Projesi’nin lansman sonrasındaki ikinci ve üçüncü etaplarında saha araştırmalarının yapılarak dokumaların aslına uygun üretildiği atölye ve kurumlara, sertifikasyon sistemiyle belge verilmesi hedeflenmektedir.

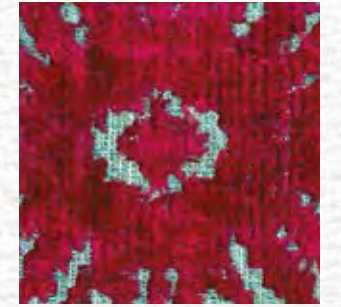
Yapılan araştırmaların akademik yayına dönüştürülmesi ve projenin son aşamasında elde edilen veriler ışığında “Yaşayan Müze” kurulması planlanmaktadır. Yöresel dokumalarla ilgili araştırma ve uygulamaların yapılabileceği ARGE merkezi ve analiz laboratuvarlarının kurulmasıyla kültürel mirasımızın dünya standartlarında korunması sağlanmış olacaktır. Bu şekilde aslına uygun olarak korunarak yaşatılan dokumalarımız; İTHİB’in öncülüğünde markalaşarak çağdaş tasarımlarla

dünya moda ve tekstil sektöründe hak ettiği ilgiye kavuşacaktır.

Türkiye Dokuma Atlası Projesi’ne ve tanıtım sergimize katkı sağlayan; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ARAGEM yetkililerine, eğitim kurumlarına, yerel yönetimlere, derneklere, koleksiyonerlere ve Anadolu’nun değerli dokuma ustalarına proje ekibimiz adına teşekkürlerimizi sunuyoruz. Projenin başarısı ve tüm kazanımları, ülkemizin her yerinden bizlere destek veren paydaşlarımızın desteği ve proje ekibimizin özverili çalışmaları sayesinde gerçekleşecektir.

AYŞE DİZMAN

Proje Koordinatörü
İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü
Tasarım Departmanı Sorumlusu

Çatma Yastık Yüzü 19-20. Yüzyıl (Tahmini), 55 x 100 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

TÜRKİYE DOKUMA ATLASI PROJE EKİBİ

Proje Danışmanı:

H.Hümeysra Şahin

Akademik Danışma Kurulu:

Osmanlı Saray Dokumaları

Prof. Dr. Hülya Tezcan

Anadolu Geleneksel Dokumaları

Prof. Dr. Aydın Uğurlu

Prof. Dr. Mehmet Akalın

Proje Yönetimi:

Yusuf Gürlek – İstanbul Beylerbeyi

Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü

Proje Koordinatörü:

Ayşe Dizman

Proje Yürütme Kurulu:

Dr. Servet Senem UĞURLU

Dr. Meral ÖZOMAY

Dr. Lale TEKİN GENÇ

Doç. Dr. Raşit GÜNDOĞDU

Dr. Ragsana HASANOVA

Dr. Nuray KOMSER

Proje Araştırma Ekibi:

Reyhan ÇELİK

Feyza ÇELİK

Esra ÖZKEN

Melis BAYCAN

Nurcan ACARÇAĞ

Edanur ÖZTÜRK

KATKIDA BULUNAN KURUMLAR

İstanbul Tekstil ve Hammaddeleri

İhracatçıları Birliği (İTHİB)

Marmara Üniversitesi

Enderun Sanat

Tekirdağ / Karacakılavuz Dımı Dokuması 66 x 150 cm Tekirdağ Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

TÜRKİYE DOKUMA ATLASI SERGİSİ

Türkiye Dokuma Atlası Projesi kapsamında
22 Haziran - 22 Eylül tarihleri arasında Cumhurbaşkanlığı
Beştepe Sergi Salonu'nda bir sergi hazırlanmıştır.

Geçmiş geleceğe yön verebilir mi?

Yaşamımın yarıdan fazlasını moda ve tekstil dünyasında çalışarak geçiren bir tasarımcı olarak, hemen her projede ‘Türk tasarımının farkı’ nedir sorusu ile karşılaşmıştım. Farklı moda markalarını uluslararası platformlara taşıırken ya da moda haftalarını yönetirken, uluslararası basın ve moda profesyonellerinin Türk dokumalarına olan merakına, hayranlıklarına rehberlik ettim. Tüm bu süreçler bende Türk giyim kültürünü ve Türk dokumalarını daha da derinlemesine inceleme adına merak uyandırdı. Sonunda geleneksel kumaşlara olan bu merak ve tutku ile ilgili bir keşfe çıkmaya karar verdim. Bir süre günlük işlerimi hafifletip, farklı genç tasarımcılardan birkaçı ile birlikte mini bir karavanla bölge bölge, şehir şehir, köy köy gezmeye niyetlendim. Hayalim, farklı dokuma ustalarını ziyaret etmek, kimi evlerdeki sandıkları açıp zamana meydan okuyan kumaşlarla yepyeni ürünler tasarlamaktı. Karşılaştığımız beklenmedik seyahat kısıtlamaları ve yeni yaşam mesafeleri ile hayalimi bir süre ötelemem gerekti. Tam da o sıralarda gelen bir toplantı dave-

ti üzerine İTHİB Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Ahmet ÖKSÜZ, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü’nün Türk dokumaları üzerine çalıştığı projeden bahsetti. Aşk tesadüfleri severmiş...

Dokuma aşkına kurduğum tüm hayaller inanılmaz tesadüfler ve kahramanlarla önüme diziliverdi. Sevgili Ayşe DİZMAN, Türkiye’nin kıymetli akademisyenleri ile geleneksel dokumaların fark edilmesi, coğrafi işaretlerinin belirlenmesi ve yaşatılması için harika bir sergi kurgulamışlardı. Benden bu projeye dahil olmam ve kürasyonunu üstlenmem istendiğindeki heyecanımı ve mutluluğumu hayal edebilirsiniz.

Türkiye Dokuma Atlası Projesi; Zamana meydan okuyan kumaşları sandıklardan çıkararak, sergileyerek yaşatmayı hedefliyor. Özünde kuşaktan kuşağa bu topraklarda farklı farklı ipliklerle benzersiz renk ve desenlerde kumaşlar dokuyan ustaların deneyimlerini gelecek kuşaklara aktarmak ve bu zanaatı sürdürülebilir sorumluluğunu taşıyor.

Bu projenin ilk girişimi olan Türkiye Doku-

ma Atlası Sergisi’nde ise Anadolu’nun binlerce yıllık dokuma kültürünü tanımak için eskiden yeniye doğru, zamansal ve bölgesel rotaları izleyerek Türk el dokumaları arasında farklı bir yolculuk tasarladık.

Coğrafyamızda binlerce yıldır var olan dokuma hammaddelerini elyaf olarak sergilemek amacı ile sergi açılışında; yünün, ketenin, pamuğun, kenevirin, tiftiğin, ipeğin en ham hallerini ve dokuma sürecindeki ilk dokuma aletlerinden örneklerle yer verdik.

Bitkisel ve hayvansal kaynakların ipliğe ve kumaşa dönüşmesi, bu kumaşların yüzyıllar önceki dokuma yöntemleri ile işlev ve estetik olarak bugünün ilham kaynakları olabilmelerini araştırdık.

Serginin ilk bölümünde yer alan kıl çadır örneği, hammadde ve dokuma yöntemi ile hiçbir kimyasal içerik ya da kaplama olmaksızın su iticiliği olan, içerisinde yaşanabilecek dokuma modellerine benzersiz bir örnek teşkil ediyor.

Kıl çadırın sert, kalın ve korumacı dokusunun tam karşısına hafifliği, hassaslığı ile

tezat bir mucize olan ipek kozalarından bir enstalasyon yerleştirdik.

Yaşadığımız toprakların tarihî ve doğal güzelliklerinden izler barındıran her durakta, geleneksel dokumalarımızla kültürel ve coğrafi zenginliğimizi çeşit çeşit sergilemeye özen gösterdik. Renklerin Türk dokumasındaki önemini hatırlatmak için, Ege dokumalarını; Ege’nin zeytin yeşili tonu üzerine, Akdeniz dokumalarını da Akdeniz mavisi tonunun üzerine yerleştirdik.

Serginin merkez noktasında Anadolu desenlerinden tasarlanmış bir enstalasyon yer alıyor. Anadolu motiflerinde yer alan duygu ve hayallere farklı bir açıdan bakmak istedik. Bu enstalasyonun hemen ardından güçlü desenleri ve parlak renkleri ile Çatma, Savai, Hereke, Selimiye, Tepebaşı gibi Yusuf İyilik Koleksiyonu’ndan seçtiğimiz kıymetli antika dokumalara yer verdik. Bu dokumaların akışında yüzlerce yıl Saray dokumalarında kullanılan desenlerden oluşturulmuş bir desen deneyim enstalasyonu da mevcut. Ankara; bir diğer ismi ile Angora, yerel dokuma mirasımızın en kıymetli parçaların-

dan birinin de ismi olması sebebi ile sergimizin ev sahibi. Başta Avrupa olmak üzere, dünya dokuma tarihinde yüzyıllar boyunca söz sahibi olmuş dünyaya kendi keçisi, ipliği, “Ankara Sof” isimli benzersiz dokuması ile yön vermiş bu kumaşı kendine özel bir odada bir eski bir Ankara tablosunun önünde sergiledik.

Sergide, ait olduğu zamana ve bölgeye bağlı olarak tabiatla uyum, güç, hayal, gerçek, hayat, ölüm ve ölümsüzlük gibi kültürümüze dair birçok kavramın dokunduğu yüz elli farklı kumaşla karşılaşacaksınız.

Bu kumaşların yarısı orijinal tarihî dokumalar olup, diğer bir yarısı da analizleri yapılarak orijinaline en yakın şekilde günümüz ustalarının dokuduğu kumaşlar.

Sergi içerisinde video odasında Marmara Üniversitesi’nden Dr. Meral ÖZOMAY’ın restorasyon ve konservasyon alanındaki çalışmalarının anlatisına yer verdik. Yine Meral ÖZOMAY katkılarıyla; izleyicinin coğrafyamızın doğal boya kaynakları ile tanışabileceği; renkler ve boyar maddelerini

deneyimleyebileceği bir renk alanı gerçekleştirdik.

Geçmişe yapılan bu dokuma yolculuğunun çıkış noktasına ise geleceği yerleştirmek istedik. Geleneksel kumaşlardan alınan ilhamı günümüz ve gelecek için yepyeni tasarımlara dönüştürebilmek amacı ile gerçekleştirilmiş bir zaman tüneli planladık. Bu tünelde genç tasarımcıların fütürist bakış açıları ile geçmiş dokumaları 2021 ve sonrası için modern, aktif, işlevsel tasarımlara dönüştürmelerine tanık olacaksınız.

Geçmişten günümüze, güçlü estetik dili, benzersiz doku ve içerikleri ile var olan bu dokumaları, hatırlatmak ve yaşatmak bu serginin çıkış noktasını belirliyor.

Bu yolculukta hedefimiz; başta tekstil ve moda sektörü olmak üzere, farklı endüstrilere ilham vermek, yerel zanaat, üretim ve ticarete destek sağlamak ve küresel kültüre değer katmaktır.

GÜNEŞ GÜNER
KÜRATÖR

Şal Şapık Dokuma, 32x560 cm, Siirt Erülü Halk Eğitim Merkezi
Şırnak Şal Şapık Dokuma(Kahverengi) 34x325 cm, Şırnak/Cizre Halk Eğitim Merkezi

ANADOLU’DA ZAMANA “DOKU”NAN İZLER

Anadolu; kadim çağların tezgâhında
İnsanlığın hikâyesini iplik iplik dokuyan ve
Zamana nakşeden izlerin diyarı
Anadolu; tarihîn destanlarla dokunan atlas örtüsü
Mezopotamya’nın zirvesinde
Gılgameş’in sonsuzluk arayışıyla
İnanna’ nın bahar şarkısında aşkın ilk izleri
Homeros’un dokuz katlı yurdunda
Penelope’nin hasreti dokundu yüreklere
Kadim çağlardan beri Anadolu’da
Zamansızlık diyarında
Kadın dokudu zamanı,
Anadolu’da kadına dokundu zaman
Bereket timsali Kibele’nin,
Savaşçı ruhlı Amazonların ardında
Bâciyân-ı Rum’un soylu ve asil mirasıyla
Analar yiğitliği, cesareti, mertliği dokudu
Genç kızlar hasreti, sevdayı, kara sevdayı
Dile geldi, göze geldi gönüllerin yarası
Dertlerini, aşklarını, hayallerini
Dokumalarda sırladılar...

Türklüğün ana yurdu Orta Asya’dan
Destanlar, türküler, deyişler taşıyan obalarla
Seslerin, sözlerin, ağıtların boyadığı
Çağlayanlar misali renkler aktı Anadolu’ya
Kırmızı, yeşil, turkuaz, sarı, mor
Al bayrağın, al duvağın tellerinden
Aşk aktı Anadolu’ya...
Kan çiçekleri, gelincikler, sümbüller,
Dağ lâleleri, kardelenler...
Diyardan diyara ala boyandı, bahara durdu Anadolu
Türkmen illerinde, Karakeçili obalarında kınalı eller,
Dağları, kuşları, çiçekleri dokudu
Gökyüzünden yıldızları, güneşi, ayı,
Yeryüzünden toprağı, “suda yanan ateş” misali
Eritti Anadolu, cömert tezgâhında...

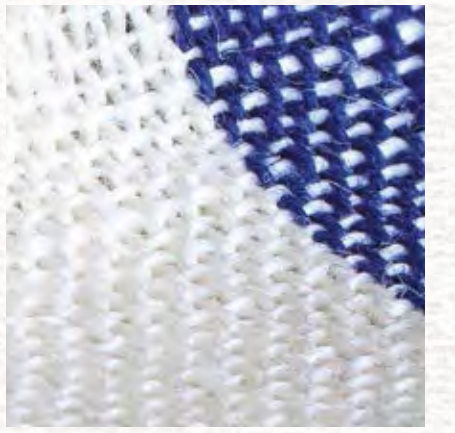
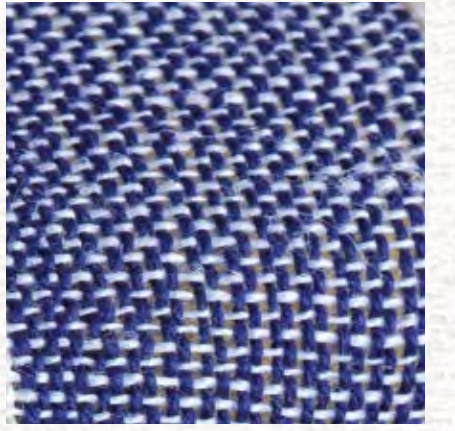
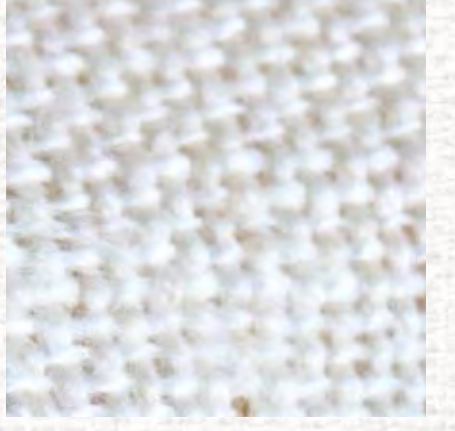
Selçuklu kubbesinden sonsuzluk sadasıyla
Merhamet, hoşgörü ve sevgi yayıldı zamana
Anadolu’da dokundu insanlığın has kumaşı
Anadolu’da dokundu yüreklere ruhun hikâyesi
Hacı Bektaş, Hz. Mevlânâ, Pir Sultan’ın kanatlarıyla
Yunus’un bin bir nakışlı heybesinden İlâhî aşkla
Kuşlara, balıklara, insanlara
Ovalara, bozkırlara vardı yolu
Mâna kozasından arşa kanatlandı Anadolu...

Yedi Cihana hükmeden Osmanlı payitahtında
Sarayların revaklı avlularında
Aşkın ateşinde kızaran lâleler, güller,
Cennet meyvesi narlar, nergisler, sümbüller
Dalga dalga yazmalara, mihraplara, kaftanlara yayıldı
Kozalarında sonsuzluğu dokuyan narin kanatlar,
Bursa’dan, İstanbul’dan kanatlandı gönül yurduna
Anadolu gibi yumuşak, asil ipekliler,
Sancaklar dokundu
Son eri ermeden şehadete ele geçmeyen...
Sevgili’nin en Sevgili’nin yurduna; Haremeynê
Surre Alayları’yla selam yüklü mahmiller
Anteb’in kutnuları parladı ateşin ve suyun bağrında
Karadeniz’in başı dumanlı dağlarından selalmazlar, feretikolar,
Erzurum’un uzun gecelerine yaren ehramlar dokundu
Bozkır misali sert, yiğitlere yoldaş, abalar, çuhalar,
Mezopotamya’nın efsunlu gecelerinden
Yıldız toplayan şal-şepikler
Yörüklerin sonsuz kervanını yüklenmiş çarpanalar,
Anadolu baştan başa dile geldi
Analar yurdunda, sonsuzluk diyarında
Sarıkamış’tan Çanakkale’ye
Kök kırmızının kalbine akan şehit kanlarından
Destanlar dokundu tarihe sığmayan...

Anadolu; kadim çağların tezgâhında
İnsanlığın hikâyesini iplik iplik dokuyan ve
Zamana nakşeden izlerin diyarı
Anadolu’nun sonsuzluk hikâyesinde
On binlerce yıllık ipliğini zamanın
Geleceğe eklemek ve yeniden
Dokumak için hikâyemizi
Sevgiyle yola çıktık
Anadolu’nun yüreğine dokunmak
Kadim renklerine boyanmak için
Yedi iklimde yolculuğumuz...

Reyhan ÇELİK

*İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni*

Kocaeli / Kandıra Bezi, 51 x 1430 cm, Kandıra Halk Eğitim Merkezi

**SARAY
DOKUMALARI**

16. Yüzyıl Kadife Kaftan, Topkapı Sarayı Müzesi, 13/42

KADİFE

Kadife, Osmanlı döneminde özellikle Bursa ve İstanbul'da dokunmuştur. Karmaşık bir yapıya sahip olan kadife dokumacılığının diğer ipekli dokumalardan daha geç, 8.-9. yüzyılda Doğu'da görüldüğü daha sonra Batı'ya geçtiği ve orada geliştirildiği anlaşılmaktadır. 15. yüzyılda Osmanlı kadifeciliği Bursa kadifeleri ile kendini gösterir. Doğulu kaynaklarda "Türk kadifesi" adı en erken Karamanoğlu Alaaddin Bey'in I. Murad'ın (1360-1389) kızı Melek Hatun ile evlenirken (1378 veya 1381 yılında) Sultan Murad'a verdiği başlık arasında geçer. Ancak Türk kadifelerinin mevcudiyetiyle ilgili bilgiler Osmanlılar zamanında İstanbul'un fethinden sonra özellikle Fatih devrinde ortaya çıkar. 1502 tarihinde İstanbul, Bursa ve Edirne şehirleri için hazırlanan İhtisap (Belediye) Kanunları'nda kumaşların standartları belirtilmiştir. Kanunnameye kadifeyle ilgili şu bilgi verilir: "... havın her teli bükülecek, rengin her yeri aynı olacaktır. Birkaç yıldır hav telinin birini büküp, diğerini bükürmüyorlar. Bükülmeyenler ince oluyor. Müzehhep kadifenin 45-50 teli bir dirhem olursa kumaş sağlam ve parlak olur." Kadifelerin meşdut (çözü), pot (atkı) ve

hav ipliklerinin boyanması konularına da geniş yer verilmiştir. Bursa çatma kadife yastık yüzlerinin Batı'da çok beğenildiği ve önemli bir ihracat malı olduğu gümrük defterlerinden anlaşılır.

Bileşik dokuma, çözgüsü ve atkısı ipek, desenine göre altın tel kullanılan havlı bir kumaştır. Giyim ve döşemelikte kullanılmıştır. Havı, esas çözgülerin arasına atılan hav çözgülerinden yapılıdır. Kadife tekniği, kullanıldığı yer, ihtiva ettiği malzeme itibarı ile çok çeşitlidir. Kadife; düzüne "sade", "müzehhep" (altınlı, kıllıktanlı), "benek-i müzehhep" ve "münakkaş" (desenli) olmak üzere dört esas kolda dokunmaktadır. Sade kadifelere zaman zaman dokumadan sonra üstünün sıcak baskı kalıpla desen verildiği örnekler vardır. Güvezi zemin rengine altınlı ve gümüşlü tel en çok kullanılan renklerdir. Kadifeler, 15. yüzyılda Rumi kıvrımları ile zenginleşen yatay düzende madalyon şemasına sahiptir. 16. yüzyıl ortalarında Osmanlı sanatında doğadan alınmış gül, lale, karanfil, bahar dalı gibi motiflerle çiçek üslubu ortaya çıkmıştır. Bu üslup Osmanlı kadifeleri üzerinde de yer almıştır.

Kaydırmalı eksende yerleşmiş sekiz dilimli, yıldız benzeri çiçeklerin bütün yüzeyi doldurduğu desen, Bursa kadifelerinde 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar kullanılan en yaygın desendir.

ÇATMA

Çatma kumaş, Osmanlı döneminde Bursa, İstanbul ve Bilecik'te dokunmuştur. Çatmalar 15. yüzyıldan itibaren dokunan, dış giyim için olduğu kadar döşemelik için de uygun kumaşlardır. 16.-17.yüzyılda güvez renk zemin üzerine krem renkle desenlendirilmiş karanfil, lâle, nar, çınar yaprağı motifleri dikkati çeker. Yastıklar genellikle merkezi desen kompozisyonuna sahiptir. Bu yastıkların gösterdikleri kapalı desen kompozisyonunun 13.-14. yüzyıl Memluk işleme yastıklarına kadar inen bir geçmişi olduğu tespit edilmiştir. Bu yastıklarda aynı şemalar, kaliteleri düşerek 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir. Dönemin padişahları yaptırdıkları camilere vakıf olarak atölyeler kurdurmuştur. 1844 yılında Hereke'ye taşınmış olan çatma kadife atölyesinde bugün hâlâ eski tezgâhlar kullanılarak saraylar için üretime devam edilmektedir.

Çatma; kadifenin bir çeşididir. Kadifeden farkı; desenlerinin zeminden kabarık olmasıdır. Özellikle belli ölçüler içinde ve devrinin desen özelliklerini aksettiren Bursa, İstanbul, Bilecik atölyelerinin çat-

ma kadifeden sedir yastıkları çok ünlüdür. Çatma kadifeler, açık bırakılan atlas dokuma zeminler, altın yaldızlı ya da gümüşlü kılaptanla dokunurdu. Bu kılaptan atkılar, sadece havsız alanlarda kullanılırlar ve zemin dokumanın her üç çözgüsünden biriyle, 1/4 S bükümlü olarak bağlanırdı. Birçok kadifenin hem havsız hem de çatma alanları vardır. Güvez renk zemin üzerine krem renkle desenlendirilmiş, yeşil, açık mavi zemin üzerine bordo örnekler bulunmaktadır. Çatma kumaşlar dış giyim ve döşemeliklerde kullanılmıştır. Çatma kadife yastık yüzleri; kısa kenarlarındaki sivri nişli bordür, göbek motifi, yelpaze şeklindeki karanfil, çintemani, lale, nar, çınar yaprağı desenleri ile karakteristiktir.

Çatma Arşın Kadife 17. Yüzyıl (Tahmini), 78 x 83,5 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Çatma Yastık Yüzü 19. Yüzyıl (Tahmini), 60,5 x 109 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Çatma Kadife Yastık Yüzü 20. Yüzyıl (Tahmini), 59 x 104 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

17. Yüzyıl Kemha Kumaş. Topkapı Sarayı Müzesi

KEMHA

Kemha; Batılıların brokar dedikleri pahalı dokumalar olup 16. yüzyılda Osmanlı ülkesinde çok meşhurdur. Kemha tezgâhlarının erken tarihlerde Bursa ve Amasya'da olduğu biliniyor. Daha sonra İstanbul'da saray tezgâhlarında da dokunmuştur. İstanbul Sarayı'na ait bir dokuma atölyesi planında kadife ve kemha bölümleri vardır. Osmanlı kemhalarının dünya müzelerinde ve kilise hazinelerinde örnekleri bulunmaktadır. Kilise papazları 16. yüzyılda Türk kemhalarından yapılmış tören kıyafetleri giymişlerdir. Kaynaklarda yerli kemhalar dolabi gibi teknik, gülistani gibi desen, gülguni gibi renk ve Bursa, Eğin, Amasya kemhası gibi geldikleri yer isimleriyle geçer. Yabancı kemhalar da Frengi (Batı) ve Yezdi (İran) isimleriyle menşei isimleri ve müzehhep ve sade kemha gibi çeşitleriyle kayıtlıdır.

Bursa İhtisap Kanunnamesi'nde kemha ile ilgili "Dolabi ve yekrenk kemhaların meşdudu eskiden 7000 tel olurdu..." şeklinde bir bilgi mevcut olup kaynakların verdiği diğer ipuçları bu konudaki diğer bilgileri tamamlar niteliktedir. Kemha tok bir kumaş olmasına rağmen zaman zaman mal-

zemesinden çalınıp, gevşek kumaşlar üretildiği, dokumacının bu hatasını kapatmak için kumaşın arkasına hamur sürerek sertleştirdiği anlaşılır.

18-19. yüzyıllarda diğer kumaşlarda olduğu gibi kemhalarda da kalitenin bozulduğu dikkati çeker. Dokumada kullanılan çözü telleri azalmış, altın ve gümüş telin ayarı bozulmuş, dokuma içindeki miktarı azalmıştır.

Kemha dokumalar arasında sarayın ve halkın beğenisine en uygun, çok renkli, ağır, gösterişli, tok bir kumaştır. Özellikle kafa tanlık ve döşemelik olarak kullanılmıştır. Dokumada kullanılan telin, kumaşın kalitesini oluşturmada çok önemli bir yeri vardı. Simkeşanelerde çekilen gümüş tel önce civa yardımıyla altınla yaldızlanır, sonra çekilirdi. Bu işlemin telin dokuma için uygunluğunu belirlemek üzere kemhacıbaşı nezaretinde yapılması bir hükümlerle bildirilmişti.

Kemhalarda genellikle dokuma zemini atlas ve dokuma desenleri ise diyagonal çiz-

giler halinde bağlanan farklı renkli atkılarla dimi olarak dokunur. Timur dönemi üslubu, saz üslubu, çiçek üslubu; madalyonlu şema içinde, bahar dalı, dolaşma nakış şeması, madalyon desenli, nar desenli, taç motifi kullanılan en yaygın desenlerdir. Kemha dokumalarda ipek iplik, altın-gümüş tel ya da kılaptan kullanılmıştır. Çözgü ve atkısı ipek, üst sıra atkısı ayrıca altın veya gümüş kılaptanla takviyeli, çok renkli bir kumaştır. Atlas ve dimi gibi iki dokuma tekniğinin bir arada kullanıldığı, Batılıların Lampas dediği bileşik bir dokumadır. Kemha dokumasının dokunduğu yerler, Bursa, İstanbul, Amasya, Eğin olmuştur.

SERASER

Seraser; altın ve gümüş telle dokunan ipekli kumaşların en göz alanı ve pahalısıdır. Bu nedenle sadece İstanbul'da dokunduğu bilinmektedir. Serasere 1502 tarihli Bursa İhtisap Kanunnamesi'nde rastlanmaz. Seraser, en erken 16. yüzyıl ortalarına doğru ortaya çıkan, ağır ve masraflı bir kumaştır. Seraserin dokunuşunda altın ve gümüş tel harcaması çok olduğundan, ayrıca gümüşün iki kere muameleden geçirilerek özelliğini kaybetmesinden dolayı eskiyen kumaştan eritilerek gümüşün geri alınması mümkün değildir. Bu sebeple üretimi kontrol altında tutulmuş, daha 16. yüzyılda seraser işleyen tezgâhların sayılarının azaltılması için üst üste emirler çıkarılmış, boşalan tezgâhlar da serenk dokunması istenmiştir. 1640 tarihli Narh Defterinde kumaş, seraser-i altunum-gümüşüm olarak geçer ve kalitesini desenlerini, anlatan uzun bir bölüm vardır. Örneğin; ay nakışlı, etrafı yeşil tahrirli (konturlu); tavuskuyruğu nakışlı, yeşil ve al tahrirli; gül nakışlı; çınar nakışlı, yeşil ve al yapraklı; ay nakışlı, gül kollu, yeşil tahrirli; fıstıklı nakışlı, dolaşma yapraklı, yeşil tahrirli motifler ile desen verildiği anlaşılır. Bu kaynakta verilen bilgilerden seraser kuma-

şının üst düzey görevliler ve zengin tacirler tarafından da kullanıldığı anlaşılıyor.

Çözü ve atkısı ipek olan dokumanın atkısında altın alaşımli gümüş tel kullanılmıştır. Literatürde Seraser, Fransızca kökenli bir kelime "taqueté" olarak da kullanılır. Bazı cinslerinde teller kumaşın yüzünü baştan-başa kaplar ve göz kamaştırır. Desen adeta teller arasında kaybolur. Dokuması iki ya da daha fazla atkı ile biri esas biri de bağlantı çözgüsü olmak üzere iki takım çözgüden oluşan bir bileşik dokumadır. Seraser dokumalar, gümüş rengi, nohudi ve fıstık yeşili renklerindedir. Bu ipekliler özel dokumalar olduğu için desenleri de geleneksel ipekli dokumaların desenlerinden farklı olarak çok büyük, altın- gümüş dışında bir veya iki renkli olup desenlerin yerleşim düzeni bakımından farklıdır.

Seraser değeri açısından pahalı olduğu için halkın satın alabileceği bir kumaş değildir. Sarayda daha çok hil'at (elçilere giydirilen üst kaftan) yapımında kullanılırdı. Padişahın daha çok elçi kabullerinde ve sokakta at üstünde maiyetiyle halka görüldüğü za-

manlarda görenleri etkilemek için giydiği bir kaftan kumaşdır. Ayrıca sarayda taht döşemesinde ve şehzade yorganlarında da kullanılmıştır.

16. Yüzyıl Seraser Kaftan, Topkapı Sarayı Müzesi 13/177

SAVAÎ

Savaî; ipek ve kılaptanla dokunmuş bir kumaş cinsidir. Bursa ve İstanbul'da dokunmuştur. Topkapı Sarayı Müzesi'nde birkaç top Savaî bulunmaktadır. Top başlarında küçük dikdörtgen çerçeve içinde damgaları vardır. Bu damgalar açık bir anlam taşımaz. Üsküdar dokumasının amblemi olabileceği gibi, Osmanlıca “Selimiye” kelimesinin stilize edilmiş şekli de olabilir. Her durumda “Üsküdar” isminin bu civarda dokunan kumaşlara verilen, Selimiye ve Savaîleri de kapsayan genel bir isim olduğu ileri sürülebilir. 18. yüzyıldan itibaren Türk sanatına, Batı etkileri girmeye başlar. Giyim-kuşamda bu etkiler önce aksesuarda kendini gösterir. Son devir Osmanlı kumaşçılığının ürünü olan Selimiye, Savaî gibi kumaşlardan diki-len kaftanlar, Avrupa'dan getirilen parlak sarı yaldızlı harçlar, oyalar ve geniş dantellerle süslenir.

Savaî ipek çözü ve atkıyla, bezayağı zeminde, kaydırmalı eksen üzerinde düzenlenmiş renkli, küçük çiçek desenlidir. İnce metal tel ya da kılaptan ile sadece çiçeklerde kullanılmış ve bu işlem dokuma sırasında, tezgâh üzerinde her çiçek ayrı takviye atkısıyla dokunduğundan çok zaman almıştır. Savaî dokumalar krem, siyah, nefti yeşil, pembe, kırmızı renklerde dokunmuştur. Savaîler, kaftan, şalvar, elbise olarak giyimde kullanılmıştır. Savaîlerin yollu olanları da vardır. Bu bakımdan Selimiyelere benzerler, fakat onlara nazaran daha hafif ipeklilerdir. Savaîlerde ayrıca yollar içinde çekilen çözülerle yapılan desenlendirme, Selimiyelerden ayırıcı bir özellik olarak görülür. Esasen Selimiye ve Savaîler bugüne kadar birbirine karıştırılan dokumalardır.

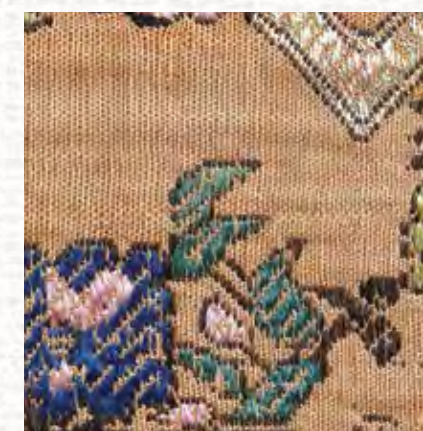
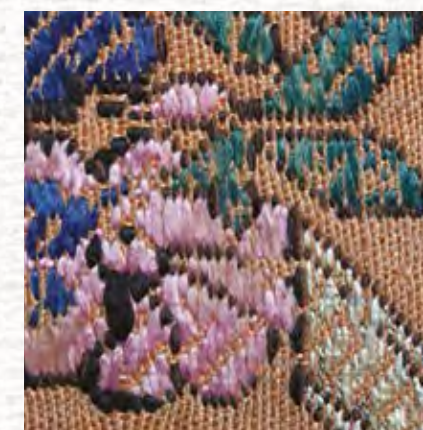
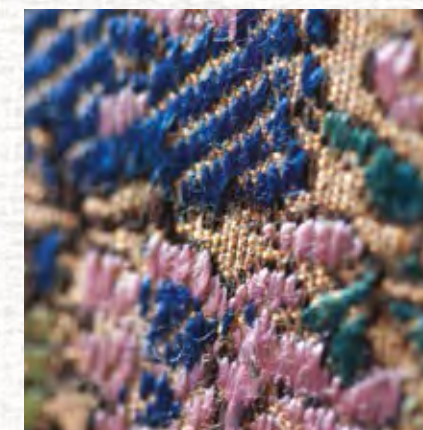
SELİMİYE

Selimiye dokumaları, Sultan III. Selim tarafından yaptırılan Selimiye Camii etrafında kurulan dokuma atölyelerindeki tezgâhlarda dokunan kumaşlardır. Osmanlı kumaşlarında desen atkıdan verilirken, Selimiye kumaşlarındaki ince şeritlerin çözüden desenlen-dirilmesi, Batı'dan gelme bir teknik özellik olarak görülür.

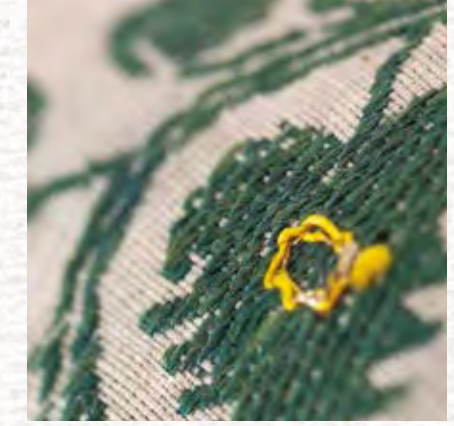
1789 yılında tahta geçen Sultan III. Selim (1789 – 1807) açık fikirli, Batı'ya dönük bir padişahdır. Ülkesindeki gelişmelerle yakından ilgilidir. Üsküdar'da kendi adına Selimiye Camii'ni yaptırırken etrafına dokuma atölyeleri kurdurmuş ve bu atölyelerin başına Fransadan uzman ve işinde başarılı ustalar getirmiştir ki, bu seçimde Fransız asıllı olan Nakşidil (Aimee) Validenin rolü kuvvetle muhtemeldir. Bu tezgâhlarda dokunan ve daha sonra Selimiye diye adlandırılan

kumaşlar Batı dokuma tekniğindedir. Bu caminin dışındaki atölyeler 1814' de bir Yeniçeri ayaklanması sırasında yakılmıştır. Selimiye; çözü ve atkısı ipektan, bezayağı dokuma örgüsünde genellikle boyuna yollu, yolların içi çiçek suyu desenli bir dokumadır. Yolları ayıran küçük kutulu ince şeritler, bu kumaşın ayırt edici özelliğidir.

Selimiye dokumaları, krem, siyah, nefti yeşil, pembe, kırmızı renklerde dokunmuştur. Kumaşlar boyuna yollu ve yolların arası sarma işleme görünümündeki çiçekli desenleriyle karakteristiktir. Çiçeklere çözüden desen verilmesi, Avrupa dokuma tarzı olup atkıdan desenlendirme yapan Osmanlı dokumacılığına yabancıdır. Selimiye dokumalar, giyimde kadın elbiseleri ve çocuk kaftanları olarak ve döşemelik amacıyla kullanılmıştır.

78 x 78 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu 18-19. Yüzyıl (Tahmini)

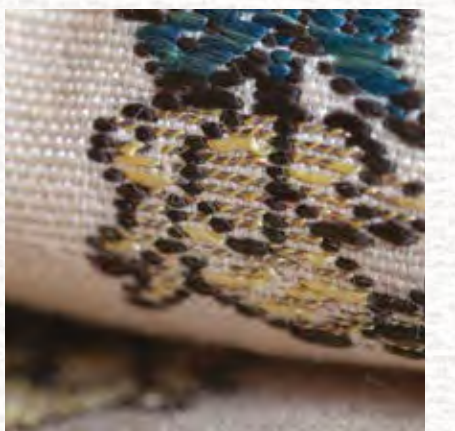
106,5 x 196 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu 18-19. Yüzyıl (Tahmini)

130,5 x 131,5 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu 18-19. Yüzyıl (Tahmini)

89 x 99 cm, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Müzesi 18-19. Yüzyıl (Tahmini)

92.5 x 165 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu 18-19. Yüzyıl (Tahmini)

102 x 142,5 cm, Yusuf Iyilik Koleksiyonu 18-19. Yüzyıl (Tahmini)

103 x 150 cm, Yusuf Iyilik Koleksiyonu 18-19. Yüzyıl (Tahmini)

Hereke Dokuma 19-20. Yüzyıl (Tahmini), 106 x 106 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

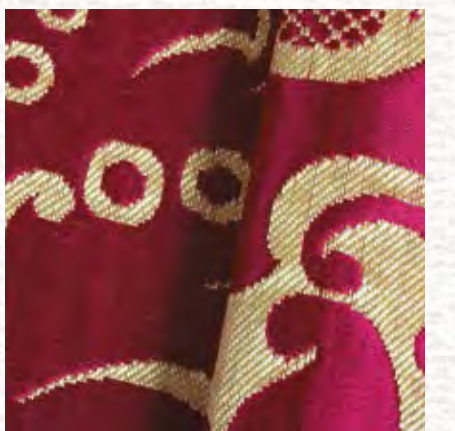
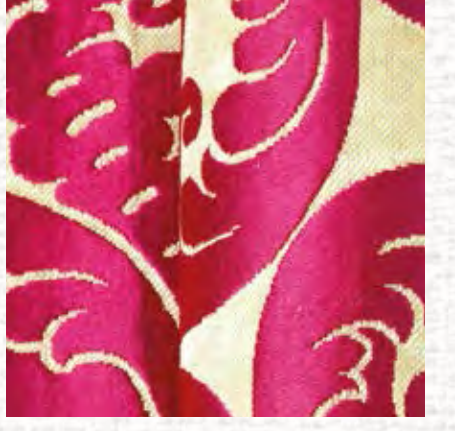
HEREKE DOKUMALARI

Dolmabahçe Sarayı'nın ek yapıları arasında "Saray Dokumhanesi" vardı. Saray gereksinimi için ipeklilerin dokunmuş olduğu ve ipekli dokuma tezgâhlarının bulunduğu atölye sonradan Hereke'ye taşınmıştır. Elimizdeki örnekler Hereke Fabrikası ürünüdür. İlk örnek; sarı zemin üzerine bordo renkli dal ve çiçek desenlidir. İkinci örnek; gülkurusu ipek zemin üzerine gümüş tel kullanılarak kapalı kompozisyon şemasında dokunmuştur. Üçüncü örnek; kırmızı ipek zemin üzerine sarı tel kullanılarak kapalı kompozisyon şemasında dokunmuştur.

Endüstri Devrimi sürecinde; Osmanlı sanayii, Avrupa'da gelişen yeni Jacquard'ın (Jakar) delikli kart sisteminin sağladığı kolaylıkla artan üretimin Osmanlı pazarını doldurması sebebiyle zora girmiştir. Saray yönetimi, Dolmabahçe Sarayı'nın avlusundaki saray dokuma atölyesini Hereke'ye taşıtmış, 1843 yılında Hereke Fabrika-i Hümayûn adıyla 50 pamuklu ve 25 ipekli canfes tezgâhından oluşan bir fabrika kurmuştur.

Hereke Fabrikası kısa zamanda gelişmiş ve katıldığı uluslararası sergilerde ödüller almıştır. Hereke Fabrika-i Hümayûnu'nun aldığı ödüller arasında; 1855 Paris Uluslararası Sergisi'nde; kurdele ve şeritler için mansiyon, 1862 Londra II. Uluslararası Sergisi'nde; ipekli dokumalar için madalya, 1892 Viyana, 1894 Lyon, 1910 Brüksel ve 1911 Torino Sergilerinde büyük ödül bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde Hereke Fabrikası, 107 tezgâhlı modern bir işletme olarak 1933 yılında kurulan Sümerbank'a bağlanmıştır.

Hereke dokumaları, ipek ipliği kullanılarak bileşik dokumalarla dokunmuştur. Batılı tarzda dokuma üretmek için kurulduğundan desenler ve renkler Osmanlı tarzından tamamen farklıdır. İri çiçekli, Batı desenleri uygulanmıştır. Hereke dokumaları İstanbul'da dokunmuş ve ev tekstilinde özellikle döşemelik ve perdelik olarak kullanılmıştır.

Hereke İpek Dokuma 19-20. Yüzyıl, 55 x 106 cm, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Mizesi

AĞABANI / AĞBANI / ABANI

Ağabani/ Ağbani/ Abani; çözüğü ipek, atkısı pamuktan bezayağı dokumasıdır. Ağabani, Bursa, Denizli çevresi ve İstanbul'da dokunmuştur. 16. yüzyıl ortalarına ait bir terekede "ağabani tülbent" in kaydına rastlanmıştır. 1835 gümrük defterleri kayıtlarında "Nevzukur ağabani-i Hind" yani yeni ortaya çıkan "Hint ağabanisi" kumaşının adı dikkati çekmiştir. Ancak Hint kumaşlarının ithalatının pahalıya mal olması bunların taklitlerinin yapılmasına sebep olmuştur. Bursa'da bunların üç değişik şekilde taklitlerinin yapıldığı anlaşılmıştır: Birincisi, kumaşın yerli tezgâhlarda dokunmasıdır. İkincisi, orijinal dokumanın deseni doğrudan bezayağı beyaz pamuklu üzerine işlenir. Üçüncü yol, sarı ve beyazla dokunmuş ağabani kumaş üzerine zincir işi tekniğinde işleme yapmaktır. Yusuf İyilik Koleksiyonunda incelenen yol desenli pamuklu kumaşının yolları arasında dönüşümlü zincir işleme tekniğinin rulo baskı olarak uygulanmış olduğu görülmüştür.

1883 yılı Bursa Salnamesi'nde ağabaninin deseni: "ufacık dallı ve yollu" desen şeklinde bilgi verilir. Ağabani'yi esnaf ve tüccar

takımı giyerdi. Bursa ağabanisi ünlüydü. Halil İnalçık; "East Indina Company kayıtlarında "açabani" (atchabannies) olarak adı geçen kumaşın muhtemelen ağabani olduğunu, Bengal'de yapılarak 19. yüzyılda Türkiye'ye ithal edildiğini" söylemiştir.

Ağabani dokumalarda çözüğü ipek, atkı pamuktur. Ağabaniler bezayağı ile Bilecik kadifesi gibi iki kişinin karşılıklı çekerek mekik atana yardım etmesi suretiyle dokunur. Ağabani dokumalarda renk olarak beyaz (kırık beyaz) zeminli, dalları safran sarısı rengi kullanılmıştır. Zemini beyaz, dalları safran rengi desenleriyle karakteristiktir. Türkçede ağbani sarık olarak bugüne kadar yaşamıştır. Şifalı bir bitki olan safran boyacılıkta da kullanılır ve altın sarısı bir renk verir. Bugün Ege Bölgesinde özellikle Denizli ve çevresinde ağabani benzeri bu dokumaların Bursa ağabanilerinden kaynaklandığı düşünülür. Ufacık dallı ve yollu, çiçekli, beyaz zemin üzerine safran sarısı ipekle desen verilen kumaş, sarık ve kaftanlarda düz veya diyagonal yollar halindedir. Yorgan, yastık, bohça da ise bordürlü, merkez ve köşelerde kapalı kompozisyonlar

oluşturulmuştur. Ağabani kumaşın mevcut örneklerine bakarak, sarık, yorgan yüzü, sedir yastığı, bohça, bebek kundağı ve kadın elbisesinde malzeme olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

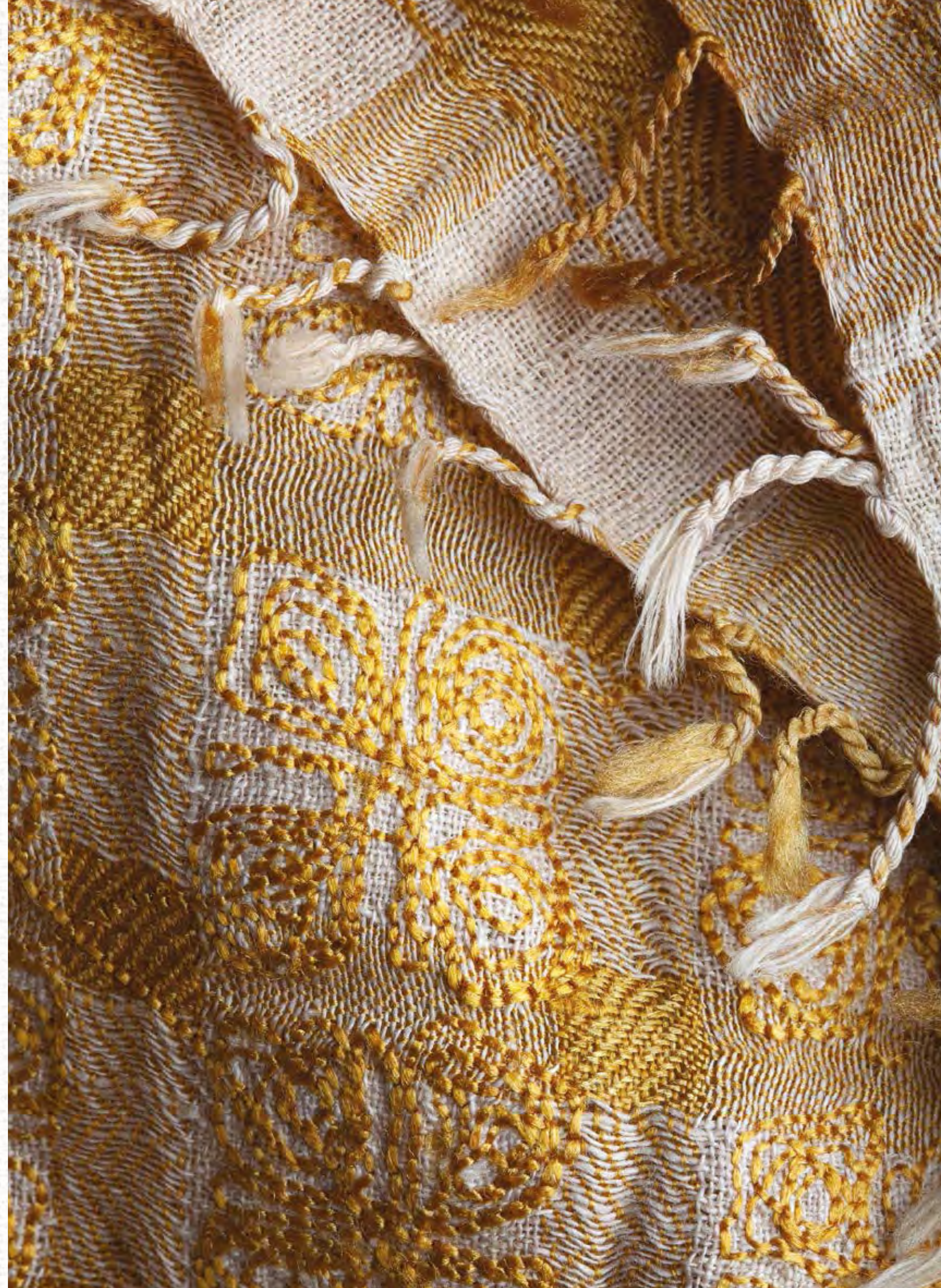

Ağabani Elbise, 148,5 x 150 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Ağabani Seccade, 101 x 157,5 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Ağabani, 120 x 127 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Baş Çubuklu Tafta 20. Yüzyıl Baş (Tahmini), 101 x 101,5 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

TAFTA VE VÂLÂ

Tafta ilk defa Çin’de dokunmuştur. Ancak parlak taftaların ilk mucidi ise Lyonlu dokumacı (17. yüzyıl) Octavio May adlı bir ustadır. Tafta kumaş Türkler ve Araplar tarafından ferace, çarşaf, yazlık elbise gibi kıyafetlerin yapımında kullanılmıştır. Doğu’daki gelişmiş dokumacılık nedeniyle; “İranlıların tafta dediği ipekli kumaşının kalite düzeyine, Avrupa ancak 16. yüzyıl sonunda ulaşabildi” denilmektedir.

Bursa 15. ve 16.yüzyıllarda Ortadoğu’nun en önemli ticaret ve sanayi merkezlerinden biri olarak yükselmiştir. Bursa aynı zamanda iç ve dış pazar için ağır ve hafif ipekli kumaşlar (kemha, kadife, tafta ve atlas) ihraç eden önemli bir endüstri merkezidir. 1502 tarihine doğru Bursa’da binden fazla ipekli tezgâh çalışmaktadır. İstanbul’da 16.yüzyıl ortalarında ancak 300 tezgâh vardır.

Tafta ve vâlâ kaynaklarda birlikte geçmekte olup vâlâ günümüzde tam olarak bilinemediği için benzer kumaşlar olduğu tahmin edilmektedir. Osmanlı’nın parlak dönemlerinde donanmada yelken bezi olarak da

kullanılmış taftaların çözgü ve atkı telleri bir kaç katlı bükülerek istenilen kalınlık sağlanmıştır. Sert dokunumlu taftalar ayrıca kadın elbiselerinde, perde ve çadırlarda kullanılmıştır.

Vâlâ; tafta kumaşıyla aynı özelliklere sahiptir. Taftadan farkı dokunduktan sonra pişirildiği yani ısıya tabii tutulduğu düşünülmektedir. Genişlikleri ve çözgü tellerinin sayısı ile taftalara benzeyen vâlâlar bugünkü birman veya krepdöşine benzediği tahmin edilir.

Tafta Kanunnamelerde; vâlâ ile birlikte geçmektedir. Tafta; çözgü ve atkı sıklığı eşit, bu sebeple sert ve dayanıklı bir kumaştır. Dokunduktan sonra yüzüne elle zamk sürülüp, pürüzü giderilirdi. Çifte tafta, yekta tafta, dü-hezari tafta olmak üzere çeşitleri vardır. Orduda kullanılan bayraklar için en çok kırmızı ve yeşil tafta üretilirken, giyim-kuşamda siyah tafta da kullanılmıştır. Bu dokumalar giyim ve ev tekstilinde kullanılmaktadır.

Tafta ve vâlâ dokumalarında malzeme olarak ipek kullanılmakta ve bezayağı ile desensiz olarak Bursa ve İstanbul’da dokunmaktadır. Dokumalarda kırmızı, yeşil, mavi, sarı, beyaz, nohut rengi, siyah ve krem renkler kullanılmıştır.

Hareli Tafta 20. Yüzyıl Baş (Tahmini), 40,5 x 445 cm, Yüstif İyilik Koleksiyonu

Baş Kareli Tafta 20. Yüzyıl Baş (Tahmini), 97,5 x 126 cm, Yüstif İyilik Koleksiyonu

ATLAS

Atlas veya saten, ipeğin parlaklığını en iyi şekilde yansıtan dokuma ve kumaş türüdür. Atlas kumaşın ilk kez Çin'de dokunduğu ve Araplar vasıtasıyla Batı dünyasına geçtiği bilinir. 15. yüzyılda atlas kumaş ithal eden Osmanlılar, 16. yüzyılda kadifenin yanında atlas üretimiyle de ilgilenmeye başlar. O dönemde bunların misk-ı atlas, şehri atlas (Bursa işi), Şam atlası, Maraş atlası gibi türleri görülür. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde belirttiğine göre, 16. yüzyıl ortalarında İstanbul'da atlas ticareti yapan 105 dükkân ve 300 esnaf bulunmaktaydı. Osmanlı Sarayı'nda vezir seviyesine yükselen paşaların, padişaha sunmaları gereken hediyeler arasında on iki top atlas da vardı.

Atlas; çözgü ve atkısı ince ipekten, genellikle sert, parlak, tek renkte sık dokunmuş bir kumaştır. Batılılar buna satin (saten) derler. Bir basit dokuma olan atlas, beş ya da daha fazla çözgü ve beş ya da daha fazla atkılı

bir dokuma birimi üzerine yapılandırılmış, yüzer çözgü yüzlü dokumaya düzgün bir görünüm veren birbirinden ayrı bağlantı noktalarıyla dokunmuş yüzer dokumadır. Atlas dokumalar, Bursa ve İstanbul'da dokunmuştur. Atlasın çözgüsü pamuk ipliği olanı daha tok bir kumaş olup; bu cinsi mefruşatta kullanılır. Atlaslar dokuma tekniğine göre; çözgü yüzlü, atkı yüzlü, çift yüzlü, donuk (mat renkli), yanardöner (atkı ve çözgü farklı renkte) atlaslar olmak üzere çeşitli gruplara ayrılırlar. Düz dokunan atlasların yanı sıra boyuna çizgi çubukları olan ve taraklı denen türleri de vardı. Atlasla en çok tercih edilen renkler; yeşil, kırmızı ve mor, neftidir. Pahalı, dayanıklı ve parlak olmasından dolayı saray mensuplarınca daha çok benimsenmiş olan atlas; bayrak, sancak, yorgan yüzü, perde, bohça, para kesesi, kürk astarı, kaftan, şalvar, entari ve elbiselerin yapımında kullanılmıştır.

Tepebaşı Dokuma Giysi, 77 x 137,5 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

TEPEBAŞI

Tepebaşı; dokunmuş kumaşları işleyen tezgâhlar Tepebaşı ve Galata'daki atölyelerde bulunuyordu. Bu yüzden, Hüseyini işlemeli kumaşlar kaynaklarda "Tepebaşı" ve Galata işi" olarak da geçmektedir. Her çeşit kumaş üzerine değişik şekillerde bükülmüş altın gümüş alaşımli tel iplik, düz tel kesme ve bükme tel, pul ve boncuklarla ağır işlemeli kumaşlar hazırlanırdı. Kaynaklardan, "Hüseyini" denilen bu işlemeli elbiselik kumaşların 18.yüzyıl başlarında ortaya çıktığı, 19.yüzyılda daha da zenginleşip yaygınlaştığı anlaşılır.

Tepebaşı kumaşı, 18.yüzyılda işlemeli kumaşlardan dikilen elbiseler moda olmuştu. Sultan III. Ahmed'in kumaş ve işlemlerde kullanılan altın tel sarfiyatını önlemek üzere İstanbul kadısına 1715 tarihinde gönderdiği hüküm; "...birkaç yıldan beri ağır sırma işleme çekme ve donluk (bir kaftanlık) firenk pesent ve sırma püskül saçak ve kadınların yemenileri ve koyun makramesi yerine kullanılan yemeniler, sırma bükme gaytan,..... bürümcük üzerine dal sırma işleme şeyler peyda olup.....bu durum darphanenin tatiline sebep olacaktır,

Bu malları miri için zapt edin, işleyenleri de fermana karşı geldiği için küreğe koyun" şeklinde uyarıcı hükümlerle doludur.

Saraydan kılabledan tüketimini azaltmak için art arda yapılan uyarılar ve onların hiç önemsenmediğini gösteren pek çok belge mevcuttur. Bu kısıtlamalara, başta saray kadınları olmak üzere ne kılabledancı, ne işlemeci, ne terzi, ne de çarşı esnafı uymaz. Bu sebeple Sultan II. Mahmud'un İstanbul kadısına gönderdiği 1811 tarihli ferman "Hüseyini tabir edilen sarma işlemeli esvab sanatıyla meşgul olan esnafın kuvvetli bir nizama raptı" hakkındadır.

Tepebaşı kumaşlarda sarma ve dival işleme teknikleri kullanılmaktadır. Tepebaşı kumaşlarında malzeme olarak ipek, kesme tel, bükme tel, kılaptan, pul, boncuk, mercan ve inci kullanılmıştır. Genellikle kırmızı zemin üzerine işlenmiştir, işleme ipliğinde değişik renkler kullanılır. Tel, kılaptan işleme, ipek- le küçük çiçek, dal, yaprak, kurdele şekillerinin işlendiği yoğun, karışık bir görüntüye sahiptir. Tepebaşı kumaşlar özellikle kadın elbisesi olarak giyimde kullanılmıştır.

Tepebaşı Dokuma, 55 x 64 cm, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Müzesi

ANTEP KUTNU DOKUMA

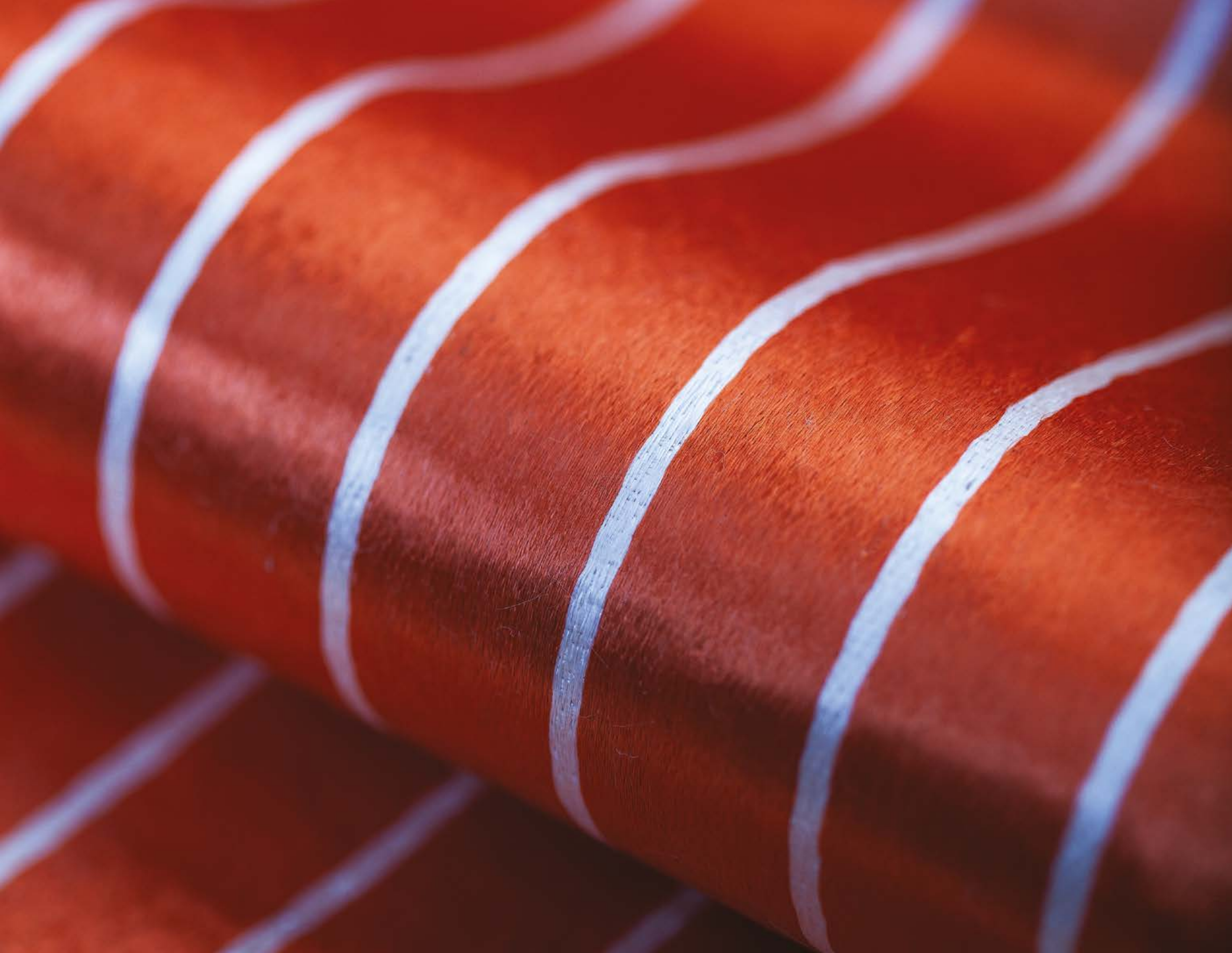
Pamuk manasına gelen Arapça'da "kutn" ve İngilizce'de "cotton" kelimeleriyle aynı köke dayanan kutnu dokumalarının 16. yüzyıldan itibaren dokunduğuna dair bilgiler çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. 16. yüzyılda Suriye'den göç eden aileler aracılığıyla Gaziantep'te de dokunmaya başlanan kutnu dokumacılığı, zamanla yöreye özgü karakteristik bir dokuma olarak gelişmiştir. Antep Kutnu'sunun sadece halk tarafından değil, özellikle 17. yüzyılda Osmanlı Sarayı ve saray çevresi tarafından da severek kullanılmış olduğu bilinmektedir.

Gaziantep'e özgü "Antep Kutnu Dokuması" çözgü ve atkılarında malzeme olarak pamuk ve ipek ve çözgüleri ikat tekniği ile desen oluşturacak şekilde boyanarak bezayağı ya da çözgü atlası dokuma örgüsünde çizgili kumaş olarak dokunmaktadır. Kutnu dokumalarında çözgü atlası, dimi ve bezayağı dokuma örgüleri ile ikat tekniği kullanılmaktadır. Dokuma örgüsüne, kullanılan malzemeye, çözgü-atkı sıklıklarına

ve desenlerine göre değişik adlar alırlar. Mecidiye, Meydaniye, Hareli, Düz, Çiçekli, Hindiye, Kemha kutnu gibi birçok çeşidi vardır. Kutnu dokumasının, Gaziantep yanı sıra eskiden Bursa, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Erzincan, İzmir, Manisa gibi yerlerde de dokunmuş olduğu bilinmektedir. Kutnulara beyaz, sarı, kırmızı, mor, yeşil, bordo, turuncu, pembe (nadiren), mavi, lacivert ve siyah renkler de kullanılmıştır. Kutnulardan üçetek, cepken, entari, şalvar, astarlık, bohça, yorgan yüzü, yastık ve minder yapılmıştır. Antep Kutnu dokuması, tüm Anadolu ve Trakya'da geleneksel kadın giyiminde genellikle üçetek olarak kullanılmıştır.

Antep Kutnu Dokuması için, Gaziantep Sanayi Odası tarafından 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 19.01.2015 tarihinden itibaren korunmak üzere, 199 no.lu mahreç/coğrafi işaret alınmıştır.

Antep Kutnu Dokuma, 60 x 420 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

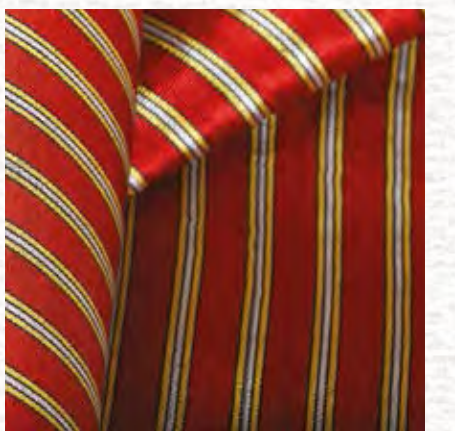
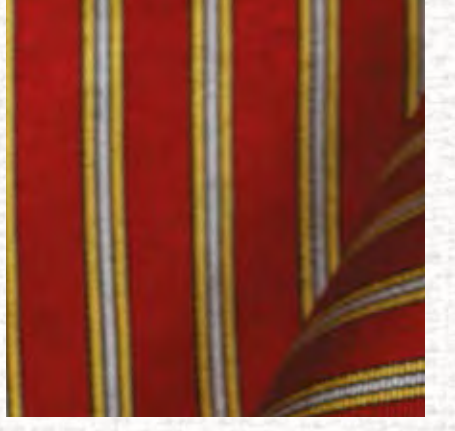

Antep Kutnu Dokuma (Meydanıye), 50 x 1000 cm, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi-Gazi Kültür Sanat A.Ş.

Antep Kutnu Dokuma, 58 x 1030 cm, Gaziantep Olgunlaşma Enstitüsü

Antep Kutnu Dokuma (Alaca Kutnu - Mekkavi), 50 x 1000 cm, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi-Gazi Kültür Sanat A.Ş.

Antep Kutnu Dokuma, 58 x 152 cm, Kültür Bakanlığı Dokuma Ustası Yusuf Mekikçi

Antep Kutnu Dokuma (Halebiye), 49 x 1000 cm, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi-Gazi Kültür Sanat A.Ş.

**ANADOLU
DOKUMALARI**

İSTANBUL / ŞİLE BEZİ

Şile Bezi, İstanbul ili Şile ilçesinde dokunmaktadır. Şile Bezi'nin tarihi Osmanlı Türklerinin Şile'ye yerleşmesine kadar dayanmaktadır. 14. yüzyılda Şile ve çevresine yerleşen Manavlar keten malzemeli el dokumaları ile ünlenmiştir. Bünyesinde birçok kültürün izlerini taşıyan Şile Bezi, özellikle Manav ve Rumların kültürlerinin ve dokuma deneyimlerinin ortak bir ürünüdür.

Şile Bezi; doğal beyaz renkte pamuk ve keten malzemeler ile normal bükümde pamuk ya da keten çözgü ve çözgüye göre daha bükümlü pamuk ya da keten atkı kullanılarak bezayağı dokuma örgüsüyle dokunmaktadır. Bazı örneklerde ipek malzeme de kullanılmıştır. Şile Bezi'nin en karakteristik özelliği; dokuma işlemi bittikten sonra kaymaklama adı verilen bezlerin kireç kaymağında bekletilmesi ve ardından Karadeniz'in az tuzlu nitelikteki suyunda

yıkanması ve kumların üzerinde kurutulmasıdır. Kumaşların incelik ve kıvraklık gibi farklı niteliklerine göre aldıkları isimler "Melez Bez", "Bürümcük Bez", "Kasterli Bez" ve "Ham Bez"dir. Şile Bezi'nin desensiz ve desenli olmak üzere iki farklı çeşidi vardır. Desenli Şile bezleri, dokuma sırasında renkli desen iplikleri ile desenlenmektedir. Şile Bezi, yağlık, peşkir, çevre, mendil, uçkur, sofrta örtüsü, bohça, yatak örtüsü ve çeşitli büyüklükte örtüler, gömlek, don/şalvar, iç çamaşırı, entari ve başörtüsü olarak kullanılır.

Şile Bezi için, Şile Bezini Yaşatma Koruma ve Geliştirme Derneği tarafından 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 26.08.2014 tarihinden itibaren korunmak üzere 272 no.lu mahreç/coğrafi işaret alınmıştır.

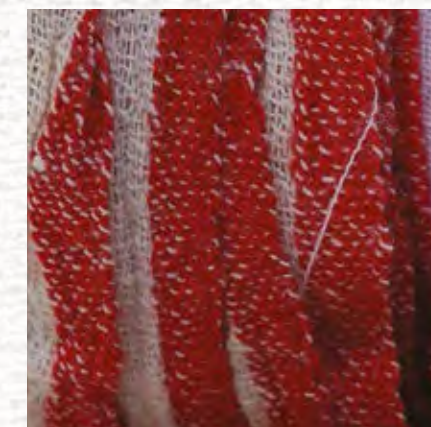

KOCAELİ / KANDIRA BEZİ

Kandıra Bezi, Kocaeli ili Kandıra ilçesinde dokunmaktadır. Kandıra Bezi dokumacılığının Romalılar döneminde başladığı tahmin edilmektedir. Sağlamlığı nedeniyle “çalı yırtmaz”, “çalı koparan” da denilmiş ve yelken bezi olarak kullanılmıştır. Yaklaşık otuz yıl öncesine kadar Kandıra'nın köylerinde yoğun bir şekilde dokunan Kandıra Bezi iki yıl öncesine kadar yalnızca birkaç tezgahta dokunurken, günümüzde Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin açtığı kurslarla yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Kandıra Bezi, çözü ve atkısı keten, düzen adı verilen tezgahlarda yaklaşık 45 cm. eninde ve bezayağı dokuma örgüsünde do-

kunan yöresel bir dokumadır. Yörede “Köy çözmesi” olarak da adlandırılmaktadır. Kandıra Bezi'nde doğal beyaz renkte keten ipliği küllü su ile ağartma işlemi yapılarak kullanılmaktadır. Desensiz olarak dokunanların yanı sıra dokuma kenarları çizgili olarak dokunmuş örnekleri de vardır. Kandıra Bezi'nden gömlek, elbise, şalvar, peşkir, yağlık yapılmaktadır.

Kocaadi / Kandra Bezi, 29 x 52 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Muğla Bürümcük Dokuma, 37,5 x 626 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Muğla Bürümcük Dokuma, 36,5 x 657,5 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

BÜRÜMCÜK

İbn-i Batuta ve Evliya Çelebi'nin seyahatnamelerinde, bürümcüğün Anadolu'nun yüksek kaliteli bezlerinden ve üstün özellikleri nedeniyle saray için dokunduğundan söz edilmektedir. 1640 Tarihli Narh Defteri'nde bürümcük "Sade, Çubuklu, Siyah Çubuklu, Alaca, Arnavut Aynalı, Arnavut Boyalı, Serfice, Mardin ve Alaşehir Bürümcüğü" gibi yerler ile kaydedilmiştir. 1926-1935 yıllarında İzmir Valisi olarak görev yapan General Kazım Dirik'in teşvikleriyle, Buldan sınırları içindeki tüm okullarda bürümcük önlük kullanılmıştır. Anadolu dokumasına büyük bir pazar alanı açan bu uygulama 1950'ye kadar devam etmiştir. Denizli-Buldan, İzmir-Ödemiş-Birgi, Karabük, Antalya, Bilecik, Manisa-Alaşehir, Muğla, İstanbul, Mardin gibi dokuma yöreleri öne çıkmasına karşın, bürümcük tüm ülkede en yaygın biçimde dokunmuş dokumalardan biridir. Günümüzde halen birçok yerde bürümcük dokumaya devam edilmektedir.

Bürümcük dokumalarda malzeme olarak doğal beyaz renkte pamuk, ipek, keten, nadiren yün kullanılmıştır. Bürümcük; nor-

mal bükümlü çözü ve çok bükümlü atkı ile bezayağı tekniğinde dokunmaktadır. Dokuma tamamlandıktan sonra sıcak sabunlu su ile yıkanarak karakteristik yapısı olan buruşukluk özelliğini kazanmakta ve dokuma eni daralmaktadır. Bürümcük dokumalar, kazanılan bu özelliği nedeniyle özellikle iç giyiminde kullanılmaktadır. Dokumalarda desen yoktur. Bazı bürümcük örneklerinde hem çözgü hem de atkının çok bükümlü iplik kullanılarak dokunduğu da görülmektedir.

Bürümcük, tek ve belirli tekniklerin kullanıldığı, malzeme farklılıkları ile dokunarak çeşitlenen ulusal dokuma kumaşlarımızdan biridir. Bürümcüğün, Şile Bezi, Buldan Bezi, Bükülü Bez gibi birçok çeşidi vardır. Dokunduğu yere göre farklı isimlendirilmesine karşın, dokuma tekniği, benzer ya da aynıdır. Bürümcük dokumalar, gömlek, don/şalvar, zıbın, giysi astarı, yorgan astarı ve iç giyimi hazırlanmasında kullanılmıştır.

Bürüncük Dokuma, 17 x 575 cm, Konya Olgunlaşma Enstitüsü

Tekirdağ / Karacakılavuz Dimi Dokuması, 71 x 130 cm, Tekirdağ Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

TEKİRDAĞ / KARACAKILAVUZ DİMİ DOKUMASI

Karacakılavuz Dimi Dokuması, Tekirdağ ili Karacakılavuz beldesinde dokunmaktadır. 1878 Rus Harbi ve Balkan Savaşları sonrasında, 1884-1885 yıllarında Bulgaristan Sevlievo şehrinin Krushevo ve Sennik köylerinden anavatana dönen muhacirler, Tekirdağ ilinin Karacakılavuz çiftliğine yerleştirilmişlerdir. Burası Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında köy ve 1971'de köyde belediyenin kurulması ile belde haline gelmiştir. Karacakılavuz namazlıkları ve torbaları ile meşhur olmuştur. Günümüzde Karacakılavuz beldesi S.S. Karacakılavuz Küçük El Sanatları Derneği atölyesinde Karacakılavuz Dimi Dokumasına devam edilmektedir.

Karacakılavuz Dimi Dokuması; çözüde pamuk, atkıda yün malzeme kullanılan, bezayağı ve dimi dokuma örgülerindeki zemin üzerine renkli atkı iplikleri ile desen-

leme yapılarak dokunmaktadır. Dokumalarda kahverengi; Karagül, Morkaraman, Sakız gibi koyun ırklarına bağlı, kalıtsal olarak, krem, beyaz ve portakal rengi arası (açık), boz ile siyah arası (koyu) tonlarda olan yünün doğal renkleri kullanılmaktadır. Desen isimleri yörede unutulduğu için dokumalar, üzerlerinde kullanılan koçboyunu, civankaşı, sırana, kilit, muska gibi motif isimleri ile adlandırılmıştır. Karacakılavuz Dimi Dokumasından namazlık, yastık yüzü, minder yüzü, heybe, torba, kese, nazarlık, önlük/önlücek yapılmaktadır.

Karacakılavuz Dimi Dokuması için Tekirdağ İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 30.10.2019 tarihinden itibaren korunmak üzere 467 no.lu mahreç/coğrafi işaret alınmıştır.

ÇANAKKALE İPEKLİ ÇARŞAF

Çanakkale İpekli Çarşaf; Özellikle Ezine ilçesi başta olmak üzere Çanakkale ve diğer ilçelerinde dokunduğu bilinmektedir. Çanakkale ve ilçelerinde yaşayan halkın çeyize verdiği önem nedeniyle, yörede eskiden beri yerleşik olarak yaşayan yerlerde yaygın biçimde dokunmuş ve kullanılmış bir dokumadır. Yörede önemli bir çeyiz eşyası olduğundan sünnet düğünlerinde sünnet yatağını süslemede kullanılır. Günümüzde devam etmeyen dokumalardandır.

Çanakkale İpekli Çarşaf; normal bükümde ipek çözgü ve atkı kullanılan, bezayağı dokuma örgüsünde çizgili olarak dokunmak-

tadır. Bu dokuma, özellikle yöreye daha önce yerleşmiş/yerleştirilmiş aileler tarafından dokunan dokumalar arasındadır. Özellikle geleneksel bir adet olarak gelin çeyizi için yapılmaktadır. Dokumalar, çizgili/çubuklu/yollu desenedir. Doğal renkte beyaz ipek rengi, sarı tonları, yeşil, kırmızı renkte dokunmuştur. Çanakkale İpekli Dokuması, yatak çarşafı, uçkur, bohça, mendil ve gömlek yapımında kullanılmıştır.

Çanakkale İpekli Çarşaf, 110,5 x 245 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Balıkesir Yünlü Dokuma, 116 x 123 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

BALIKESİR YÜNLÜ DOKUMA

Balıkesir Yünlü Dokuması, yöredeki Yörükler ve 1878 yılında Rus Harbi sırasında gelen Bulgaristan göçmeni aileler tarafından dokunan bir kumaştır. Balıkesir Yünlü Dokuma; Balıkesir ilçe ve köylerinde çözgü ve atkısı yün malzemeli, iki farklı renkte iplik kullanılarak dimi dokuma örgüsünde dokunmuştur. Dokumanın deseni, çizgilerle oluşturulan çatismalar/ekoselerdir. Dokuma 70-75 cm eninde ve 350-400 cm boyunda olacak biçimde parça halinde dokunmuştur. Yörede battaniye yerine kullanılan ihram/ehram yapımı için iki dokuma

ortadan dikilerek kareye yakın form oluşturulmaktadır. Balıkesir Yünlü Dokuması, kırmızı, koyu mavi, lacivert renklerde. Yöre insanlarının günlük gereksinimleri doğrultusunda örtü, ihram/ehram/battaniye olarak kullanılmıştır.

Günümüzde üretimi devam etmeyen dokumalarımızdandır. Yeniden dokunması için araştırmaların yapılması gerekmektedir.

DENİZLİ / BULDAN BEZİ

Buldan Bezi, Denizli ili Buldan ilçesi ve çevresinde dokunmaktadır. Yörede Antikçağdan beri dokumacılık yaygın olarak yapılmaktadır. Yöredeki pamuk tarımı oldukça önemli ve dokumacılıkla bağlantılıdır. 13. yüzyıldan itibaren yörede Oğuz Aşiretlerinden Yörük ve Türkmenler, dokumacılık alanındaki çeşitlilikleri ile yörenin dokuma geleneğini zenginleştirmişlerdir. Aşık Paşazade Tarihî'nde bölgenin "Ak Alemlî" bezlerinden bahsedilir. Osman Gazi'ye Buldan'dan hediye olarak kırmızı kumaşlar ile ipekli ve pamuk peştamal, bürgü, peşkir ve çevre gönderildiği, I. Murat ve Yıldırım Beyazıt'ın yörenin o dönemki adıyla Tonozlu (Tokuzlu)-Lazkiye dokumalarından "Ak Alemlî Bez" kullandıkları bilinmektedir.

Buldan Bezi/Buldan Bükülüsü; doğal beyaz renkte iplikler ile dokunmaktadır. Bez için, normal bükümde pamuk çözgü ve sık bükümlü pamuk atkı kullanılarak bezayağı dokuma örgüsünde dokunmaktadır. Dokumada çözgü normal büküm, atkı ise sık

bükümlüdür. Buldan Bezi'nin en karakteristik özelliği; sıcak sabunlu su ile yıkanmasından sonra kazandığı buruşuk yapısıdır. Atkı ipliklerinin büküm oranına göre eni daralarak buruşuk yapı oluşur. Buldan Bezi'nin Bükülü Bez, Ak Alemlî Bez gibi farklı isimleri vardır. Buldan Bezi, bürümcük dokumalardandır ve dokuma vücuda yapışmadığı için giysi ile vücut arasında hava kalarak ısı yalıtımı oluşur. Dokumalarda desen yoktur. Buldan Bezi'nden peştamal, gömlek, iç gömleği, çarşaf, örtü, perde, hamam kesesi yapılmıştır.

Buldan Bezi için 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 12. maddesi bağlamında ve Buldan Ticaret Odasının başvurusuyla 27.01.2010 tarihinden geçerli olmak üzere mahreç/coğrafi işaret almıştır.

Denizli Buldan İpek Dokuma, 73 x 191 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Denizli Buldan İpek Poşu, 104,5 x 176 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Denizli Buldan Dokuma, 40 x 332 cm, Denizli Büyükşehir Belediyesi

Denizli Buldan İpek Dokuma, 78 x 106 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Denizli Buldan İpek Poşu, 78 x 105 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

İZMİR / ÖDEMİŞ İPEKLİ DOKUMASI

*İzmir / Ödemiş İpekli Dokuması - Yağlık Mendil, 50 x 184 cm,
Gülfer Keskin Koleksiyonu*

Ödemiş İpekli Dokuması, İzmir ili Ödemiş ilçesi Birgi mahallesinde dokunmaktadır. Birgi, 14. yüzyılda Aydınogulları Beyliği'ne başkentlik yapmıştır. Yöredeki ipek yetiştiriciliği ve ipekli dokumacılığı hakkında çok sayıda kaynakta bilgi verilmektedir. Ödemiş ipekli dokumacılığında özellikle İbn-i Batuta ve Evliya Çelebi gibi nam salmış seyyahların yazılarında hayranlık ifadeleriyle söz edilmektedir. Ayrıca Tereke kayıtları ve Şerîye Sicillerinde de sıkça söz edilmesi, dokumacılığın ve kullanımının ne kadar yaygın olduğu konusunda bilgi vermektedir.

Ödemiş İpekli Dokuması; ipek çözgü ve atkı iplikleri kullanılarak bezayağı dokuma örgüsünde dokunmaktadır. Dokumada doğal beyaz renkte ipek kullanılmaktadır. Dokumalarda desen bulunmamaktadır. Günümüzde halen gelin ve damadın aileleri tarafından çeyiz olarak çok sayıda hazırlanarak düğün zamanı çağrılı olan kişilere hediye edilmektedir. Kadın mendillerinin dört tarafı iğne oyası, erkek mendillerinin ise bir köşesi dokumada kullanılan ipek ile işlenerek süslenmektedir. Ödemiş İpekli Dokuması'ndan mendil, yağlık, çarşaf ve peştamal yapılmaktadır. Yörede özellikle mendil, yağlık, çarşaf olarak kullanılır.

İzmir / Ödemiş İpekli Dokuması, 100 x 500 cm, İzmir Olgunlaşma Enstitüsü

İzmir / Ödemiş İpeki Dokuması - İpek Çocuk Çarşafı, 100 x 164 cm, Gülfer Keskin Koleksiyonu

İzmir Tire Tellisi İpek Dokuma, 110 x 195 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

İzmir Tire Dokuma, 45 x 723 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

İZMİR TİRE TELLİSİ / İZMİR ÖDEMİŞ TELLİSİ / GILBIDANLI

İzmir Tire Tellisi, İzmir ili Tire ve Ödemiş ilçelerinde dokunmuştur. İzmir Ödemiş ve Tire ilçelerinde yaşayan halkın çeyize verdiği önem nedeniyle 50-60 yıl öncesine kadar yaygın biçimde devam etmiştir. Yörede önemli bir çeyiz eşyası olduğundan sünnet düğünlerinde sünnet yatağını süslemeye kullanılır. Yörede çarşaf gösterişli ve kıymetli işlemlerinin yıpranmasını azaltmak için özellikle yatak eteği olarak kullanılmaktadır. Günümüzde devam etmeyen dokumalardandır. Bu dokuma “Gılbıdanlı” olarak da isimlendirilmekte ve farklı yerlerde kullanılmak üzere, değişik ve çeşitli büyüklükte dokunmaktadır. Özellikle geleneksel bir âdet olarak gelin çeyizi için yapılmaktadır.

İzmir Tire Tellisi / Ödemiş Tellisi/ Gılbıdanlı Dokuma; normal bükümde ipek ve

kılaptan çözü ve atkı kullanılan çizgili ya da çatmalı/damalı/kareli/ekose olarak bezayağı dokuma örgüsünde dokunmaktadır. Bazı dokumalarda ikat tekniği kullanılmıştır. Dokuma işlemi bittikten sonra sarma, balık sırtı, hesap işi, Türk işi, muşabak/tel kırma/mihnet işi gibi teknikler ile işleme yapılmaktadır. Yörede dokuma kenarlarında altın, gümüş gibi değerli metallerden elde edilmiş, kılaptan, şerit ya da tel ile işleme yapılmaktadır. Dokumada doğal renkte beyaz ipek, sarı tonları, eflatun ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Dokumalarda çizgi ve çatmalı/ekose gibi desenler vardır. İzmir Tire Tellisi, peşkir, ayna örtüsü, uçkur, yatak çarşafı, bohça, mendil ve gömlek yapımında kullanılmıştır.

Muğla / Fethiye Üzümlü Dastar Dokuma, 122 x 312 cm, Muğla Büyükşehir Belediyesi El Sanatları Merkezi

MUĞLA - FETHİYE - ÜZÜMLÜ DASTAR DOKUMA

Günümüzde Yeşilüzümlü olarak adlandırılan 'Üzümlü' de dokunan dastar dokumaları, Türk boylarının bölgeye yerleştiği zamanlara kadar dayanmaktadır. Yörede hayata geçirilen birçok farklı proje sayesinde günümüzde yörede azalmasına karşın halen devam eden dokumalar arasındadır. Üzümlü Dastar Dokuması, Muğla-Fethiye-Üzümlü beldesinde dokunur ve yöreye has bir dokumadır.

Üzümlü Dastar Dokuma; aynı kalınlıktaki yün çözgü ve atkıdan, bezayağı dokuma örgüsünde ve yaklaşık olarak 60-70 cm eninde dokunmaktadır. Geçmişte ipekli örneklerine de rastlanmıştır. Günümüzde pamuk ipliğiyle dokunmaktadır. Dokumada çözgü

ve atklarda yün, desen ipliklerinde ise pamuk malzeme kullanılmaktadır. Dokuma bezayağı dokuma örgüsü, beyaz desen iplikleriyle desenlenir. Dokumada kullanılan renkler beyazdır ve beyaz doğal yün rengi ile beyaz doğal pamuk rengi dokuma ve desen ipliklerinde kullanılır. Üzümlü Dastar Dokumalarının desenleri, geometrik, sembolik, bitkisel ya da figürlüdür. Yılan, sülük, kilim, çomak, Çerkez, ulama, kabak çiçeği, papatya ve deve tabanı gibi motifler, dokumanın desenlerinde kullanılmaktadır. Yörede başörtüsü, iç çamaşırı, örtü, perde, yatak örtüsü, giysi yapımında kullanmak için dokumalar hazırlanmaktadır.

DENİZLİ / NİKFER BEZİ

Literatürden elde edilen bilgilere göre Nikfer Bezi'nin yörede yaklaşık 700 yıllık tarihsel geçmişi vardır. Köklü geçmişiyle birlikte yörede halen devam eden dokumalarımızdandır. Nikfer Bezi, Denizli-Tavas-Nikfer'de dokunmaktadır.

Nikfer Bezi, bezayağı dokuma örgüsünde ve eni 40-70 cm arasında değişiklik gösteren bir dokumadır. Nikfer Bezi dokumasında çözgü ve atkı malzemeleri, doğal beyaz renkte pamuktur. Nikfer Bezi'nin çözgüsü az bükümlü ve çift kattır. Nikfer Bezi'nin günümüzde sadece atkısı elde eğirilmektedir. Dokumalarda desen yoktur. Eskiden çözgü ve atkısı elde eğrilen kuşak, pantolon, ceket, zeytin çuvalı, astar, kaftan olarak kullanılır.

ren bir dokumadır. Nikfer Bezi dokumasında çözgü ve atkı malzemeleri, doğal beyaz renkte pamuktur. Nikfer Bezi'nin çözgüsü az bükümlü ve çift kattır. Nikfer Bezi'nin günümüzde sadece atkısı elde eğirilmektedir. Dokumalarda desen yoktur. Eskiden çözgü ve atkısı elde eğrilen kuşak, pantolon, ceket, zeytin çuvalı, astar, kaftan olarak kullanılır.

Denizli Nikfer Bezi, 52 x 130 cm, Denizli Büyükşehir Belediyesi

Pembezar / Penbezar Dokuma, 94 x 152cm, Gülfer Keskin Koleksiyonu

PEMBEZAR / PENBEZAR

Pembezar Dokuması, İzmir-Ödemiş, Denizli-Buldan, Muğla-Milas'ta dokunmuştur. Pembezar dokumanın İzmir ili Ödemiş ilçesi Birgi mahallesinde yaygın olarak kullanılmış olduğu bilinmektedir. 1300'lü yıllarda Aydınogulları Beyliği'nin başkenti olan Birgi, günümüzde Ödemiş'e bağlı bir mahalledir. Yöre hakkında birçok eski kaynakta ipek ve ipek kumaş üretimi ile yer almaktadır. İbn-i Batuta ve Evliya Çelebi yazılarında Birgi'den hayranlıkla bahsetmişlerdir. İncelenen Tereke kayıtları ve Şerriye Sicillerinde pembezardan sıklıkla söz edilmesi kullanımının yaygınlığı hakkında bilgi vermektedir. 1884 yılı Aydın Vilayeti Salnamesinde, Ödemiş kazasından yüzlerce el tezgâhı ile üretim ve satışın yapıldığı bölge olarak bahsetmektedir. Pembezar dokumacılığı, günümüzde birkaç atölyede yapılmaktadır.

Pembezar Dokumaları çözgüsü normal, atkısı çok bükümlü iplikle dokunmuş, bezayağı dokuma örgüsünde dokunmuş,

bürümcük görünümünde bir dokumadır. Pembezar Dokuması 40 cm eninde dokunur ve yıkanır. Dokuma yıkandıktan sonra dokuma eni 15-20 cm'ye kadar düşmektedir. Bazı pembezar örneklerinde farklı kalınlıkta çözgü ipliği kullanılmasıyla kendinden çizgili kumaşlar yapılmıştır. Eski örneklerde çözgü ve atkı ipek olmasının yanı sıra günümüzde genellikle çözgüde pamuk, atkıda ipek malzeme kullanılmaktadır. Pembezar Dokumasında doğal renkte beyaz pamuk ve ipek kullanılmıştır. Bazen dokuma kenarlarında mavi, kırmızı, turuncu çizgiler de dokunmaktadır. Pembezar Dokuma, genellikle desensiz olarak dokunmuştur. Bazı örneklerde dokuma kenarlarında dokumayı koruyan yarım, bir santim arasında genişliği değişen çizgiler yapılmaktadır. Pembezar Dokuması, gömlek, iç çamaşırı, gelin örtüsü olarak kullanılmıştır.

BELEDİ DOKUMASI

Beledi Dokuması / Karaoğlan Dimisi, Türkiye'nin önemli ve en eski dokumaları arasındadır. 16. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında Belediye adına sıkça rastlanılmaktadır. Osmanlı döneminde İzmir'in Tire ve Urla ilçeleri, Manisa, Konya, Bursa ve İstanbul; Belediye Dokumasının dokunduğu önemli yerler olmuştur. Konya'da dokunmuş Belediye Dokumaları ise yörede Veleli/Velidi olarak adlandırılmıştır. Belediye, Selçuklu döneminde özellikle Konya'da ve Osmanlı döneminde ise çeşitli yerlerde dokunmuştur. Hacı Bayram-ı Veli, Mevlana Celaleddin-i Rumi ve Üftade Hazretlerinin kıyafetleri ve dergâh eşyaları arasında Belediye Dokumaları bulunmuştur. Celvetiye Dergâhı'nı kuran Mehmed Muhyiddin Üftade Hazretleri'nin (Ö.1580) dergâhındaki şahsi eşyaları arasında bir sandık içinde pamuk malzemeli mavi beyaz renkli Belediye Dokumaları bulunmuştur. Kumaşlardan biri mavi zemin üzerine beyaz renkli ve Selçuklu Kubadabad Sarayı duvar kaplamalarında kullanılan sekizgen çiniler arasında bulunan haçvari/dört yön desenindedir. Ayrıca Kenan Özbek'in kumaş koleksiyonunda da Belediye Dokumaları vardır.

Beledi Dokuması; çözgü malzemesi pamuk ve atkı malzemesi pamuk, yün, ipek kullanılarak bezayağı, dimi ve çift katlı dokuma örgüleri ile dokunmaktadır. Kamçılı tezgâhtan geliştirilmiş kendine özel sistemli Belediye tezgâhında dokunan ve geometrik motiflerle desenlenmiş karakteristik bir geleneksel dokumadır. Belediye Dokuması, Konya'da "Veleli"/"Velidi", diğer yerlerde ise "Karaoğlan Dimisi" adıyla da bilinmektedir. Belediye Dokumalarının en önemli örnekleri esnaf bayraklarıdır. Belediye Dokuması, siyah, doğal beyaz doğal pamuk, yün ve ipek rengi, kırmızı, sarı, koyu mavi, yeşil renkte iplikler kullanılarak dokunmaktadır. Geometrik motifler kullanılmıştır. Belediye dokumalarının desen çeşitlerinin bilinen isimleri; Bademli, sepet, düzbastı, kelebek, hebib döşegi, altıparmak, evsat, aynalı, yıldızlı, celep işi, kutulu ve Tire işidir. Bazı Belediye Dokuması örneklerinde ibrik, hat/eski yazı ve cami gibi motifler işlenmiştir.

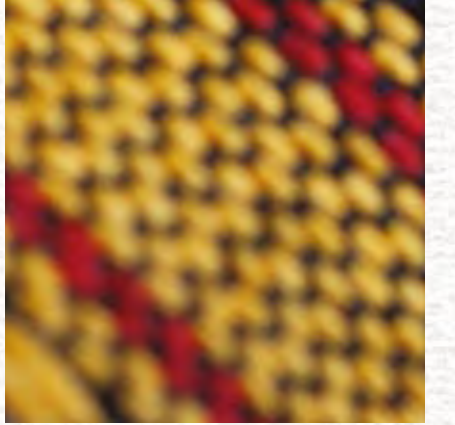
En yaygın olarak İzmir-Tire, İzmir-Urla, İzmir, Bursa, İstanbul, Manisa, Konya, Diyarbakır, Amasya-Merzifon, Aydın-Nazilli'de dokunmuştur. Belediye Dokuması, ahi/esnaf

bayrakları, perde, minder, yastık yüzü, sedir/divan örtüsü, yatak örtüsü, ayrıca Osmanlı döneminde yeniçeri gömleği olan iç zıbnlıklarında kullanılmıştır.

Beledi Dokuması, 62 x 34 cm, İzmir Tire Kent Müzesi

Beledi Dokuması, 66 x 34 cm, İzmir / Tire Halk Eğitim Merkezi

KÜTAHYA DOMANIÇ KUŞAK DOKUMASI / CİCİLİ KUŞAK

Ertuğrul Gazi'nin yaylası olarak bilinen Kütahya Domaniç, Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli merkezlerinden biridir. Cı-cili kuşak olarak da adlandırılan Kütahya Domaniç Kuşak Dokuması, yörenin geleneksel giyiminde önemli bir giysi ögesi olmuştur.

Kütahya Domaniç Kuşak Dokuması; Kütahya-Domaniç ilçesi Çukurca köyünde bezayağı dokuma örgüsünde çözgü ve at-kısı yün, deseni siyah kalın ve beyaz ince çizgili olacak biçimde kuşak için kullanılmak üzere dokunmaktadır. Dokuma bittikten sonra iki ucuna işleme, püskül, ponpon gibi süslemeler yapılır. Dokuma yaklaşık olarak 50 cm eninde ve 475 cm (7 arşın) uzunluğunda olacak biçimde dokunmaktadır. Dokumanın her iki ucundaki yarım

metrelik kadarlık bölümü serbest olacak biçimde kullanılmaya hazır hale getirmek için çapraz olacak biçimde bükülerek dikilmektedir. Büküldükten sonra kuşağın boyu yaklaşık olarak 330 cm kadar olmaktadır. Kuşak dokumasında doğal renkte siyah ve beyaz yün kullanılmaktadır. Yörede "cicili kuşak" olarak isimlendirilen dokuma, Kütahya-Domaniç yöresel giysilerinde kuşak olarak kullanılır. Özellikle düğünlerde kullanılmak üzere dokunan geleneksel giyim ögesidir.

Çukurca Köyünde kuşak dokuyan iki kişi kaldığı bilinmektedir. Yörede düğünlerde geleneksel giyim ve kuşak kullanımı halen devam etmektedir.

KIL DOKUMA / ÇUL DOKUMA / KEÇİ KILI DOKUMA

Kıl Dokuma, Aydın ili Nazilli ilçesi Bozdoğan, Olukbaşı, Kızılcaköy, Dutağaç köyleri ile Antalya ili Muratpaşa ilçesinde dokunmaktadır. Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Yörük ve Türkmenler evlerini beraberlerinde getirmişlerdir. Zamanla Anadolu'nun iklimine uygun olarak Topak Ev alışkanlığı yerini Karaçadır/Kıl Çadır'a bırakmıştır. Karaçadır kurulması kolay olduğu, hava sirkülasyonunu sağlaması, yağmurda keçi kılı malzeme ıslandıktan sonra şiştiği için su yalıtımı sağlaması, çeşitli böcek ve yılanlardan koruması nedeniyle özellikle tercih edilmiştir. Karaçadır günümüzde göçebelerin kullanımının yanı sıra çeşitli etkinlik ve kafeterya gibi amaçlar için kullanılmaktadır.

Kıl Dokuma; çözü ve atkıda keçi kılı malzeme kullanılarak seyrek dokuda ve bezayağı tekniğinde dokunan kalın bir kumaştır. Dokumanın en önemli özelliği Anadolu'da göçebe yaşamı sürdüren Yörük ve Türkmenlerin ev olarak kullandıkları Karaçadır/Kıl Çadır malzemesi olarak kullanılmasıdır. Kıl Dokuma, kahverengi doğal yün rengi ve siyah doğal yün rengi ile dokunmaktadır. Eski dokumalarda desen yoktur. Yeni dokunan kıl dokumalarda, beyaz (doğal yün rengi) ile çizgili desen dokunmaktadır. Kıl Dokumadan Karaçadır / Kıl Çadır / Çul Çadır, kılcar (kıl pantolon) yapılmaktadır.

Kıl Dokuma (Karaçadır Bez), 86 x 300 cm, Aydın / Bozdoğan Belediyesi, Olukbaşı Köyü Muhhtarlığı

Hatay İpekli Dokuma, (Dört Basamaklı Kırmızı İpek Dokuma), 81 x 500 cm, Dokuma Ustası Ali Büyükaşık

HATAY İPEKLİ DOKUMASI

Hatay İpekli Dokuması, Hatay ili Samandağ ilçesi, Hatay ili Defne ilçesi Harbiye Mahallesi'nde dokunmaktadır. Yörede ipekli dokumacılığı, Bizans'tan bu yana bilinmekte ve dokunmaktadır. İbn-i Battuta'nın seyahatnamesinde Hatay yakınlarındaki Buğras bölgesinde "Debiliye" isimli bir kumaşın dokunduğundan bahsedilmektedir. 1895 Halep Vilayet Salnamesi'nde, Antakya'da ipekböceği için yetiştirilen dutluklar, Hacıköy ve Yoğunluk köylerindeki dokumacılık ve yöredeki ipek fabrikasından söz edilmektedir. Günümüzde Büyükaşık ailesi tarafından Hatay İpeği dokumasına devam edilmektedir.

Hatay İpekli Dokuması; çözgü ve atkısı doğal beyaz renkte ipek ipliğinden, bezayağı ve dimi dokuma örgüleri kullanılarak ge-

nellikle 80-100 cm eninde dokunan yöresel bir dokumadır. Dokumalarda desen bulunmamaktadır. İpek değerli bir malzeme olduğu için kozadan iplik çekimi sonrasında kalan koza artıklarının atılmayarak değerlendirilmesiyle elde edilen ipek ipliklerle sadakor gibi daha kalın dokumalar dokunur. Bu dokumadan gömlek, kefiye, yatak çarşafı, ipek maşlah, kuşak yapılmaktadır.

Hatay İpeği için, Hatay Büyükşehir Belediyesi tarafından 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 18.05.2017 tarihinden itibaren korunmak üzere 248 no.lu mahreç işareti alınmıştır.

ANTALYA / GILAMIK DOKUMA

Gılamık Dokumanın adı; Antalya'nın Ormana yöresinde koza ipeği anlamındaki gılamık kelimesinden gelmektedir. Ayrıca "kılamuk", "gılamık", "gılamuk", "gılamıklı", "kılamuklu" isimleriyle de bilinmektedir. Gılamık dokumaları, Muğla-Fethiye-Üzümlü dokumaları ile İzmir-Ödemiş-Bürnük dokumalarına benzemektedir. Günümüzde daha çok ev tekstili olarak kullanılan Gılamık Dokuması'nın geçmişte başörtüsü olarak kullanıldığı bilinmektedir. Tarihi kaynaklarda net bir bilgi bulunmamasına rağmen, bu dokumanın yöredeki geçmişinin uzun yıllar öncesine dayandığını göstermektedir. Bir süre yörede dokunmadığı tespit edilen Gılamık Dokuması, İbradı Belediyesi ve İbradı Ormana Köyü Özgüven Vakfı'nın çabaları ile günümüzde yeniden yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Gılamık Dokuma; pamuk çözgü ve ipek atkı iplikleri ile bezayağı dokuma örgüsünde yaklaşık olarak 40-45 cm eninde dokunmaktadır. Dokuma üç parça halinde dokunduktan sonra dikilerek bir araya getirilerek kullanılmaktadır. İpliklerin inceliği ve bükümüne göre, ince ve kalın kumaşlar dokunmaktadır. Gılamık Dokuması eskiden ipek ve pamuk malzeme ile dokunurken günümüzde genellikle suni ipek, keten ve pamuktan dokunmaktadır. Dokumada doğal beyaz renkte ipek ve pamuk iplikler kullanılmaktadır. Gılamık Dokuması'nın Karadağ, Çatal Oluk, Yeni Çatal Oluk, Sınat, Eski Model, Eynif Model, Kızılağaç, Söğüt adı verilen desenleri vardır. Gılamık Dokuması, başörtüsü, entari (dış giyim), çarşaf, örtü olarak kullanılmıştır.

Antalya / Gılamık Dokuma, 46 x 160 cm, Antalya / İbradı Ormana Köyü Özgüven Vakfı

Burdur / İbecik Bezi, 87 x 345 cm. Burdur Mehmet Akif Ersoy Halk Eğitim Merkezi

BURDUR / İBECİK BEZİ / İBECİK ALACASI / İBECİK DASTARI

İbecik Bezi, Burdur ili Gölhisar ilçesi İbecik beldesinde geleneksel olarak dokunmakta ve İbecik Alacası/İbecik Dastarı olarak da bilinmektedir. İbecik, ilk kurulduğu yıllarda Menteşe Vilayeti Yüksekum'a (Köyceğiz) bağlıdır. Ulaşım Muğla ili Fethiye ilçesi Üzümlü kasabası üzerinden sağlanmaktadır. Ticarete takasın geçerli olduğu dönemlerde, İbecik Dastarı Üzümlü'ye de girmiştir. 150 yıllık bir tarihî olduğu bilinmektedir.

İbecik Bezi; pamuk çözgü ve atkı ile beza-yağı dokuma örgüsü tekniğinde zemini ve dokuma sırasında beyaz ya da renkli desen atkıları ile desenleme yapılarak dokunmaktadır. Malzeme olarak ipek nadiren kullanılmıştır. İbecik Bezi'nde geometrik motif ve desenler dokunmaktadır. İbecik Bezi, erkek baş giyimi (dastar), peşkir, sofrası bezi, mendil (sofra peçetesi), kuşak günümüzde daha çok ev tekstili, şal olarak kullanılmıştır.

RİZE BEZİ / FERETİKO

*Rize Bezi / Feretiko, 44 x 79 cm,
Recep Koyuncu Koleksiyonu*

Rize Bezi / Feretiko, Rize ve çevresinde dokunmaktadır. Rize Bezi / Feretiko'nun geçmişi, M.Ö. 8 - M.Ö. 6. yüzyıllara kadar eskiye dayanmakta ve İskitlere kadar gitmektedir. Osmanlı döneminde sarayda kullanılan dokumalar arasında olduğu bilinmektedir. Rize'de çeyizlerde bulunması gereken önemli dokumalardandır. Geçmişten 1960'lı yıllara kadar, yörede her evde tezgâh vardır ve Rize Bezi dokunmuştur. Günümüzde eğitim kurumları ve yerel yönetimlerin düzenlediği kurslarda dokuma eğitimi yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır.

Bezayağı dokuma örgüsü, tekniği, farklı kalınlık ya da çeşitli renkte atkılar ile desenlemeler yapılmaktadır. Yapılacak ürünün çeşidine göre farklı ende olmaktadır. Dokumada malzeme olarak kendir, pamuk, ipek kullanılmaktadır. Griden gümüşe kadar ve krem olmak üzere doğal kendir renk değerlerindedir ve gerektiğinde ağartma

yapılarak elde edilen beyaz renkli kendir kullanılmaktadır. Yörede Feretiko olarak bilinen Rize Bezi; kendir çözgü ve atkı; pamuk ya da ipek çözgü ve kendir atkı kullanılarak bezayağı dokuma örgüsünde dokunmaktadır. Rize Bezi'nin en karakteristik özelliği, yüksek miktarda nem çekmesidir. Bu nedenle, özellikle gömlek, içlik, mendil, havlu, masa örtüsü ve çarşaf yapımında kullanılır. Rize Bezi ipek gibi görünmesine rağmen sert tutumlu bir kumaştır. Dokumalarda ajur, ince-kalın ipliklerle oluşturulan dokusal farklılıklar ile ekstra atkılarla oluşturulan desenler görülmektedir.

Rize Bezi /Feretiko için, Rize Valiliği tarafından 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'nin 12. maddesi gereğince 31.03.2005 tarihinden geçerli ve tescil numarası 98 olmak üzere tescillenmiştir.

Rize Bezi / Feretiko, 35 x 188 cm, Recep Koyuncu Koleksiyonu

Rize Bezi / Feritiko

TRABZON / ÇARŞIBAŞI KEŞANI

*Keşan Pamuklu Dokuma, 97 x 194 cm,
Kültür Bakanlığı Keşan Dokuma Ustası Kazım Peken*

Çarşıbaşı Keşanı, Trabzon ili Çarşıbaşı ilçesinin Kavaklı, Samsun, Taşlıtepe ve Serpil köylerinde dokunmaktadır. Keşan dokumacılığı tarihi ve hangi şehirlerde dokunmaya başladığı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Tereke kayıtları ve Şeriye Sicillerinden bu zanaatın, 19. yüzyılda sadece Trabzon'un Çarşıbaşı ilçesi ve köylerinde yapıldığı ve halk tarafından yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Çarşıbaşı Keşan dokuması için pamuk malzemeli iplikler kullanılır. Çözülen çözümler gruplar halinde bağlanarak çözgü boyunca farklı renklerde boyanır. Yörede kırmızı, siyah, beyaz, sarı renklerde dokunmaktadır. Dokuma tezgâhına aktarıldıktan sonra, çözgü grupları dokuyucu tarafından gruplanarak kaydırılır ve bezayağı dokuma örgüsünde dokunmaktadır. Yöresel kumaşlar arasında önemli yeri vardır. Keşan adının Farsça çekmek anlamında kullanılan "Keşan"

kelimesinden geldiği düşünülmektedir. Keşan dokumalara yöresel ağızda Çeşan denilmektedir. Keşan dokuması, Karadeniz yöresi geleneksel ve yöresel dokumalarındandır. Makaslı Keşan, boyanmış çözgü ipliklerinin gruplar halinde kaydırılmasıyla, dokuma boyunca dalgalı geometrik desenler oluşturulmaktadır. Keşan dokumasından peştemal/peştamal, önlük, başörtüsü, atkı, şal ve sofraya bezi yapılmaktadır.

17.02.2008 tarih ve 26790 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan "555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'nin 12'nci maddesi gereğince, 08.06.2004 tarihinden geçerli olmak üzere; Çarşıbaşı Keşanı dokuması, Trabzon ili Çarşıbaşı Kaymakamlığı tarafından mahreç coğrafi işaret tescili alınmıştır.

KARABÜK / EFLANİ ÇEMBER BEZİ

Eflani Çember Bezi, Karabük ili Eflani ilçesinde dokunmaktadır. Eflani Çember Bezi dokumacılığının çok eski tarihlere dayandığı düşünülmektedir. Geçmişte hemen her evde tezgah bulunurken günümüzde bu sayı oldukça azalmıştır.

Eflani Çember Bezi; çözgüsü ve atkısı doğal beyaz renkte pamuk, bezayağı dokuma örgüsünde yaklaşık olarak 50 cm. eninde ve 100 cm. boyunda çift kanat olarak dokunur. Dikişle birleştirilerek kare şekline getirilir. Karabük geleneksel kadın giyiminde kullanılan kenarları saçaklı bir başörtüsüdür. Farklı renk ve kalınlıkta ilave atkı iplikleriyle motifler oluşturulmaktadır. Çemberin dört kenarı çizgili, köşeleri çatmalı/ekosedir. Eflani Çemberi desen adıyla değil üzerlerinde kullanılan motifler ile bilinmektedir. Tek Fitol, Çift Fitol, Top Fitol, Analı Kızıl,

Satır Eteği gibi motifler çemberin dört tarafındaki desenlerdir. Ayrıca çemberlerin karşılıklı kısa kenarlarında beyaz-kırmızı-beyaz çizgilerle bordür oluşturulmuştur. Çember ortası ise çeşitli motifler vardır ve farklı desen iplikleriyle desenlenmektedir. Eflani Çemberi dokumasından başörtüsü, peştamal ve peşkir yapılmaktadır.

Eflani Çember Bezi, Eflani Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın başvurusu ile "6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu" kapsamında 15.04.2008 tarihinden itibaren korunmak üzere, 03.11.2015 tarihinde 191 no.lu mahreç/coğrafi işareti olarak tescil edilmiştir.

Karabük Eflani Çember Bezi, 60 x 116 cm , Dr. Meral Özomay Koleksiyonu, Dokuma Ustası Fatma Varol

Sinop / Ayancık Keten Bezi (Eski Dokuma), 37 x 530 cm, Sinop / Ayancık Halk Eğitim Merkezi

SİNOP / AYANCIK KETEN BEZİ

Ayancık Keten Bezi; Sinop ili Ayancık ilçesi ve Ayancık ilçesinin Gürsökö Köyü'nde dokunmaktadır. Sinop'ta keten dokumacılığının tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilere göre çok eski tarihlere dayandığı düşünülmektedir. 1927 Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Sanayi Sayımına göre yörede 104 kişinin dokumacılık yaptığı tespit edilmiştir.

Ayancık Keten Bezi; çözgü ve atkısı tamamen keten ya da çözgü ve atkısı pamuk ya da keten kullanılarak bezayağı dokuma örgüsünde, 35-40 cm eninde dokunmaktadır. Yöredeki çok eski örneklerin tamamen keten malzemedan dokunduğu bilinmektedir. Ayancık Keten Bezi'nde doğal beyaz (doğal

keten rengi) ve odun külü ile kaynatılarak ağartılan keten iplikler kullanılır. Ayancık Keten Bezi'nden başörtüsü, gömlek, şalvar, don/paçalı don/iç donu, ceket/kısa üç etek, peşkir, sofrası bezi ve mendil yapılmıştır.

Ayancık Keten Bezi için, Ayancık Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü tarafından 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 26.11.2012 tarihinden itibaren korunmak üzere 263 no.lu mahreç/coğrafi işaret alınmıştır.

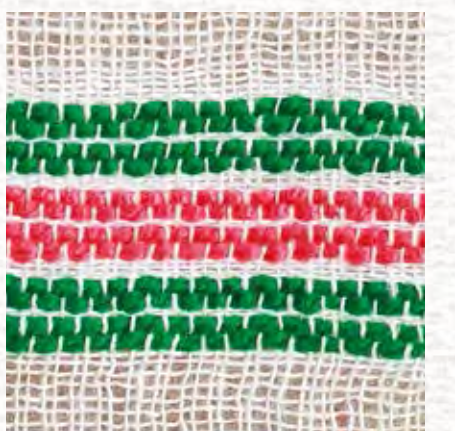

SİNOP / BOYABAT ÇEMBERİ

Boyabat Çemberi, Sinop ili Boyabat ilçesinde dokunmaktadır. Boyabat Çemberi dokumacılığının yörede yaklaşık olarak iki yüzyıllık bir geçmişi vardır. Geçmişte “prepri” adı verilen bir fesin üzerine örtülerek kullanılan Boyabat Çemberi günümüzde doğrudan başa örtülerek kullanılmaktadır.

Boyabat Çemberi; bezayağı dokuma örgüsünde, dört tarafı üç sıra kırmızı renkli desen atkılıyla çizgiler ve köşelerde çatmalı/ekoseler oluşturulmuş, beyaz renkte zemin üzerine renkli desen atkılıyla desenlenerek dokunan 50-60 cm genişliğinde yöresel bir dokumadır. Çok eski örneklerde çözü ve atkı keten, desen atkılı pamuk olmasının yanı sıra genellikle çözü, atkı ve desen ipliklerinde pamuk malzeme kullanılmıştır. Dokumanın zemininde beyaz (doğal pamuk rengi), kenar çizgileri kır-

mızı ve beyaz, desen ipliklerinde ise kırmızı, koyu kırmızı, yeşil, mavi, sarı, turuncu, turkuaz, pembe, eflatun gibi renkler kullanılmaktadır. Farklı renk ve kalınlıkta ilave atkı iplikleriyle motifler oluşturulmaktadır. Çemberin dört kenarı çizgili, köşeleri çatmalı/ekosedir. Boyabat Çemberi desen adıyla değil üzerlerinde kullanılan motifler ile bilinmektedir. Desenlerde Zincir, Sinek, Süydürme, Enikızı, Aybütünü, Mühür, Dört Müdür, Ersünlü, Koyun Gözü, Kaymal, Gürel, Sandık, Put, Dört put bir arada, Heybe, Demirkırat gibi motifler vardır. Boyabat Çemberi'nden başörtüsü ve örtü yapılmaktadır.

Boyabat Çemberi, 100 x 100 cm, Sınop / Boyabat Belediyesi

GİRESUN / TAMZARA BEZİ

Tamzara Bezi, Giresun ili Şebinkarahisar ilçesi Tamzara mahallesinde dokunmaktadır. 18. yüzyılda bölgede yetiştirilen keten yöre dokumalarında malzeme olarak kullanılmıştır. Yörede dokumacılıkla ilgilenen çok sayıda esnaf olduğu bilinmektedir. Giresun ili, Şebinkarahisar ilçesi Tamzara mahallesinde 1960'lı yıllara kadar hemen her evde dokumacılık yapıldığı bilinmektedir. Günümüzde kaybolmakta olan bu dokuma, ilçenin halk eğitim merkezi tarafından yeniden canlandırılmaya çalışılmaktadır.

Tamzara Bezi, pamuk ve keten malzemeli, bezayağı dokuma örgüsü türevleri ile dokunan yöresel bir dokumadır. Dokumalar, Anadolu'da çizgili, kareli/kutulu/ekose adı verilen desenlerde farklı renkte iplikler ile dokunmaktadır. Tamzara Bezi'nden mendil, bez, peştemal, peçete, yatak çarşafı, örtü, sofraya bezi, önlük, bürgü yapılmaktadır.

Giresun / Tamzara Bezi, 101 x 179 cm, Kültür Bakanlığı Tamzara Bezi Dokuma Ustası Esra Hasarı

Giresun / Tamzara Bezi, 86 x 260 cm, Şebinkarahisar Halk Eğitim Merkezi

BOLU / GÖYNÜK TOKALI ÖRTMESİ

Bolu Göynük Tokalı Örtmesi, başörtüsü olarak kullanılması için Bolu ili Göynük ilçesinde dokunmaktadır. Örtmeler, köklü bir Osmanlı şehir kültürüne sahip Göynük'ün etnografik taşınabilir kültür varlıkları arasındadır. Günümüzde farklı projelerle yaşatılmaya çalışılan Göynük Tokalı Örtmesinin başörtüsü olarak kullanılmasının tarihçesiyle ilgili kaynaklarda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bu dokumanın yörede geçmişi oldukça eskidir.

Bolu Göynük Tokalı Örtmesi; iki parçadan oluşan, kısa kenarları ve baş üstüne gelen kısmı desenli ve kısa kenarlarında "toka" adı verilen kırmızı püsküller bulunan bir başörtüsüdür. Bükümlü pamuk çözgü ve atkı iplikleri ile bezayağı dokuma örgüsünde genellikle 90-100 cm. ende ve 170-200 cm boyda dokunmaktadır. Dokumanın çözgü ve zemin atkısı pamuk, desenli bölümleri pamuk ya da ipektir. Bezayağı dokuma örgüsünde dokunan Bolu Göynük Tokalı Örtmesi'nde doğal beyaz renginde

pamuk, kırmızı, mavi, turuncu, yeşil, siyah ve lacivert renkleri kullanılmıştır.

Temelde "baş bezemeleri" ve "zemin ve alın bezemeleri" olarak iki gruba ayrılır. Baş bezemeleri örtmelerin kısa kenarlarına kenarsuyu olarak uygulanır. Kenarsularının her iki yanında siyah ya da lacivert renk iplikle ilave atkı şerit dokunmaktadır. Zemin ve alın bezemeleri ise kısa kenarsularının üstünde, örtmenin uzun kenarları boyunca yapılır. Bazı örneklerde örtme ortasında küçük motifler, dolgu motifi olarak kullanılmıştır. Örtmenin uzun kenarlarındaki zemin ve alın bezemelerinin rengi bir tarafı renkli diğer tarafı sade olmak üzere farklı renklerde yapılmaktadır.

Bolu Göynük Tokalı Örtme için, Göynük Belediyesi İktisadi Kamu İşletmesi tarafından 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 15.05.2015 tarihinden itibaren korunmak üzere 218 no.lu mahreç/coğrafi işaret alınmıştır.

Bolu / Göynük Tokalı Örtmesi, 87,5 x 194 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Bayburt Ehlramı, 192 x 228 cm, Bayburt Halk Eğitim Merkezi

BAYBURT EHRAMI

Ehram/İhram kelime olarak Arapça kökenlidir ve haram, mahrem kelimelerinden türetilmiştir. En basit üst giyimi olan ehram, tarihsel süreçte Anadolu'nun yanı sıra birçok kültürde kullanılmıştır. Evliya Çelebi, Bayburt'ta toplanan vergi dökümlerinde Bayburt'taki dokuma tezgâhları ve dokuma çeşitleri hakkında bilgiler verir.

Ehram, yün malzemeden bezayağı dokuma örgüsünde ve renkli desen iplikleri ile desenlenerek dikdörtgen biçiminde dokunmaktadır. Dokuma tezgâhı ve dokumanın büyüklüğüne göre çift kanatlı olarak dokunarak ortadan dikilmektedir. Kanat eni yaklaşık olarak 90 cm ve kanat boyu 250-270 cm arasında değişir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki Bayburt, Erzurum, Şanlıurfa illerinde yaşayan yöre kadınları, ehramı üst giysi olarak sokağa çıkarken kullanırlar. Bu adete "ehram

bürünme" adı verilir. Evli kadınlar tarafından kullanılan ehramın rengi açık ise kadın genç, koyu renkli ise yaşlıdır. Gelin ehramı (beyaz renkli), bohça ehramı, gerilik ehramı / baş ehramı, gündelik ehram olarak kullanılmaktadır. Bayburt Ehramı Bayburt ve çevresinde dokunur. Zemin renkleri; beyaz (doğal yün rengi), mor, sütlü kahve, siyah (doğal yün rengi), boz/açık kahverengi (doğal yün rengi) ile dokunmaktadır. Desen iplikleri ise kırmızı, beyaz, lacivert, mavi, yeşil renktedir. Bayburt Ehramı'nda dokunan desenlerin Desen Aynalı Kutu, Elma Şeleği gibi isimleri vardır.

Bayburt Ehramı için, Bayburt Üniversitesi Rektörlüğü tarafından 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 01.04.2019 tarihinden itibaren korunmak üzere 478 no.lu mahreç/coğrafi işaret alınmıştır.

ERZURUM EHRAMI

Erzurum Ehamı, Erzurum ve çevresinde dokunmaktadır. En basit üst giyimi olan eham, tarihsel süreçte Anadolu'nun yanı sıra birçok kültürde kullanılmıştır. Eham dokumacılığı, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar yöredeki erkekler tarafından, erkekler savaşa gittikten sonra kadınlar tarafından dokunmaya başlamıştır. 1960'lı yıllara değin Erzurum'da eham dokumacılığı, yöre halkı için önemli ve ayrıcalıklı el sanatlarından biri olmuştur. 20. yüzyılın son çeyreği ve sonrasında ise farklılaşan hayat koşulları nedeniyle eham kullanımının azalması nedeniyle dokumacılık tamamen terkedilmiştir. Günümüzde il çapındaki projelerle eham dokumacılığı sürdürülmektedir.

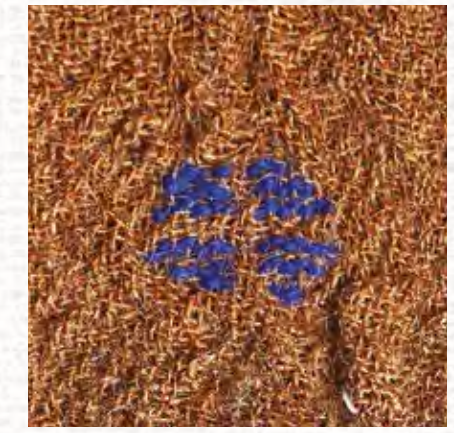
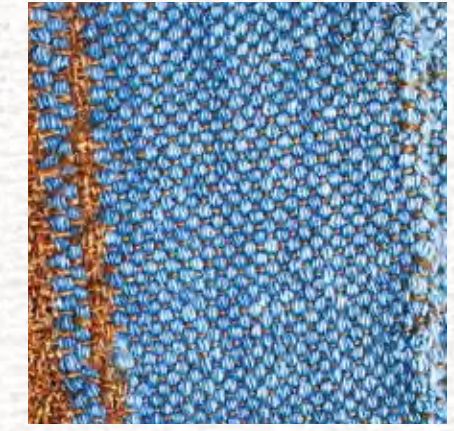
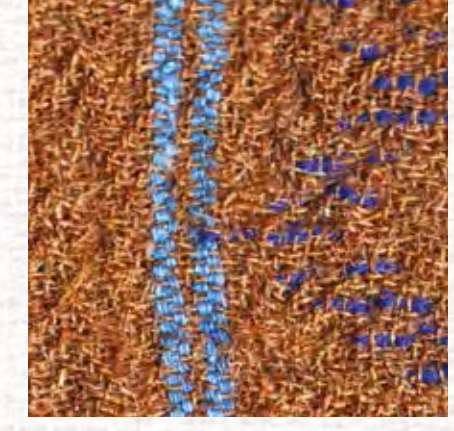
Eham, yün malzemeden bezayağı dokuma örgüsünde ve renkli desen iplikleri ile desenlenerek dikdörtgen biçiminde dokunmaktadır. Dokuma tezgâhı ve dokumanın büyüklüğüne göre çift kanatlı dokunarak ortadan dikilmektedir. Dokunan ehamlar 80-90 cm eninde ve 500 cm boyundadır.

Desen iplikleri ise mor, bordo, yeşil, kiremit kırmızısı, kırmızı, beyaz, lacivert, mavi, açık mavi, yeşil, pembe renktedir. Erzurum Ehamının Aynalı Kutu, Elma Şeleği gibi desen isimleri vardır. Arapça kökenli olan Eham/İhram, haram ve mahrem kelimelerinden türetilmiştir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki Bayburt, Erzurum, Şanlıurfa illerinde yaşayan yöre kadınlarının yöresel kıyafetidir. Ehamı üst giysi olarak sokağa çıkarken kullanılır. Genel olarak düşünüldüğünde, kullanılan ehamın rengi açık ise kadın genç, koyu renkli ise yaşlıdır. Erzurum'da genç kızlar beyaz, orta yaşlı kadınlar mor ve boz, yaşlı kadınlar mor ve siyah renkte eham giymektedirler. Gelin ehamı (beyaz renkli), bohça ehamı, gerilik ehamı/baş ehamı, gündelik eham olarak kullanılmıştır.

Erzurum Ehamı için Erzurum Aziziye Belediyesi tarafından 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 03.03.2015 tarihinden itibaren korunmak üzere 364 no.lu mahreç/coğrafi işaret alınmıştır.

Erzurum Ehamı, 180 x 208 cm, Erzurum Olgunlaşma Enstitüsü

Erzurum Ehram Dokuma, 157,5 x 201 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

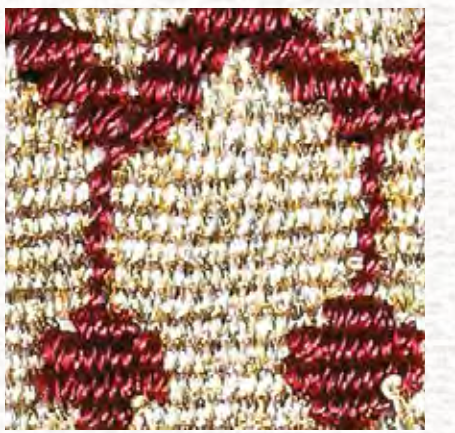
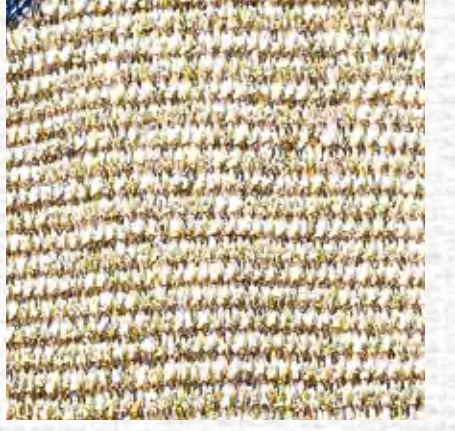
Maraş Abası (Dokuma Halinde), 32 x 64 cm, Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü

MARAŞ ABASI

Maraş Abası, Kahramanmaraş ve çevre illerde yöresel kıyafet olarak kullanılan cübbe biçiminde kısa kollu erkek giyimidir. İlk olarak 18. yüzyılda Suriye'de dokunmaya başlanan Maraş Abası hakkında 1867-1908 yılları arasındaki Osmanlı Salnamelerinde Maraş sancağının Elbistan, Zeyton, Andırın ve Göksu kazalarında dokunmuş olduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır. Osmanlı Sarayı'nda çeşitli örneklerde Maraş Abası kullanıldığı bilinmektedir. Sultan II. Abdülhamid tuğrasını taşıyan bir cilt kılıfı bu teknikle dokunmuş güzel bir örnektir. Yabancı gezginlerden Charles Texier ve Vital Cuinet, Maraş Abası ve burada dokunmuş diğer dokumalardan bahsetmektedir. Maraş Abası, Maraş, Gaziantep, Hatay, Niğde, İstanbul şehirlerinde dokunmuştur. Osmanlı döneminde 300 aba dokumacısının olduğu bilinen Maraş'ta günümüzde sadece bir dokuma ustası kalmıştır.

Maraş Abası; çözümleri yün, atkılar ise yün, sim ya da sırma kılaptan kullanılarak beza-yağı dokuma örgüsünde ve işlemlerinde ipek iplik kullanılarak giysi olacak biçimde paftalar halinde dokunmaktadır. Maraş Abası dokumalarında zemin, çizgi temelindedir. Ayrıca stilize edilmiş geometrik motifler vardır. Şekerpare, selvi, yan gül, ters gül, sandıklı gül, gerdan gibi motifler dokumalarda sıklıkla kullanılır. Dokumada doğal beyaz yün rengi, doğal siyah yün rengi, yeşil, kırmızı, pembe ve dokunan desene göre sim ya da sırma kılaptan kullanılmaktadır.

Maraş Abası dokumasından kısa kollu yöresel erkek cepkeni olan ve Maraş Abası adı verilen giysi yapılmaktadır. Ayrıca Maraş Abası dokuması, at eyeri, terlik sayısı, tabanca kılıfı, cilt kılıfı, Beylerbeyi Sarayı için dokunmuş perde ve koltuk yüzü yapımında da kullanılmıştır.

Maraş Abası (Dokuma Halinde), 32 x 64 cm, Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü

MALATYA / ÇIRMIHTI DOKUMA (HANEYİ KAREYİ ÇIRMIHTI)

Çırmıhtı Dokuma, Malatya ilinin Yeşilyurt ilçesinde dokunmaktadır. Yeşilyurt ilçesinin eski adı Çırmıhtı'dır. Çırmıhtı dokumalarının yöredeki geçmişi, 16.Yüzyıl'a kadar dayanmaktadır. 16. yüzyılda Malatya Tahrir Defterleri'nde, pamuklu dokumacılığın yaygın olarak yapıldığı 116 haneli Karye-i Çırmıhtı/Çırmıhtı Köyü'nden boyahane ve dokumacılık vergisi tahsil edildiği kaydedilmiştir. Pamuklu dokumacılık Çırmıhtıda çok yaygındır. Malatya ili Çırmıhtı ilçesi, özel müteşebbislerin kurduğu iplik fabrikası ve dokuma atölyeleri yanı sıra 1930'da Sümerbank Mensucat Fabrikası üretiminin faaliyete geçmesiyle de meşhur olmuştur. 1940-1960 yıllarında Malatya imalat sanayinin en eski ve en gelişmiş sektörü dokumacılık olmuştur. Ayrıca 1980'li

yıllarda Türkiye'nin çadırılık kumaş/branda bezi ihtiyacının yüzde sekseni burada dokunmuştur.

Çırmıhtı Dokuması, çözgü ve atkısı pamuk, bezayağı dokuma örgüsünde, siyah-beyaz renklerde ve küçük ekose desenli olarak dokunmaktadır. Ayrıca Haneyi Kareyi Çırmıhtı ve Damalı Mahrama olarak da adlandırılmaktadır. Çırmıhtı dokumalarının desenlerinde Anadolu'da çatmalı/damalı/kareli/ekose gibi isimleriyle bilinen geometrik motifler dokunmaktadır. Dokuma üzerinde desen oluşturmada, çözgüler 12 beyaz + 12 siyah olacak biçimde hazırlanmaktadır. Çırmıhtı Dokuması, dış giyim, etek, şalvar yapımında kullanılmaktadır.

Malatya / Çırmıhtı Dokuma, (Haneyi Kareyi Çırmıhtı), 100 x 405 cm, Malatya / Yeşilyurt Belediyesi

ŞAL ŞAPIK / ŞAL ŞEPİK / GEJ

Şal Şapığın tarihi kesin olarak bilinmemesine karşın, Bitlis Beyi Şeref Han'ın Şal Şapık Dokuması'ndan yapılmış temsili resimde görülen elbiseli resmi, Şal Şapığın tarihînin 15. yüzyıldan önceye dayandığını gösteren bir kanıttır. Günümüzde halen dokunmasına devam edilmekte ve Muş, Van, Şırnak, Batman, Siirt, Bitlis, Hakkari'de dokunmaktadır.

Şal Şapık Dokuması; ince ve çok bükümlü olan yün çözgü ve tiftik ya da yün atkılarla bezayağı dokuma örgüsünde dokunmaktadır. Bu dokuma yörede, şal şepik ya da gej isimleriyle de bilinmektedir. Şal Şapık, aynı zamanda şal (geniş boru paçalı pantolon),

şapık (uzun kollu göynek) ve yelek olmak üzere üç parçadan oluşan erkek üst giysisidir. Şal Şapık, kullanım alanının çeşitlenmesi ve renklenmesi ile kumaş adı olarak da kullanılmaya başlamıştır.

Dokunduğu yöreye göre, dokumanın eni 30-40 cm. arasında değişmektedir. Şal Şapık Dokuması, kahverengi (doğal yün rengi), siyah (doğal yün rengi), mor, koyu mavi, kırmızı, gök mavisi renklerinde dokunmaktadır. Şal Şapık dokumaları, entari, don/pantolon, ceket, perde, geleneksel erkek takım elbisesi (şal şepik yelek) yapımında kullanılmaktadır.

ELAZIĞ HARPUT ŞİB DOKUMASI

Elazığ Harput Şib Dokuması; Elazığ ilinin Harput ilçesinde dokunmuştur. Günümüzde devam etmeyen dokumalarımızdandır. Elazığ ili Harput ilçesi, Osmanlı Devleti'nin önemli ipekböcekçiliği ve ipekli dokumacılığı merkezlerinden biridir. Harput'ta özellikle azınlıklar tarafından dokumacılık yapıldığı bilinmektedir. Harput'ta Darü'l Harir Mektebi, 1909-1930 yılları arasında ipekböcekçiliği yetiştiriciliği eğitimi vermesi ve halkı bilinçlendirmesi açısından önemli olmuştur. Yörede dokunmuş şib dokumaları başta İstanbul olmak üzere yurt içinde birçok şehir ve yurt dışına satılmıştır. Yörede ipekböcekçiliği ve ipekli dokumacılığı; endüstrileşme, yöredeki ustaların dağılması, yeni neslin ilgisizliği gibi çeşitli ve farklı nedenlerle bitmiştir.

Elazığ Harput Şib Dokuması; çözgü ve atkısı ipek ve bazı desenlerinde kılaptan kullanılarak bezayağı, dimi ve atlas temel dokuma örgüleri ve türevleriyle dokunmuştur. Dokumalarda doğal beyaz ipek rengi, mavi, pembe, eflatun renkleri kullanılmıştır. Elazığ Harput şiblerinin desenleri, Geç Dönem Osmanlı Geleneksel Türk Süslemelerinde kullanılan organik motifler ile oluşturulmuştur. Desenler Türk Barok-Rokokosu özelliğindedir. Aynı dönemin İstanbul kumaşlarında görülen çeşitli yaprak, çiçek ve çiçek demetleri, kıvrımlı dallar ve kandil motifleriyle oluşturulmuş desen kompozisyonları vardır. Şib dokumaları entari, elbiselik, bohça, namazlık, minder, yorgan yüzü, sandık örtüsü, perde yapımında kullanılmıştır.

Elazığ Harput Şib Dokuması, 49 x 60 cm, Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Müzesi

Elazığ Harput Şiir Dokuması, 96 x 170,5 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Siirt Battaniyesi, 80,5 x 133,5 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

SIİRT BATTANİYESİ

Siirt Battaniyesi, Siirt ilinde dokunmaktadır. Siirt'te battaniye ve tiftik dokumacılığının gelişiminin 13. yüzyılda Ankara tiftik keçisinin Siirt'e getirilmesiyle başladığı ifade edilmektedir. 19. yüzyılda ise Siirt battaniyeleri dünya çapında üne kavuşmuş ve aranan bir dokuma haline gelmiştir.

Siirt Battaniyesi; çözücü pamuk, atkısı kirmanla eğrilmiş tiftik kullanılarak bezayağı dokuma örgüsündeki dokuma işlemi tamamlandıktan sonra, dokuma yüzeyi ıslatılarak çelik taraklarla şekil verilerek tüyendirilen bir dokumadır. Oldukça kaygan ve yumuşak bir yapıya sahip olan Siirt battaniyeleri yalıtım özelliğine de sahip olup dört mevsim kullanılmaktadır. Siirt Battaniyesi,

doğal beyaz pamuk rengi, doğal beyaz tiftik rengi, doğal siyah yün rengi, gri, kahverengi ve devetüyü renklerinde dokunmaktadır. Dokumalarda desen geometrik motiflerden oluşturulmaktadır. Dokumadan battaniye, seccade, heybe ve örtü yapılmaktadır.

Siirt Battaniyesi için Siirt Valiliği Özel İdare Müdürlüğü tarafından 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'nin 12. maddesi kapsamında 24.02.2003 tarihinden itibaren korunmak üzere 57 no.lu mahreç işareti alınmıştır.

ABA

Osmanlı döneminde her yerde yaygın olarak Aba dokumacılığının yapıldığı bilinmektedir. Aba Dokuması, Balıkesir ilinin Gönen, Kepsut, Balya, İvrindi ve Dursunbey ilçeleri, Aydın, Kırklareli, Kütahya-Simav, Gaziantep, Afyonkarahisar, Amasya, Antalya, Bilecik-Bozüyük, Çorum, Erzin-can, Mersin-Mut, İstanbul, Konya-Bozkır, Mardin ve Şanlıurfa'da dokunmuştur. Aba, tasavvufta dervişlerin ve yoksulluğun simgesi olmuştur. Osmanlı döneminde devşirme çocuklara kırmızı aba giydirilmiştir. Aba dokumacılığının İstanbul'da yaygın olarak dokunduğu bilinmektedir. Evliya Çelebi, 17. yüzyıl ortasında İstanbul'da 300 aba dükkânı olduğunu ve buralarda 700 usta ve çırağının çalıştığını yazmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi 1237 numaralı nüfus ve iskân defterinde Karasi livasına kayıtlı "Balıkesir Abahanesi" olduğu kaydedilmiştir. Özellikle Balıkesir Abası, Sultan II. Mahmud döneminde kurulan Osmanlı ordusu Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye askerlerinin üniformalarında kullanılmak üzere sipariş üzerine dokunmuştur. Eski-

den beri süregelen aba güreşi Gaziantep ve Hatay'da halen devam etmektedir.

Aba; az bükümlü yün malzemeli çözgü ile az bükümlü yün ya da tiftik atkılar kullanılarak bezayağı dokuma örgüsünde dokunan kalın bir kumaştır. Dokuma bittikten sonra su ve baskı yardımıyla kumaş ezilerek keçeleştirilmektedir. Keçeye göre daha yumuşak ve dökümlü, vücuda oturduğu için hareketleri kısıtlamayan, sıcak ve rutubet geçirmediği için kışlık ve yazlık olarak kullanılır. Dokumalarda desen yoktur. Aba Dokuması, doğal kahverengi yün rengi, doğal siyah yün rengi ve kırmızı renkte ipliklerle dokunmaktadır. Aba Dokuması'ndan cepken, salta, yelek, cübbe, şalvar, potur, terlik, mest ve yağmurluk yapılmaktadır.

Günümüzde Aba dokumacılığının son temsilcileri, Balıkesir-Gönen-Kocapınar köyündeki aba dokumacılarıdır. Ancak yeterli ve uygun malzeme bulamadıkları için dokuma yapamamaktadırlar.

Sivas Gürün Şalı Dokuma Eyer Örtüsü, 50 x 111,5 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

SİVAS / GÜRÜN ŞALI

Sivas Gürün Şalı Dokuması, Sivas'ın Gürün ilçesinde dokunmuştur. Gürün Şalı dokumacılığı, Sivas'ın Gürün ilçesinde 19. yüzyılın sonuna doğru başlamıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar Gürün Şal dokumacılığı çok ilerlemiştir. Günümüzde devam etmeyen dokumalarımızdandır. Ancak yeniden dokunması için araştırmalar yapılmaktadır.

Gürün Şalı Dokuması, çözgü ve atkılarında ince yün ipliği kullanılarak çok renkli atkılarla bezayağı ve dimi dokuma örgülerinde dokunmuştur. Ayrıca ipek, tiftik ve pamuk ipliklerinin de malzeme olarak kullanılmış olduğu bilinmektedir. Gürün Şalı Dokuması, bezayağı ve dimi dokuma örgüleri ile dokunmuştur. İp çekmeli Çin tezgahına benzer bir tezgahta, usta ve yardımcısı ile dokunduğu tahmin edilmektedir. Büyük olasılıkla İzmir Tire'deki Belediye tezgahının gelişimi olduğu düşünülmektedir. Geleneksel dokuma tezgahı yörede

bulunmadığı için, günümüzde benzer yeni örnekleri jakar tezgahında dokunmaktadır. Dokumalarda doğal beyaz yün rengi, doğal siyah yün rengi, kırmızı, bordo, mor, pembe, yeşil, haki, turuncu, gri renklerde iplikler kullanılmıştır. Gürün şallarının desenleri, Geleneksel Türk motifleri ile Hint ve Acem şallarının desenlerinin karışımından oluşmaktadır. ½ raporlu olan serpme motifli şallar, kıvrımlı dallı şallar, sarmaşık /sarmaşıklı dal, asma dalları desenli şallar ve yollu ya da çubuklu şallar olmak üzere, Gürün şallarında dört farklı desen grubu vardır. Saraya ulaşan şallar üzerinde çarşaf olarak belirtilen, kare şeklinde dokunmuş olanları vardır. Giyimde şal, boyun atkısı, başörtüsü, gecelik, hurka, yelek, kaftan, entari, elbiselik, kuşak; ev tekstilinde bohça, örtü, sandık örtüsü, minder, kapı perdesi, ocak yaşmağı, kavuk örtüsü, tabut örtüsü ve türbelerde sanduka örtüsü olarak kullanılmaktadır.

ANKARA SOFU

Sof dokumasının Selçuklu dokumalarından olduğu ve Ankara'da 16. yüzyıldan çok daha önce dokunduğu literatürdeki kaynaklardan öğrenilmektedir. Sof dokuması özellikle Ankara ve çevresi, Selanik ve Yanbolu'da dokunmuştur. Ankara keçisinin tiftiğinden dokunan sof, 16. yüzyıldan itibaren Ankara yaşamı ve ticaretinde önemli bir role sahip olmuştur. 1590 tarihli Ankara Şer'iyeye Sicilindeki bir kayıta, Osmanlı sultanının emriyle Ankara'ya gelen Süleyman Ağa'nın burada çalışan 621 tezgahtan vergi topladığı yazılmıştır. Hatta 17. yüzyılın ortasında Ankara'daki tezgah sayısının 1000'e yükseldiği kabul edilmektedir.

Ankara Sofu; çözgü ve atkısı Ankara keçisi tiftiği kullanılarak bezayağı, dimi, atlas dokuma örgüleriyle dokunmaktadır. Kaliteli

sof dokuması için 6 aylığa kadar olan Ankara keçilerinin uzun lifleri tercih edilmektedir. Ankara Sofu, malzeme özelliği nedeniyle parlak bir dokumadır. Dokumanın harenlenmesi için cendere işlemi yapılmaktadır. Ayrıca battaniye, namazlık, yer yaygısı amacıyla Ankara keçisi tiftiği kullanılarak saçaklı kebe/velense gibi tüylü dokumalara zemin kumaşı oluşturmakta kullanılmıştır. Sof dokumasında mavi, bordo, mor, kahverengi, doğal beyaz tiftik rengi kullanılmıştır. Ankara Sofu'nun Menevişli, Hareli, Muhayyer, Sali, İnce ve Kalın gibi farklı türleri de vardır. Sof dokuması, ferace, hırka, etek, şalvar, şal, ayrıca Saçaklı Kebe/Velense tekniğiyle yer yaygısı, battaniye ve namazlık/seccade olarak kullanılmıştır.

Ankara Sofu Denemesi, 50 x 214 cm, Zeynep Yıldız - Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi

Ankara Sof Denemesi, 64 x 230 cm, Zeynep Yıldızt - Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi

Tokat Alacası, Tokat Olgunlaşma Enstitüsü

ALACA DOKUMA

Alaca; karışık renkli anlamında, iki ya da çok renkli ve çizgili desende dokumalardır. 1640 tarihli Narh Defteri ile 1640 tarihli Es'ar Defterinde Alaca ve çeşitleri hakkında tutulmuş kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlarda Manisa Alacası ile Tire Alacası sıkça geçmektedir. Anadolu'da bazı yerlerde alaca dokuması, alaca, alaca bez, alacalı dokuma, beşparmak, çizgili, yollu, çubuklu, altıparmak, altınoluk, sopalı gibi isimlerle de adlandırılmıştır.

Alaca dokumalarında genellikle pamuk nadiren ipek malzeme kullanılır. Alacalar, farklı renkte çözgü iplikleri kullanılarak, pamuk, ipek, keten gibi malzemeler ile bezayağı tekniğinde dokunmaktadır. Alaca dayanıklı, kullanışlı ve eskiden beri tüm yörelerde en sık dokunan dokumalar arasındadır. Dokumalar bezayağı dokuma örgüsünde dokunmaktadır. Genellikle kırmızı ve sarı çizgilidir. Ayrıca koyu kırmızı/bordo, saman rengi, koyu mavi/lacivert, yeşil

gibi renklerde de dokunmuştur. Genellikle çizgili ve kare desenli olup; Gaziantep'te çizgili Tokat'ta kareli alacalar dokunmaktadır. Ayrıca Burdur'da desenleri renkli atkılarla yapılan ve yöresel adıyla Burdur Alacası denilen örnekler vardır. Alaca dokumaları, şalvar, entari, üçetek, mintan, gömlek, hırka, kaftan, gelinlik, başörtüsü, bohça, minder, yatak örtüsü, masa örtüsü yapımında kullanılmıştır.

Alacalar, geçmişte Amasya-Merzifon, Ankara-Nallıhan, Antalya-Gazipaşa, Aydın, Burdur, Bursa, Denizli-Buldan, Diyarbakır, Erzurum, Erzincan, Gaziantep, İstanbul, İzmir-Tire, Kastamonu, Konya-Beyşehir, Malatya-Arapkir, Manisa, Mersin, Tokat, Denizli-Tavas-Kızılcabölük gibi yerleşim birimlerinde dokunmuştur. Günümüzde ise Tokat, Burdur ve Gaziantep'te Alaca dokumalarının üretimine devam edilmektedir.

Tokat Alacasi - Bilezikli Kadın Dokuma, 70 x 300 cm, Tokat Olgunlaşma Enstitüsü

Tokat Alacasi - Zengin Alacasi, 65 x 500 cm, Tokat Olgunlaşma Enstitüsü

Tokat Alacas, Tokat Olgunlaşma Enstitüsü

Burdur Alaca - Çizgili Pamuklu Peştemal, 92 x 142 cm, Burdur Mehmet Akif Ersoy Halk Eğitim Merkezi

İpek Peştemal, 88 x 163 cm, Gülfer Kaskın Koleksiyonu

PEŞTEMAL / PEŞTAMAL

Peştemal, İstanbul, Bursa, İzmir, Trabzon'un Çarşıbaşı, Akçaabat, Sürmene ilçeleri, Kastamonu-İnebolu, Rize, Edirne, Çanakkale, Denizli-Buldan, Kastamonu, Burdur, Gaziantep şehirlerinde dokunmaktadır. Anadolu'da Peştemal, önlük ya da hamamda örtünmek için halen kullanılmakta ve yöresel özelliklerine renkleri değişmektedir. Hamam kültürü, Antikçağdan beri Anadolu insanının temel simgelerinden, günlük yaşamın ve önemli günlerin vazgeçilmez değerlerinden biridir. Hamam kıyafeti olarak kullanılan Peştemal, hem günlük hem de çeyizlik kullanım için dokunmaktadır. Çeyizlik olarak dokunan Peştemallerin bazı örneklerinde ipek malzemeye ek olarak altın ya da gümüş teller kullanılmıştır. Ayrıca Ahi kültüründe kalfalıktan ustalığa geçenin beline törenle Peştemal kuşanılır.

Peştemal; normal bükümde pamuk, keten, ipek çözgü ve atkı kullanılan bezayağı ya da dimi dokuma örgüsü kullanılarak çizgili, çatmalı/damalı/ekose ya da ikat desenlerde dokunmaktadır. Dokumada malzeme olarak pamuk, keten, ipek, çeyizlik peştemallarda altın ya da gümüş tel kullanılmaktadır. Dokumada kullanılan iplikler beyaz (doğal pamuk rengi, doğal keten rengi ve doğal ipek rengi), kırmızı, açık kırmızı, koyu kırmızı, sarı, turuncu, yeşil, mor, siyah renklerde. Anadolu'da hamam olan tüm yerleşim birimlerinde Peştemal dokunmuş ve kullanılmıştır. Dokumalarda çizgi ve çatma/damalı/kareli/ekose ya da ikat gibi desenler vardır.

**TÜRKİYE
DOKUMA ATLASI
ÜZERİNE**

SARAY DOKUMALARI

Prof. Dr. Hülya TEZCAN

*Nişantaşı Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Moda ve Tekstil Bölümü Öğretim Üyesi
Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Elbiseleri Bölümünden Emekli*

Dokumacılık Osmanlı Devleti'nin deri ve dokuma gibi temel sanayi kollarından biri olduğu için devletin sıkı kontrolü altındaydı. Daha Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) zamanında çıkarılan Bursa, İstanbul, Edirne şehirlerini kapsayan Belediye Kanunları'yla dokumacılığın standartları belirlenmişti.

Bu kanunda dokumacıların dokuyacağı kumaşlardan özellikle ipekliler için önemli kurallar vardır. Dokumaların iskeletini oluşturan çözgü tellerinin dokuma içindeki sayısı, ağırlığı, uzunluğu, bükümü ve boyası belirlenmiştir. Buna göre; 80 telden meydana gelen çilelerin 20 adedi bir çözgü olup, ağırlığı 600 dirhem (=1920 gr), uzunluğu, 120 zir'a (=90 m) olmalıdır. İpek ince ve iki teli de bükümlü olmalı, bükümü ve boyanması ipek kurduktan sonra yapılmalıdır. Böyle olursa boyayı iyi kabul eder. En çok kullanılan kırmızı rengin elde edilmesinde lök (lâk) denilen bir boyarmadde kullanılırdı. Bu da lâk böceğinin dışisinde bulunan reçineli kısmından elde edilirdi. Kanunda kırmızı rengin nasıl elde edileceğine dair uzun bir tarif vardır. Belirtilen miktardan

az konulursa veya yerine daha ucuz olan kızılboya katılırsa rengin bozuk olacağı duyurulur. Kanunlarda yer alan kuralların uygulanıp uygulanmadığı sarayın görevlendirdiği bir memur(muhtesip), dokuma loncasının yetkilisiyle (kethüda) birlikte kontrol edilir, kurallara uymayanlar cezalandırılırdı. Son işlemden sonra arşıncıya giden dokumalar kalite kontrolünden geçer, kumaşın eni, boyu tamsa damgalanarak piyasaya arz olunurdu. 18.yüzyılda dokunan kumaşlara devlet tarafından kurulan mengenerde preslenme mecburiyeti getirilmişti.

Bu süreçten geçerek üretilen kumaşlar; kemha (brokar), kadife, çatma kadife (desenleri zeminden yüksek kadife), seraser (altın ve gümüşlü telle dokunmuş çok pahalı bir ipekli kumaş), diba, atlas, sereng gibi ağır ipekliler, tafta, canfes, valâ gibi hafif ipeklilerdi. Saray giysileri için kullanılan kumaşlar, sert ve dik duran kumaşlardan dikildiği zaman kalıplı dururdu.

Bu kumaşlardan sarayda en çok kullanılanı kemha; Batılıların brokar dedikleri pahalı

dokumalar olup, 16. yüzyılda Osmanlı ülkesinde çok meşhurdur. Çözgüsü ve atkısı ipek, ayrıca atkı takviyeli ve kılaptan denilen altınli ipek iplikle dokunan tok kumaşlardır. Kadife; tekniği, kullanıldığı yer, ihtiva ettiği malzeme itibariyle çok çeşitlidir. Düzüne sade, desenlisine münakkaş, kılaptanla dokunmuşuna müzehhep, desenlerinin zeminden kabartmalı olanına, çatma denir. Sade kadife; çözgüsü ve atkısı ipek olan havlı kumaştır. Havı, esas çözgülerin arasına atılan hav çözgülerinden yapılır. Seraser; ipek ve baştanbaşa altın alaşımli tel ile dokunduğundan çok pahalıya mal olan bir kumaştır. Bu yüzden ancak saray ve devlet ricali tarafından satın alınabilirdi. Halkın bu kumaşa talebini azaltmak için olsa gerek bir kaftanlık seraserin fiyatı piyasada 35 altın olarak belirlenmişti.

Bu dönemde kumaşların dokumasında kullanılan kılaptan kalitenin yükselmesinde önemli rol oynardı. Bunlar kullanılacağı desene göre sarı veya beyaz ipek ipliğe sarılan gelin teli gibi yassıltılmış gümüş üzerine altınla yaldızlanmış, altınli tellerdi. Dokumanın içinde pırılıtlarıyla kumaşa ağırlık ve zenginlik katardı. Ancak bu kumaşlar

çok maliyetli olduğu için zaman zaman altınli kumaş dokuyan esnafın tezgâhlarının sayısı azaltılır, üretimi kısıtlanırdı. Bu kumaşlar, günümüz lâme kumaşları gibi çok parlamasın diye tezgâhtan çıktıktan sonra ütülenirdi. Bu iş için önceleri her dokumacının kendi atölyesinde düz, büyük ve ağır mermer ütüler kullanılırdı. 18. yüzyıl ortalarında bu işi devlet üstlenmiş ve ilki 1748 yılında Bursa'da olmak üzere mengene haneler açmış ve her dokumacıdan tezgâhtan çıkan kumaşını mengene haneye getirmesi istenmiştir. Burada preslenen kumaşlarda dokuma içindeki altınli tellerin parlaklığı gider, soğuk, gözü yormayan, ağırbaşlı kumaşlar elde edilmesi sağlanırdı.

Osmanlı kumaşlarının desenleri de 15.yüzyıldan itibaren takip edilebilir bir gelişme göstermiştir. Önce, İranda bir devlet kuran Timur, Tebriz'de sanatsal çalışmalarıyla ünlü bir nakkaşhane kurmuş ve bu atölyeden yayılan sanat üslubu bütün Türk devletlerini etkisi altına almıştır. Bu dönemde fırçayla çizilmiş gibi ince, spiral kıvrım yapan, küçük yapraklı saplar ve aralarında altınli kılaptanla dokunmuş küçük rozetlerden

oluşan desen bütün yüzeyi dolduruyordu. Ayrıca leopar beneği ve kaplan çizgilerinin oluşturduğu çintemani kompozisyonu günümüze kadar etkisini sürdüren bir desen olmuştur. Çin sanatından gelen hatayi, lotus gibi çiçekler, Çin bulutu, düğüm motifi dönemin sık rastlanan motifleridir. Saray kumaşları üzerinde güneş, ay, yıldız, gibi gök cisimlerine de rastlanır.

Tebriz'in Osmanlı topraklarına katılmasından sonra (1514), Tebriz'in ünlü nakkaşlarının Osmanlı Sarayı'na getirilmesiyle süsleme sanatında "saz üslubu" denilen yeni bir akım doğmuştur. Desen; iri hançeri yaprakların ortasından geçtiği hatayiler, çiçekler ve hayvanlarla sık bir sazlık görüntüsüdür. Saray nakkaşhanesinde Tebrizli ustanın yanında yetişen Türk Kara Memi de cennetin çiçeklerini betimleyerek "çiçek üslubu" nun yaratıcısı olmuştur. Gül, lâle, karanfil, sümbül, zambak, zerrin, bahar dalı gibi natüralist çiçekler, Klâsik dönem denilen 16.yüzyılda saray kaftanlarını süsleyen belli başlı motifler olmuştur.

Burada belirtilen çiçekler, başlıca iki ana

zemin şemasında kumaşlar üzerinde yer alırlar. Birincisi; birinden diğerine açılarak yüzeyi dolduran madalyon şemasıdır. Diğeri; yukardan aşağıya doğru "S" şeklinde kıvrımlar çizerek inen birbirine paralel hatlar ve bu kıvrımların boşluklarına yerleştirilen, nar, kozalak, lâle gibi iri motiflerdir. Bu desen Osmanlı kaynaklarında "dolaşma nakış" olarak geçer.

Çatma Yastık Yüzü 17. Yüzyıl (Tahmini), 62,5 x 68,5 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

17 - 18. Yüzyıl'da Batılılaşmanın Başlaması

17.yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve ekonomik açıdan zayıflamaya başladığı dönemdir. Ekonomi zayıfladığı için üretimde de bir düşüş yaşanır ki; bu dokumaya da yansımıştır. Bir top kumaşta ipek ağırlığı 1920 gramdan 350 grama kadar düşmüş, dokumalarda standart olarak belirlenen çözgü sayısı azalmış, dokumada kullanılan altınlı telin ayarı düşmüş ve dokuma içindeki miktarı azalmıştır. Altınlı tel sadece desenlerin olduğu yerde kullanılmıştır. Kermes gibi kırmızı rengin elde edildiği hayvansal kökenli boya maddelerinin fiyatı arttığı için içine toprak boya katılmış, bu da renklerin parlaklığının ve canlılığının azalmasına sebep olmuştur. Bunların neticesinde hafif, az desenli daha basit yapıda kumaşlar dokunmuştur. Bu sırada Batıdan gelen etkilerle kumaş desenlerinde de değişiklik olmuş. Klâsik dönem dediğimiz 16.yüzyıl kumaşlarının sağlam zemin şemaları parçalanarak yerini, küçük çiçek buketleri, yollu kumaşlara bırakmıştır. Bu arada Batı kumaşlarına da rağbet artmıştır. Dönemin padişahları dokumacılığa destek olmak üzere yaptıkları camilere vakıf olarak atölyeler kurdu muştur. Bunlardan

ilki Sultan III. Mustafa'nın (1757 - 1774) Üsküdar'daki Ayazma Camii'ni yaptırırken 40 yastıkçı atölyesi ve ipek büküm atölyesi inşasıdır. Bu vakıf kapsamında bir boya atölyesini de Yenikapı'da kurdu muştur. Bu arada Avrupada da dokuma üretimi hızla devam etmekte olup; J.M. Jacquard (1752 - 1834) elle çalışan dokuma tezgâhlarını delikli kart sistemine geçirek bir devrim yapmış ve bu sistemin Avrupa'ya yayılmasından sonra Avrupada üretim patlaması olmuştur. El tezgâhlarıyla üretim yapan Osmanlı dokumacıları bununla baş edememişler, Avrupa malları Osmanlı pazarlarını doldurunca dokumacılık durma noktasına gelmiştir.

1789 yılında tahta geçen Sultan III. Selim (1789 - 1807) açık fikirli, Batı'ya dönük bir padişahtır. Ülkesindeki gelişmelerle yakından ilgilidir. Üsküdar'da kendi adına Selimiye Camii'ni yaptırırken etrafına dokuma atölyeleri kurdu muştur ve bu atölyelerin başına Fransadan uzman ve işinde başarılı ustalar getirmiştir ki, bu seçimde Fransız asıllı olan Nakşidil (Aimee) Validenin rolü kuvvetle muhtemeldir. Bu tezgâhlarda do-

kunan ve daha sonra Selimiye diye adlandırılan kumaşlar Batı dokuma tekniğindedir. Kumaşlar yollu ve yolların arası sarma işleme görünümündeki çiçekli desenleriyle karakteristiktir. Çiçeklere çözgüden desen verilmesi Avrupa dokuma tarzı olup, atkıdan desenlendirme yapan Osmanlı dokumacılığına yabancıdır. Bu caminin dışındaki atölyeler 1814' de bir Yeniçeri ayaklanması sırasında yakılmıştır. Bu tarihten sonra da Üsküdar'da münferit atölyelerde bir müddet daha çatma kadife dokuma yastık yüzleri üretimi devam etmiştir.

Üsküdar tezgâhlarının yerini önce Dolmabahçe Sarayı'nın avlusunda kurulan ve saray için dokuma üreten atölye almıştır. Bu atölye 1844 yılında Hereke'ye taşınmış ve bugün hala eski tezgâhlarla saraylar için üretimine devam etmektedir.

Çatma Madalyonlu Arşın Yastık Yüzü 17. Yüzyıl (Tahmini), 72 x 63 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

ANADOLU’DA DOKUMACILIK

Prof. Dr. Aydın UĞURLU

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi

ÖZET

El dokumacılığı Anadolu’da genellikle kadınlar tarafından yapılmış önemli işlerdendir. İnsan vücudu kıl, tüy, pul benzeri olgularla kaplı olmadığı için, her türlü olumsuz çevre koşullarına karşı rahat etmek için giyinmek zorundadır. Bu gereksinimini doğal yollarla malzeme, teknik, biçim, işlevsellik kazandırdıkları dokumalarla sağlamıştır. Zamanla bu dokumalar insanların bir gruba dahil olması ve statü göstergesi olmuştur.

Geleneksel el dokumacılığı en eski mesleklerden olduğu gibi meraklısı da en çok olan uğraşılardandır. Bütün mesleklerde olduğu gibi, işin başında sanattan bahsedilmese de sonunda mutlaka sanattan bahsedilir. Dokumacılığın sanatla ilişkisi insanların mağara dönemine kadar uzanır. En basit dokuma olan bezayağı dokuma örgüsü ile yapılan tuval bezi olmasa, ressamlar resimlerini kayalar üzerine yapmaya devam edeceklerdi. Böylece sanatın yaygınlaşmasına dokumacılığın etkisi yadsınamaz.

Anadolu’da El Dokumacılığı, genellikle kadınlar tarafından yapılmıştır. Havva Ananın Adem’e yünden / ketenden giysi yapmasıyla

başlayan mesleğin kutsallığı İlkçağ boyunca da devam etmiştir. İlkçağ’da Anadolu’da dokumacıların İhtar, Kibele, Athena gibi tanrıçalar tarafından korunduğuna inanılmıştır. Ayrıca Şit peygamberin dokumacıların piri sayılması, Arahkne, Altın Post, Penelope gibi mitolojik anlatılarla el dokumacılığının kutsallığı devam etmiştir.

Orta Asya Step Kültüründe Oğuz boyları, göçer halde yaşamışlar ve hayvancılıkla yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Hatta yaşam ortamlarını Yurt / Topak Ev adı verilen keçe mekanlar ile oluşturmuşlardır.

Geleneksel dokuma malzemeleri ve dokumacılığa yabancı olmayan Yörük ve Türkmenlerden oluşan Oğuzların, yün, keten, ipek gibi malzemelerle dokuma yaptıkları Pazırık Kurganları’nda bulunan örneklerden bilinmektedir. Orta Asya’da Çin dokumacılığını da tanıyan ve Anadolu’ya göç eden Oğuzlar, yol boyunca Sasani, Bizans, İlhanlı dokumacılığı kültürünün bilincinde olarak Anadolu’ya yerleşmişlerdir. Anadolu’da dokumacılık Çatalhöyük’te keten dokuma parçaları ile günümüzden 9000 yıl

öncesine kadar gitmektedir. Anadolu el dokumacılığı dokuma örneklerinin devamı ile karşılaşan Oğuzlar, beraberlerinde getirdikleri örnekler ve bilgiler ile Anadolu’daki el dokumacılığının zenginleşmesi ve çeşitlenmesini sağlamıştır. Anadolu’ya gelen Yörük ve Türkmenler, Anadolu’nun iklim şartları nedeniyle, Topak Ev yerine keçi kılından dokunmuş daha pratik olan Karaçadır / Kıl Çadır ve Alaçık adını verdikleri çadırları kullanmışlardır.

Anadolu’da dokumacılığın en belirgin örnekleri, halk ve saray dokumaları ayrımında görülmektedir. Halk yalın ve işlevsel dokumaları ile tanınırken, saray dokumaları ise gösteriş ve ihtişamın belgeleri olmuşlardır.

Anadolu Selçuklularından halk kumaşlarından örnek günümüze ulaşmamasına karşın, farklı desende ve ipekli iki Selçuklu saray kumaşı bugüne kadar gelmiştir. Ayrıca bu dönemde Anadolu’da diğer devlet olan Bizans İmparatorluğu’nun ipekli saray dokumacılığı, 4. Haçlı ordusunun yağması sonucunda neredeyse yok olmuştur. Talan sonucunda, Bizanslıların tüm dokumalarının yanı sıra

dokuma ustası ve dokuma tezgahları, Haçlılar tarafından İtalya’ya götürülmüştür. Moğollar nedeniyle Anadolu Selçuklularının yıkılmasının ardından Anadolu Beylikleri Döneminde el dokumacılığı gelişmeye ve çeşitlenmeye devam etmiştir. Anadolu Beylikleri Döneminde dokunan dokumaların Doğu ve Batıdaki çok sayıda ülkeye ihraç edildiği, yerli ve yabancı kayıtlar ile gezgin notlarından öğrenilmektedir. Bu dönemde Osmanlı Beyliği’nin Bizans İmparatorluğu ile ilişkilerinde, saray yaşamına olan ilgi ve beğenisi artmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Anadolu saray dokumaları tekrar canlanmış, Osmanlı saray dokumacılığında erken, klasik ve geç dönem olmak üzere dokuma örnekleri verilmiştir.

Osmanlı Dönemi El Dokumacılığı saray ve halk dokumacılığı olarak ikiye ayrılmaktadır. Osmanlı dönemi el dokumalarının çeşitliliği, Osmanlı toplumunda amaç ve inanç bütünlüğünden ziyade geleneksel ölçütlere dayalı evrensel dengeyi sağlamaktı. Ülkenin Osmanlılaşan görünümü yanı sıra tüccar yaptırımları ve teknolojik değişimlere karşın, her türlü inanç ve yaşantıdaki insanlar;

geleneksel yaşantı ve geleneksel el dokumacılığını devam ettirmeye çalışmıştır. Bu dönemde saray ve halk dokumaları; saray ve halkın dokuma gereksinimini karşılamak ve belirli kalitede olmasını sağlamak için, Enderun ve Ahi kuruluşları yönetimi ve denetiminde dokunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun geç dönem dokumalarında saray dokumaları Batılılaşma etkisinde, halk dokumaları ise ticari etkilerle gelenekselliğini kısmen kaybetmiştir. Saray dokumaları örnekleri yeterli derecede korunmasına karşın halk dokumaları örnekleri korunamamış, bu örneklerin bir kısmı ülke dışına gitmiş ya da yok olmuştur. Bu dönemde yurtdışından ithal edilen kumaşlar daha kalitesiz olmasına karşın, ucuz olduğu için geleneksel el dokumaları yerine tercih edilmiş ve geleneksel dokumaların kullanımının azalmasına neden olmuştur.

Cumhuriyet döneminde, ülkede kalmış olan Osmanlı saray dokuma örnekleri, özellikle İstanbul’da Topkapı Sarayı Müzesi’nde korunmakta ve sergilenmektedir. Anadolu halk dokumaları ise başta İstanbul’daki Türk ve İslam Eserleri Müzesi ve Ankara’da Et-

nografya Müzesi olmak üzere, kamu ve özel müzelerde sergilenmekte ve korunmaktadır. Cumhuriyet kuruluşunda, ülkedeki dokuma fabrikalarının kuruluşları öncesinde, el dokumacılığının canlandırılması amacıyla dokuma tezgahlarının üretilip halka dağıtıldığı bilinmektedir. Geleneksel el dokumacılığı konusunda yayınlar yapılmış, her düzeyde eğitim-öğretime devam edilmekte, araştırmacı ve araştırmalar desteklenmektedir.

Günümüzde çeyiz geleneğine eskisi kadar değer verilmemesi, evlenecek kişilerin el dokuması yerine seri üretimli dokuma örneklerini tercih etmesi, al-sat işi yapan tüccarların dokumacıdan dokumaları ucuza alıp pahalıya satmaları, dokumacıların çocuklarının aile mesleğine devam etmemesi, Anadolu dokumalarının rahatça yurtdışına çıkarılması; Anadolu el dokumacılığının başlıca yok olma nedenleridir.

Ayrıca el dokumalarının azalmasına neden olan bu durum, Anadolu el dokumacılığının örneklerinin sanatsal değerlenmesini de sağlamıştır. Son yıllarda bazı yerel yö-

netimlerin teşviki ve desteği, yöre halkının bu konunun önemini anlaması sonucunda; Anadolu el dokumacılığı bazı yörelerde canlanmaya başlamıştır. Coğrafi işaret alınması, yöre yaşayanları için ivme oluşturmaktadır.

Ülkemizdeki koleksiyoncuların artması ve müzelerin çoğalması, özellikle yerel ve ulusal müzeler ile Açık hava müzelerinin kurulması, bu konuda çalışma yapacak araştırma ve uygulama merkezlerinin oluşturulması; yeni kuşakların geleneksel dokuma kültürünü daha iyi tanımasını sağlayacaktır.

Günümüzde yeni toplum anlayışıyla, yeni şartlar oluşmuştur. Yeni malzeme ve tekniğin geliştiği, bakış açısı ve kullanım özellikleri farklılaştığı günümüz ortamında, geleneksel Anadolu el dokumacılığının geleceği konusunda yeni önlemlerin alınması gerekmektedir. Ulusal müze, yaşayan müze, açık hava müzesi, branş müzelerinin oluşturulmalıdır. İvedilikle bu konuda kültür envanteri çalışmalarının arttırılması ve bilgilerin ulusal kültür çalışmaları ile bütünleştirilmesi gerekmektedir.

Aba Dokuma, 42 x 400 cm, Prof. Dr. Aydın Uğurlu Koleksiyonu

ANADOLU'DA YÖRESEL DOKUMALARIN DÜNÜ BUGÜNÜ YARINI

Prof. Dr. Mehmet AKALIN

Bugün üzerinde yaşadığımız bu coğrafya yüzyıllardır, çok farklı dil, din, ırk, kültür ve medeniyete ev sahipliği yapmış kültürel anlamda oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Bu zenginliklerimizin başında da dokumacılık sanatı gelmektedir.

Gerek tarihimize ışık tutan seyahatnameler ya da illerin şer'iyeye sicil kayıtları, narh defterleri gibi kaynaklar gerekse de arkeolojik kazılardan elde edilen buluntuların incelenmesi sonucu elde edilen veriler bu zenginliğimizi ve dokumacılık sanatındaki geçmişimizi açıkça ortaya koymaktadır. Öyle ki Çayönü'nde ve Çatalhöyük'te bulunan dokumalar bizi Neolitik Devrin başlarına kadar götürmektedir.

Anadolu coğrafyasındaki bu dokumaların bir kısmı Orta Asya'dan hammaddesini de beraberinde getirdiği gibi bir kısmı da bu coğrafyadaki hammaddelerden Orta Asya'daki aynı şekli ile dokunmaya devam etmiştir. Yöresel dokumalarımızdaki bu çeşitliliğin en önemli sebeplerinden biri kuşkusuz dokumalarımızın bu coğrafyada yaşamış farklı uygarlıkların mirasıyla da

bütünleşmiş olmasıdır.

Dokumalarımızın bu kadar çeşitli olmasında iklim farklılıklarının, sosyo-kültürel yapının gelişmesinin ve ekonominin de rolü büyüktür.

Bir diğer rol ise toplumumuzun kumaşa verdiği değerdir. Öyle ki özellikle Osmanlılar döneminde başta hükümdarlar olmak üzere üst düzey devlet adamlarına verilen hediyelerin başında dokumalarımız gelmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında birçok şehir farklı özellikteki dokumalarıyla dünya çapında üne kavuşmuş, çok eski değil 80-100 yıl gibi yakın bir geçmişe kadar ülkemizin hemen hemen her bölgesinde, ilçesinde veya köyünde en başta kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş el tezgahları ve bu tezgahlarda dokunmuş olan sayısız yöresel dokumalarımız olmuştur.

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca yaşanan farklı olumlu ya da olumsuz gelişmeler neticesinde bugün yaşayan yöresel dokumalarımızın

sayısı oldukça azalmıştır. Bu azalmanın geçmişteki temel sebeplerine baktığımızda artan nüfusun ihtiyaçlarına cevap verebilmek için makineleşme ile birlikte seri üretimin de devreye girmesi ve hazır giyim ürünlerinin daha ucuza mal edilmesi gelmektedir. Bu durum elbette değişen dünya düzeninde kabul edilebilir bir durumdur fakat gerek hammaddesi, dokuma tekniği gerekse desen özellikleri veya boyasıyla öne çıkmış yöresel dokumalarımızı yaşatarak kültürümüze sahip çıkmak gerekmektedir.

Günümüzde ise yöresel dokumalarımızın yaşatılmasında halen gayret gösteren kişi, kurum ya da kuruluşların çektiği en büyük sıkıntıların temelinde hammaddeye ulaşım ve pazarlama sorunları gelmektedir. Dokumacının hammaddeye yakın olması maliyetlerinin düşmesine büyük katkı sağlayacak, dokumacıların alıcılarla buluşacağı ağların genişletilmesi pazarlama sorununu ortadan kaldıracaktır.

Hammadde ve pazarlama sorunu dışında bugünkü yöresel dokumalarımızın bir kısmında görülen kültürel değer kaybının da

önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu kaybın en önemli unsurlarından biri ekonomik sebeplerle yöresel dokumalarımızın kalitesinin düşürülmesi veya günün beğenisine göre dokumalarımızın geleneksel kimliğinden uzaklaşmasıdır.

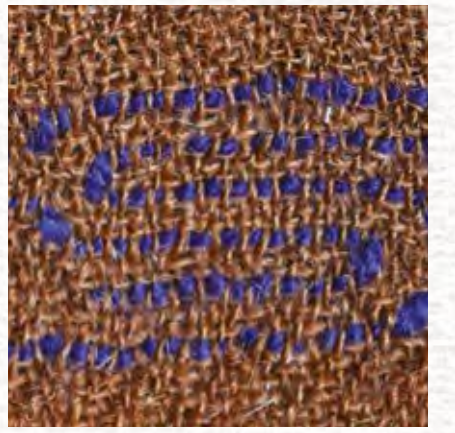
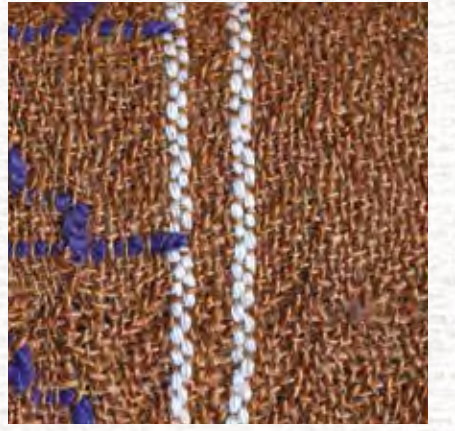
Yöresel dokumacılığa hızla değişen toplumsal beğenilerin ve isteklerin paralelliğinde geleneksel kimliğini bozmadan, çağdaş tasarım anlayışıyla yeni kullanım alanları yaratılması, yöresel dokumacılığın yaşatılmasındaki bir diğer önemli gereksinimdir.

Ülkemizin tekstil sektörünün bugünkü konumuna gelmesinin temelinde geçmişte dokumacılık sanatına verdiği önemin katkısı büyüktür. Bugün bize düşen görev Anadolu'nun en büyük hazinelerinden biri olan dokumacılık sanatını korumak, geliştirmek ve yaymaktır.

Bir diğer önemli husus da kültürel varlıklarımızdan olan yöresel dokumalara coğrafi işaretlerin verilmesi ve denetlenmesidir. Burada önemli olan başvuran kurumun da onay veren kurumun da konuya vakıf olması ve dokumaların hammaddeden dese-

ne tüm özelliklerinin orjinal kumaşa uygun olmasıdır. Bazen başvuran kurum hangi özellikleri belirtirse coğrafi işaret ona göre verilmekte ve bu da gelecek nesillerin bu kültürel varlıklarımızı doğru tanımaması ve o nesillere bu kumaş özelliklerinin doğru aktarılmaması ile sonuçlanır. Dolayısıyla dokumanın geleneksel kimliğinden farklı özellikteki kumaşlara da coğrafi işaret verilebilmektedir. Bu da kültürel varlıklarımıza verebileceğimiz büyük zarardır. Bu nedenle başvuran kişilerin bu manada bilinçli ve denetleyen kişilerde coğrafi işaret veren kişiler de bu alanda uzman kişilerden oluşmalıdır.

Sonuç olarak ülkemizin gerek ekonomi (istihdam, ihracat vs), gerekse de sanayisinin gelişiminde ve kalkınmasında en önemli sektör olan Tekstil ve Hazır giyim sektörünün olması tesadüf değildir. Bu gelişmeler bu coğrafyada gerek dokumacılığın, dokumacıların gerekse de doğal hammaddelerin dünyanın hiçbir yerinde olmadığı şekilde bulunması ve geliştirilmesi ile alakalıdır. Bu sebepten dolayı bu kültürel varlıklarımıza gerektiği gibi sahip çıkmamız zorunluluk arz etmektedir.

Bayburt Elhram Dokuma, 180 x 199 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

ANADOLU DOKUMACILIĞININ GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Dr. Öğr. Üyesi Servet Senem UĞURLU

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü

Anadolu'ya Orta Asya'dan göçlerle gelen Yörük ve Türkmenler, Anadolu'da farklı fikir, inanç, kültür ve gelenekteki insanlarla çarşı-pazar -panayır ticaret ilişkileriyle iletişim kurarak Anadolu'ya özgü bir kültür bütünlüğü oluşturmuşlardır. Anadolu'da dokumacılık son 100-150 yıla kadar eskiden beri süregelen geleneksel malzeme, teknik, desen ve beğeni ile yapılmıştır. Ancak Anadolu insanının yaşadığı çevre, inancı, geleneksel yaşam ve alışkanlıkları zamanla değişmiştir. Geleneksel el dokumacılığı yeni malzeme, teknik ve yöntemlerin bulunması ile hızlanarak kolaylaşmış, hatta dokumacılık alanında değişimler görülmüştür. İnsanlar konu hakkında önlemler alarak çareler oluşturmuşlardır.

Yaşantıda değişenler hakkında kişi ve toplum değerlendirmeleri; demode, eski, hatıra, anı, antika, müzeli, sandıklık, bohçalık, gizlencelik, koleksiyonluk, hurda gibi çeşitli sözcükler ile yapılmaktadır. Günümüzün Anadolu insanı, değerli eşyaları sandıklarında ve bohçalarda saklamaya hala devam etmektedir.

Geçmişine değer veren ve bu değerlerini genç kuşaklarına aktarmak isteyen uygar toplumlar, eğitime ek olarak yerel, ulusal, branş ağırlıklı müzeler ve koleksiyonlar oluşturmuşlardır. Hatta okul öncesi eğitimde çocuklarına koleksiyon alışkanlığını kazandırmak amacıyla yaprak, çiçek, tüy, taş, kum gibi nesnelere toplatılarak tasniflerini yaptırmaktadırlar. Yenilikleri yabancı ülkelere almaya alıştırmış, yetenekleri köreltilmiş toplumlarda ise, kültür bütünlüğü bozulurken kendi kültürlerine de yabancılaşmaktadırlar. Eğitimde ulusal kültür, müze, koleksiyon, tarihî-kültürel-etnografik nesnelere belgelendiği kültür envanterinin çıkarılması, üretimi devam edenler için menşe adı, coğrafi işaret, mahreç işareti, geleneksel ürün gibi patentler alınması, gerektiğinde tıpkı üretimlerinin sağlanması ve yeni gereksinimler için kültürümüze yabancı olmayan örneklerin oluşturulması gerekmektedir.

Günümüzde Anadolu dokumalarının belirli gruplara ayrılarak incelenmesi dokumacılığın devamlılığı için önemlidir. Karakterleri aynı ama dokunduğu yöreye göre

malzeme, renk ve deseni değişen çok sayıda dokuma vardır. Anadolu dokumaları; ulusal ve yöresel/yerel olarak gruplandırılmaktadır.

Ulusal dokumalar; kıl dokuma, aba, şayak, bürümcük, beledi, kutnu, şal şapık, alaca, pembezar/penbezar, yelken bezi, sof, çuha/çuka gibi dokumalar ile kültürümüz ve ulusal kimliğimizi öne çıkarmaktadır.

Anadolu'daki yöresel dokumalardan bazıları üniversite, belediye gibi kamu kuruluşları, vakıf, kooperatif, üretici ya da üretici grupları tarafından Türk Patent Kurumuna yapılan başvurular ile mahreç işareti ve menşe adı almışlardır.

Mahreç işareti; coğrafi sınırları belirlenmiş yöre, bölge, ülkenin coğrafyası ile özdeşleşen ve coğrafi alan içerisindeki üretimleri tanımlamada kullanılmaktadır. Bu üretimler yöreye özgü olmasının yanı sıra yöre dışında da yapılabilmektedir. Yöresel dokumalardan mahreç işaretini alanlar; Rize Bezi/Feretiko, Trabzon-Çarşıbaşı Keşanı/Trabzon Keşan Bezi, Gaziantep-Kutnu Dokuma, Tekirdağ-Karacaklavuz Dimi

Dokuması, Denizli-Buldan Dokuma, Hatay İpeği, Kocaeli-Kandıra Bezi, Siirt-Siirt Battaniyesi, Giresun-Tamzara Bezi, Karabük-Eflani Çember Bezi, Kastamonu-Taş Baskı Dokuması, İstanbul-Şile Bezi, Samsun-Vezirköprü- Susuz Bezi, Sinop-Ayan-cık Keten Bezi, Erzurum Ehlam Dokuma, Bayburt Ehlamı, Ankara-Nallıhan Örtmesi, Bolu-Göynük Tokalı Örtme dokumalarıdır.

Menşe adı; coğrafi sınırları belirlenmiş yöre, bölge ya da ülkede sadece bulunduğu coğrafyada olan üretimleri tanımlamada kullanılmaktadır. Menşe adı sadece ait olduğu yörede üretilir. Menşe işaret alan dokumalar grubunda ise Sinop-Boyabat Çemberi vardır.

TÜBA-Türkiye Bilimler Akademisi TÜKSEK Kültür Envanteri Projesi kapsamında 2002-2006 yılları arasında "Kuzeybatı Anadolu (Avunya) Halı ve El Dokumaları" projesi yapılmış, yöre dokumalarının envanteri çıkarılmıştır. Anadolu dokumalarının tanımlanması için yapılan lisansüstü tez, proje, makale, bildiri gibi araştırmalar her gün çoğalmaktadır. Ancak geleneksel el

dokumacılığı alanında kayıpların azaltılması için, Türkiye'nin Kültür Envanteri kapsamında Anadolu dokumalarının ivedilikle ve tamamen belgelenecek şekilde sergilenmesi gerekmektedir.

Anadolu dokumalarının bir kısmı günümüzde eskiden kullanılan geleneksel malzemeleri eldesinin zorluğu ya da temininin imkansızlığı nedeniyle eskisi gibi geleneksel dokumalar dokunamamaktadır. Ayrıca yabancı hayranlığı, tüccarların daha fazla para kazanma hırsı, hızlı ve ucuz üretim yapılması, yeni malzemeler eklenerek kalitesi bozulan üretim tercih edilmiştir. Eğer geleneksel dokuma ve kaliteli üretim isteniyorsa, seri üretim ürünleri gibi düşünülmemelidir. Bu nedenle dokumacılıkla uğraşanların belirli muafiyetlerinin olması ve vergilendirilmelerinde kolaylıklar sağlanması gerekmektedir.

Ülkemizde geleneksel dokumacılık için geleneksel nitelikli doğal malzemelerin kullanımının yeniden yaygınlaştırılması ilgili araştırma, çalışma ve temininin arttırılması, geleneksel dokumacılıkla uğraşanların

Beledi Dokuması, 60 x 120 cm, İzmir Tire Kent Müzesi, Belediye Dokuma Ustası Saim Beyri Bağış Secade

daha fazla desteklenerek ürettiklerini satabilmesi için kolaylıklar sağlanması ve dokumacılar için kooperatif, işletme, birlik, vakıf gibi gruplarla güçlendirilmesi gerekmektedir.

Yeni toplum, yeni araç, malzeme ve boyalar ile yeni şeyler beklemektedir. Yeni olanaklarla eskinin tekrarı kolaycılık ve kopyacılıktır. Anadolu insanı, basit dokuma tezgahlarında, temel dokuma örgülerinin çeşitli alternatifleri, malzeme ve teknik farklılıkları, renk değişiklikleri yaparak dokumalarını çeşitlendirmiştir. Tarih içerisinde her dönemde tüm toplumlar doğal gereksinimleri dışında ve kültür düzeyleri ölçüsünde sanat örnekleri vermişlerdir. Bu örnekler yüzyıllardır insan uğraşları ile harmanlanarak farklı kalıplara girmiş ve günümüz sanatını oluşturmuştur. Malik Aksel'in geleneksel sanatlar hakkında söylediği "Sanatın hem ulusal hem yeni olması onun en zor yanıdır." sözlerini hatırlatmak isterim. Gelecekte el dokumacılığının evlerde folklor amacıyla değil, sanatçı atölyelerinde eski dokuma kültürümüzden izler taşıyan dokumalarla olacağı muhakkaktır.

Yeni neslin ulusal kimlik taşıyan el dokumaları uluslararası sergilerde çağın gereksinimlerine yönelik sergileneceklerdir. Ulusal müze, tekstil müzesi ve açık hava müzesi gibi önemli müzelerin ülkemizde açılarak Anadolu geleneksel el dokuma örneklerinin buralarda sergilenmesini umuyorum.

Beledi Dokuması, 65 x 25 cm, İzmir/Tire Halk Eğitim Merkezi

YÖRESEL DOKUMALARDA DOĞAL BOYAMA VE TEKNİK ANALİZ

Dr. Meral ÖZOMAY

Marmara Üniversitesi Tekstil Mühendisliği Tekstil ve Yazma Eserler Konservasyon ve Restorasyon AR-GE Merkez Laboratuvar Sorumlusu

Yöresel dokumaları değerli kılan etkenler arasında yer alan boyama özelliği en az dokumada kullanılan hammadde ya da dokuma tekniği kadar önem taşımaktadır. Yöresel dokumalarımızın bir kısmı liflerin doğal renkleri korunarak dokunmuşken yadsınmaz ölçüdeki bir grubu ise renklendirilmiştir. Bu renklendirmeler tek renkli ya da çok renkli düzenlemeler olarak görülmektedir.

Sentetik boyaların dünyada ve dolayısıyla ülkemizde hayatımıza girmesi 19. Yüzyıl'a dayanmaktadır. Dolayısıyla o güne kadar uygulanmış tüm renklendirmeler ya bitkilerin sap, gövde ve yapraklarından ya böceklerden ya da minerallerden elde edilmiştir.

Yaklaşık 150 yıllık kısa serüveninde maalesef sentetik boyalar hayatımızın tüm alanına girmiş ve doğal boyamacılığı nerdeyse yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır. Doğal boyamacılığın yok olma tehlikesinin sebeplerini araştırdığımızda her iki boyama grubu için de uzun bir avantajlar ve dezavantajlar listesi karşımıza çıkmaktadır.

Doğal boyamacılığı tekrar canlandırmak için yapılması gerekenler; dezavantajları avantaja çevirecek çalışmaları yapmakla başlayacaktır. Bu çalışmalar hem akademik, hem yöresel, hem ulusal, hem sektörel, hem de devletimizin başta manevi destekleri kapsamında bir arada yürütülmesi gereken projelerle mümkündür.

Doğal boyamacılığın yörelerde tekrar canlandırılması adına yapılacak projelerde üniversitelerin ilgili bölümlerinin akademik desteği ile bilimsel veriler ışığında genel çerçevede bitki, böcek ya da mineral bazlı doğal pigmentler ile renk çalışması ve ışığa yıkamaya ya da sürtünmeye karşı haslık değerlerinin iyileştirilmesi çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Ayrıca uygulanacak boyama reçetelerinde sürdürülebilirliği sağlamak için süre, boyarmadde, mordan, pH gibi boyama koşullarında optimizasyon çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Bir taraftan bu çalışmalar yürütülürken diğer taraftan eş zamanlı olarak doğal boyamacılıkla ilgili yöresel bazda alt projelerin

hayata geçirilmesi önemlidir. Bu noktada yapılması gereken çalışmalar ise; -Geçmişte dokunan örneklerle ulaşılarak bilimsel analizlerle doğal boya kaynağının tespit edilmesi.

-Bu doğal boya kaynakları azalmış ya da yok olmuşa yörede yetiştirilmesinin teşvik edilmesi. (Genellikle bu doğal boya kaynakları bitki bazlıdır ve her yörenin kendine özgü doğal boya kaynakları bulunmaktadır.)

-Bilimsel verilerle sürdürülebilir renk çalışmalarının yapılarak yörelerde bu reçetelerin uygulanmasının sağlanması.

Günümüzde sentetik olan tüm materyallerin sebep olduğu olum-suzluklar dolayısıyla Dünyada doğala dönüşle ilgili çalışmalar başlamış bulunmaktadır.

Yöresel dokumacılıkla uğraşan kişi, kurum ya da kuruluşların da dünyanın doğala dönüş trendine ivedilikle ayak uydurmaları gerekmektedir. Önemli olan bu farkındalığın en kısa zamanda oluşturularak gerek hammadde konusunda gerekse de doğal boyama konusunda öze dönüşün sağlanmasıdır.

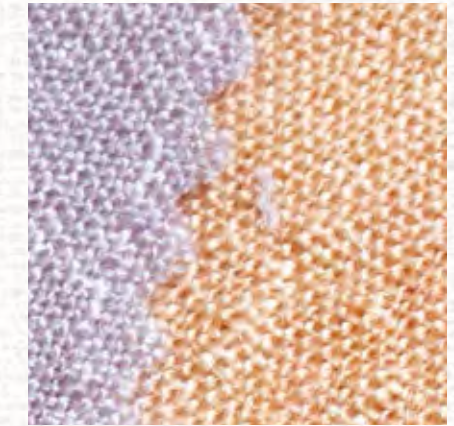
Yaptığımız analizlerde ve literatür çalışmalarında gördüğümüz o ki birçok dokumamız özgün biçiminden farklı sebeplerle uzaklaşmış durumda. Bu uzaklaşmanın büyük etkilerinden birini doğal boyamacılıktan sentetik boyamacılığa geçişte görmekteyiz. Yöresel dokumalarımızı tehdit eden bir diğer önemli sorun ise hammadde değişimi. Özgün biçimden uzaklaşmada en çok karşılaştığımız değişim ipek, kendir, yün veya keten iplik kullanılan dokumalarda artık günümüzde pamuk, floş ya da orlon iplik kullanılmasıdır. Bu noktada floş ya da orlon kullanımı bir yana pamuk kullanımından ayrıca bahsedecek olursak, pamuk da doğaldır fakat özgün biçiminde ipek ya da tiftik kullanılan bir yöresel dokumada hammaddeye ulaşım sorunundan dolayı pamuğun tercih edilmesi o dokumanın özgünlüğüne zarar veren önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişte dokumalara ün kazandıran ve o dokumaların bizzat yörenin adıyla anılmasını sağlayan faktörler başta dokumanın hammaddesi, renklendirme tekniği, dokumaların kalitesi ve varsa yöreyle özdeşleşmiş desenleri ve bunların hikayeleridir.

Örneğin geçmişte yörede yetiştirilen kendir ipliğinden yapılan bir yöresel dokumaya ününü kazandıran onun yüksek nem çekme özelliğine sahip olması iken günümüzde hammaddenin değiştirilmesi o dokumanın bu özelliğinin kaybolmasına, dolayısıyla yöresel dokumanın kimliğine zarar veren ve onu yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakan bir sebep haline dönüştürmektedir. Aynı şekilde ipek dokumalarda floş dediğimiz suni ipek kullanımı ve tiftik ya da yünlü dokumalarda orlon iplik kullanımı da dokumalarımızın özgünlüğüne zarar veren değişimlerdir. Elbette yörelerimiz günümüzün değişen koşullarına uygun olarak dokumalarda farklı dokunuşlar yapacaklardır, ama bu demek değil ki dokumaların özgün biçimleri zamanla yörelerde dahi unutulsun.

Yöresel dokumalarımızın özgün biçimlerini belgelemek için yapılması gereken öncelikli çalışma; her bir yöreye ait farklı yöresel dokumalarımızın ulaşılabilen eski örneklerine ulaşarak tahribatsız analiz yöntemleri kullanmak suretiyle iplik, do-

kuma ve boyarmadde özelliklerinin tespit edilmesi gerekmektedir.

“Geçmişimizi unutursak geleceğimizi inşa edemeyiz”. O yüzden yöresel dokumalarımızın analiz çalışmalarında temel amacımız her biri ayrı bir kültürel değerimiz olan bu dokumaların özgün biçimlerinin korunarak ve belgelenerek gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır.

Ankara Sof Boyarmadde Renk Denemeleri, Zeynep Yıldız - Kızılcahanım Halk Eğitim Merkezi

ANTROPOLOJİK AÇIDAN KÜLTÜREL SÜREKLİLİK VE ANADOLU DOKUMA KÜLTÜRÜ

Dr. Lale TEKİN GENÇ

İstanbul Bilgi Üniversitesi Moda Tekstil Tasarımı Öğretim Görevlisi- Antropolog

Antropoloji, bir kültüre ait farklılıkları çeşitli unsurlar üzerinden incelerken, maddi kültür öğeleri üzerinden de okumalar yapar. Bu objeler üzerinde kültüre özgü ne varsa görülebilir. İklimsel izler olduğu gibi, onun tarihi, imalatı veya pratik işlevleri ile inanç değerlerine ait özellikler de görülmektedir (Kroeber, 1952: 362). Antropoloji, kültürel yapıyı çözmek için, kültüre dair göstergeleri yorumlar. Hassas okumalarla maddi kültür öğelerini çözümleme aracı olarak kullanılabilir. Davranış ve tutumlara yüklenen anlamlar, topluma özgü kültürel kodların göstergesidir (Mauss, 2005:36). Yakın kültürümüzde hiç sorgulamadan kabul edilen pek çok değere, uzak kültürlerde şaşırabilir ve hatta yadırgayabiliriz. Ama değerlerin altında yatan olgulara bakarsak sorulara cevap bulabiliriz. Coğrafi yapı, doğal kaynaklar, inanışlar, sınırlar ve etkileşimler bunları çözebileceğimiz ipuçlarıdır. Tarihsel bakış içinde değişim ve etkenlerine bakmak da bize yardımcı olabilmektedir. Pek çoğumuzun dikkate değer bulmadığı ve olağan gelişmeler olarak gördüğümüz her şey antropolojik açıdan göstergeler olabilir.

Toplumların ve bireylerin davranışları üzerine önemli ipuçları veren göstergelerden biri de dokuma kültürü ve buna bağlı olarak şekillenen giyim-kuşam kültürüdür. Bu tespitten yola çıkarak “Bir kültür, dokumalar yoluyla yorumlanabilir mi?” sorusuna antropolojik ve sosyolojik açılardan cevap arayacağız.

İnsanoğlunun var oluşundan bugüne kadar yaşanan süreç, dokuma dünyasının bütün evrelerinin fotoğrafı gibidir. Dokuma kültürünün başlıca ürünlerinden olan kumaş, insan hayatının her yerindedir. Yaşamı boyunca insan, kumaşla öylesine iç içedir ki, doğumdan ölüme kadar yaşamında devamlı ve devamlı olarak kumaşla sarılı halde yaşıyor; kundaktan kefene kadar kumaşla başlayıp kumaşla bitiriyor dünya hikâyesini. Bu hikâye; içinde çok çeşitli ve zengin inanışlar, ritüeller, atasözleri, deyimler ve deyişler barındırmaktadır.

Dokuma etrafında şekillenen mitolojik anlatılardan, ahilikte meslek erbabının rüştünü ispatladığı “Şed Kuşanma” törenlerine; gelinin başındaki al duvaktan ölüme hazır-

lık kefenlere kadar kumaş, halk kültürünün her alanında canlı bir kültür taşıyıcısı olarak var oluyor.

Toplumların dış etkenlerden uzak kalarak, kendi ihtiyaçları için şart ve imkânları ölçüsünde meydana getirdikleri maddî ve manevî pratiklerin toplamı halk kültürü olarak yorumlanabilir. Halk kültüründe toplumsal yapının durumuna göre değerler sistemi örf, adet, gelenek ve görenek olarak kategorilere ayrılmış çok keskin olmasa da sınırlandırılmıştır. Gelenekler bir kuşaktan ötekine geçirilebilen bilgi, inanç, yaşam biçimi, maddi olmayan kültürdür. Kuşaklar boyunca bir toplumun sözlü ve yazılı olmak üzere iki bölümde toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ve denetlenmesinde önemli rol oynarlar.

Dünden bugüne bir tüketim unsuru olarak kumaş etrafındaki her türlü hareket, toplumun kendi sosyal dünyasında farklı biçimlerde şekillenmekte ve yansımaktadır. İnsanlar tarafından kumaşlar nitelik, desen ve çeşitleri ile statü, kimlik ve güç göstergesi ve hatta bir iletişim dili olarak kullandılar

ve kullanmayı da sürdürüyor. Bu dil insandan insana, toplumdan topluma, ülkeden ülkeye değişkenlikler gösteriyor. Toplumların ülkelerin kumaşa verdikleri değerler de, kültürel olarak farklılaşıyor. Öyle ki bayrak kumaştan yapılıyor ama içinde öyle büyük anlamlar sembolize ediyor ki kelimelerle ifade edilemez. Çoğu topluluğun bireyleri canını bile feda edebileceği büyük bir değer.

Millet olmanın haritası gibidir kumaşlar. Köylüsünden kentlisine, iş adamından çobanına, kına gecesindeki gelininden, sünnet çocuğuna toplumun her kesimi tarafından kullanılan kumaşlar, insanlığın ve geleneklerin dilidir. Bir uygulama ve desenden yola çıkılarak kültürel kodlara dair etkenlere ulaşılabilir. Farklı ve benzerlik okumaları ile neden/nasıl sorularına cevap aranabilir. Saha çalışmalarıyla var olan ve değişimin veri haline getirilmesi yanında derinlemesine görüşmelerle nedenler ortaya koyulabilir.

Kumaşlar, onurlandırma, güç sembolü olarak da kullanılmıştır. (Akay, 1989:14). Osmanlı’da kaftan hediye etmek bir kişiyi onurlandırmak anlamına gelmiş, Padişah-

lar kendilerini temsilen ya da hediye olarak kumaştan kaftan yollamışlardır. Kaftan şeref giysisi olduğu kadar Osmanlı devletinin koruyuculuğunu da ifade etmektedir (Türkoğlu, 2001:4).

Halk kültüründe giyim kuşam dışında kumaşın kullanımı çok çeşitlidir. Ev/mekân olarak kullanılan konar-göçer yörük çadırları, yük taşıma ve muhafaza etmek için kullanılmış dokuma çuvallar, yaygı olarak kullanılan halı, kilim ve örtüler bunlara birkaç örnektir.

Anadolu dokumalarının hikâyesi, insanlığın serüveniyle eş zamanlıdır ve tasarım/moda endüstrisinin, bir deniz feneridir. Devamlı yanıp söner ve yön gösterir. Kılavuzluk yaparak içinden çıktığı zenginliğin kendine özgülüğüyle onun “iz”i olarak somutlaşır. Bu izler doğru benimsendiğinde, kaynağından beslenen ve ayırt edici özellikler barındıran tasarımlar olarak ortaya çıkar ve global pazarda kopyalama” sorunu ortadan kalkar.

Kumaşların üretilmesinde iplik, dokuma

bir iş kolu (alan/zanaat) ise, tezgah yapımı ve tamiri yanında satış da bir diğeridir. Emek yoğun bir iş/beceri kolu olması sebebiyle, geçim kaynağı olarak farklı meslek kollarını ve da ortaya çıkarır. Bu meslekleri bir arada tutarak istihdam alanı yaratır ve ekonomik döngü ile geliştirme itici güç haline getirir.

Kültürel sürekliliğe katkısı açısından “geleneksel halk sanatları” ile ilgili politikalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bunlara bakacak olursak; tüketim odaklı yaklaşımlardan, (bir dönem “trendtopics”/tt olup yüksek değerler haline getirdiği ve ticarileştirdiği bazen de ötekileştirerek bir kenara bıraktığı eğilim) kaçınılarak öncelikle ulusal envanter haline getirilmeli, koruma altına alınmalıdır.

Halk kültürlerinin yansımaları olarak gördüğümüz giyim-kuşam ve süslenme geleneklerinin korunup yaşatılması günümüz küresel yaşamında önemsenmesi gereken bir konudur. Bölgeye özgü olanı yansıtması nedeniyle de özellikle geleneksel olanlarının korunması gerekir. Biçimsel farklılıkları değil, kullanılan malzemelerin nasıl ve ne

zaman, hangi sıra ile kullanıldığı gibi pek çok gelenek kayıt altına alınarak belgelenmelidir.

Din, iklim, gelenek gibi etkenlerin neden olduğu farklılıkların yansıması olan halk sanatlarının ayrıntılı incelenmesi disiplinlerarası bir çalışmayı gerektirir. Disiplinler biçimi ele aldığı gibi, biçimin altında yatan sembollerini yorumlayarak biçimin ait olduğu topluma dair ipuçlarına ulaşabileceklerdir. Önemsiz olarak ele alınıp belgelenmediği takdirde, bu kültür öğeleri bir süre sonra kaybolup gidecektir. Üzerinde, teknik detayların da yer aldığı ve giysilerin arzu edildiğinde yeniden üretilebilecek şekilde, ayrıntılı olarak çalışılmasının, gelenekler zamanla ortadan kaybolursa bile belgelerde yaşatılması için gerekli bir önlem olarak burada önerilmektedir. Artık halk arasında günlük olarak yaygın kullanılmadığı tespit edilen dokumalar ancak basılı kaynaklarda ve bölge müzelerinde bulunmaktadır. Halk kültürü unsurlarına ulaşmak isteyen araştırmacı ve ilgililer ancak yöreye ait müzelere müracaat ettiklerinde bilgi sahibi olabilmektedirler. Müzelere başvurulduğunda

ise, sergilendikleri şekilde biçim olarak izlenebilmektedir. Bu kültürel alışkanlıkların gelecek nesillere aktarılabilmesi ve araştırmacılara zemin oluşturabilmesi için disiplinlerarası bir çalışmayla detaylı olarak belgelenerek arşivlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar, bölge müzelerinde mevcut malzemenin disiplinlerarası uzman bir heyet tarafından teknik olarak incelenmesinin yanı sıra antropolojik bakımdan da yansıttığı kültüre yönelik bilimsel değerlendirmelerin kaydedilmesi gerekmektedir. Burada sözü edilen türden bir çalışmanın bölge konusunda ihtisaslaşmış sanat tarihçisi, arkeolog, antropolog, etnograf ve giyim-kuşam konusundaki teknik uzmanlardan oluşan bir grup tarafından yapılmalıdır. Mevcut kültürel objelerin (malzemenin) nesiller sonra yok olma ihtimaline karşı kayıt altına alınması sırasında, yöredeki toplumsal ve coğrafi şartların gözlemlenmesi ve yerel halk ile doğrudan yapılan sohbetlerle derinlemesine ve objektif verilere ulaşılması önem taşımaktadır.

Bu amaçla, antropolojik olarak “dokuma kültür envanteri” ve sonrasında “dokuma

rotası” oluşturulacaktır. Bu sayede Anadolu dokuma mirası yüksek değerler statüsündeki klasikler arasında yer alacaktır. Dokuma kültür envanteri; ilk aşamada konuya ilişkin sözlü ve yazılı bilgi ve belgenin bir araya getirilerek değerlendirilmesidir. Sonrasında saha çalışması ile veri toplanarak araştırma alanının içeriden nasıl görüldüğünü iyi analiz edilmelidir (Genç, 2014:98).

Bu analizlerde objektiflik tam sağlanabilmesi mümkün olmasa da, disipline edilmiş bir subjektiviteyle yorumlamalar yapılmalıdır. Yani çalışılan kültürün bakış açısıyla (emik) bakıldığı gibi gözlemcinin bakış açısıyla (etik) da anlamaya çalışarak yorumlamak olacaktır (Güvenç, 1994:95)

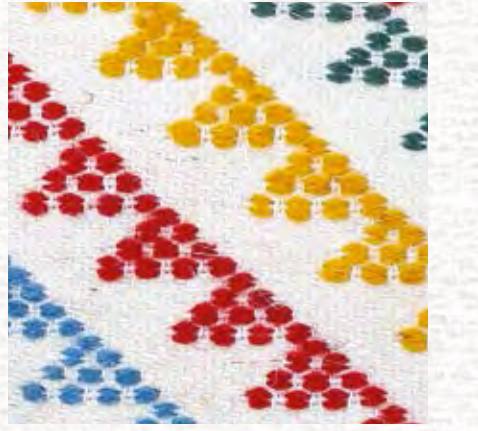
Dokuma rotası; coğrafya ve insanlık ne kadar çeşitliyse kumaşın da bir rotası ve haritası vardır. Anadolu dokuma rotası ve haritasında iklim ve kültür yapısı çok önemlidir. Akdeniz’de pamuk yetişir ve pamuk ipi elde edilir. Doğu ve Güneydoğu’da insanlar daha fazla hayvancılıkla uğraşır ve yün elde edilir. İç Anadolu, Bursa tarafları, Ödemiş ipek böceğinin kozasından ipek

üretimi yaygındır. Karadeniz coğrafyasında keten ve kenevir bitkisi açısından elverişli olmasına rağmen dokuma ve işleme farklı farklı bölgelere de yayılmış ve çeşitlenmiştir. Dokuma kültürü rotasıyla, konuya ilgi duyan herkes için bir kılavuz niteliğinde, gündelik hayatta gezilip görülebilecek, yaşayan sergileme alanları oluşturulmalıdır. Bu alanlarda dokumaya ilişkin kolektif belleğin tümü bir arada görülebilmelidir. Böylece toplumda dokuma konusunda kültürel farkındalık arttırılabilir.

Bu önerilerin hayata geçirilmesi için; bilim uzmanları, araştırmacılar, zanaatkarlar, yerel yönetim ve idarecileri disiplinlerarası işbirliği ile; dikkat ve titizlikle ele almalı, uygulamalı, sürekli iyileştirerek geliştirmelidir.

Hereke Dokuma 20. Yüzyıl (Tahmini), 82,5 x 92,5 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

Tekirdağ / Karacakılavuz Dımı Dokuması, 71 x 130 cm, Tekirdağ Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

TÜRK EL DOKUMA ALBÜMÜNÜN BİLİMSEL RESTORASYON, KONSERVASYON VE DİJİTALLEŞTİRME AŞAMALARI

Dr. Ragsana HASANOVA

İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Taşınabilir Kültür Varlıklarının Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı Uzmanı Konservatör-Restoratör

Tarihi kültürel mirasın ve eşsiz sanat eserlerinin restorasyon ve konservasyon yöntemleri her müze uzmanının ilgisini çekmektedir. Bazen müze ve laboratuvarlarda gerekli depolama ve sergileme koşulları sağlanmasına rağmen ne yazık ki eserlerin doğal yaşlanmasının önüne geçilememektedir. Eserlerin belgelenmesi ile restorasyon ve konservasyon yöntemleri, eserin bozulma oranına, dönemine ve malzemesine göre belirlenmektedir.

Cumhurbaşkanımızın eşi Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi himayelerinde, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü koordinatörlüğünde yürütülen Türkiye'nin Dokuma Atlası ve Türkiye'nin Giysi Haritası projelerinde yararlanmak üzere, "Türk El Dokuma Albümü" 09.03.2020 tarihinde İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü bünyesinde faaliyet gösteren "Taşınabilir Kültür Varlıklarının Restorasyonu ve Konservasyonu Laboratuvarı"na teslim edilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde ilk kez kurulan laboratuvar projeleri Marmara Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Tekstil Mühendisliği

Bölümü Tekstil ve Yazma Eserler Restorasyon ve Konservasyon Ar-Ge Laboratuvarı ile işbirliği yürütülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı 'Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'ne kayıtlı "Türk El Dokuma Albümü" 63 sayfa ve 467 adet dokuma örneğini içermektedir. Kompozit bir eser olan albümün restorasyon ve konservasyon uygulaması 11.09.2020 tarihinde başlamıştır. Albümdeki tahribatların fiziksel, kimyasal ve biyolojik bozulmalar sonucu oluştuğu gözlemlenmiştir.

Eserin kağıt kısmına uygulanan restorasyon ve konservasyon müdahaleleri, eserleri aktif bozulmaya sürükleyen tahribatlardan uzaklaştırarak mevcut haliyle gelecek nesillere aktarılmasını amaçlamaktadır.

Albüme uygulanacak restorasyon ve konservasyon müdahaleleri eserin hammaddesine, bozulma oranına ve dönemine göre belirlenmiştir. Orta hasarlı olarak belirlenen albüm sayfalarının kondisyonu lokal dezenfeksiyon işlemi, yüzey kirliliğinin

mekanik temizliği, asit indirgeme, sayfaların tümlenmesi ve belgelenmesi gibi uygulamalara tabi tutularak güçlendirilmiştir.

Ana malzemesi paçavra kâğıdı olan albüm sayfalarında çevresel faktörlerden dolayı renk bozulması, asitlenme, mikroorganiz-

maların verdiği tahribatlar, parça kayıpları ve eserin kenar kısımlarında lif kırılmaları, kıvrılmalar ve yırtılmalar tespit edilmiş ve eserin ana malzemesine uyumlu materyaller kullanılarak titizlikle onarılmıştır. Albüm sayfalarındaki dokuma örneklerinde tespit edilen lif kırılmaları, yüzey kirliliği ve lekelenmeler giderildikten sonra asitsiz malzemedden hazırlanan cilt kapağına yerleştirilmiştir. Restorasyon ve konservasyon uygulamaları tamamlanan dokuma albümünün sayfaları araştırmacılar için dijital ortama aktarılarak belgelenmiştir. Uygulamalar yaklaşık 2 ayda tamamlanarak teşhi-re hazır hale getirilmiştir.

Restorasyon ve konservasyon uygulamaları tamamlanan "Türk El Dokuma Albümü"nin, ±15-18 °C sıcaklıkta ve %50-55 bağıl nemde korunması gerekmektedir.

Türkiye'de farklı müzelerin envanterinde yer alan albümlerin de dokuma albümü örneğinde olduğu gibi restorasyon ve konservasyon uygulamalarına tabi tutulması dokuma kültürümüzün gelecek nesillere aktarılmasında büyük önem arz etmektedir.

DOKUMACILIK TARİHİ AÇISINDAN ARŞİV BELGELERİNİN ÖNEMİ

Doç. Dr. Raşit GÜNDOĞDU

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü

Mana itibariyle; resmi dairelerin, çeşitli müesseselerin veya kişilerin işlerini yürütürken, muamelesi tamamlanmış ve muhafazası icab eden vesikalara arşiv malzemeleri ve bu arşiv malzemelerinin düzenli bir şekilde, belirli kaidelere göre bir araya getirilerek saklandığı yer de arşiv diyoruz. Arşivler, vesikaların çıktığı yerler olan devletin, şehrin veya müessesenin, ailenin hizmetinde oluşuna göre devlet arşivi, şehir arşivi, özel arşiv, aile arşivi gibi isimler alırlar. İnsanoğlu yazının bulunmasıyla kendileri ile ilgili her türlü faaliyeti yazılı olarak korumak ve gerektiğinde belgeyerek ispatlamak ve bunları muhafaza etmek ihtiyacı duymuştur ve tarihî seyirde arşivlemeyi geliştirerek sürdürmüştür. Arşivler, kendilerini meydana getiren faaliyetlerin hakikî bir kısmını, teşkil ederler ve vesikalar halinde oldukları için de geçmiş faaliyetlerin hakiki ve yaşayan delilleridirler.

Dünyanın en zengin arşiv malzemelerine sahip olan ülkemizde bulunan belgeler sosyal, ekonomik, tarihî her konuya ışık tuttuğu gibi dokumacılık tarihîmiz ve kumaş

çeşitlerimiz hakkında bilgilenmemiz açısından temel kaynaklarımızdandır. Osmanlı Devleti'nde dokumalarla alakalı belgelerde genellikle, kaliçe olarak anılan küçük ebatlı halı, halı, kilim, deve kilimi, sayıs kilimi, un çuvalı, harar, torba, yelken bezi, çuval, alaca, kirpa, garar, puşide gibi isimlerle anılan ürünlerden zikredilmektedir.

Kanunnameler, narh defterleri ve bunlara ait hükümlerin 1502'den itibaren her memleket kumaşının cinslerini, dokularını gösterdiğini biliyoruz. Dokuma ürünlerinin çeşitliliği Osmanlı toplumunda amaç ve inanç bütünlüğünden ziyade, geleneksel ölçülere dayalı evrensel dengeyi sağlamaktaydı. Çarşı, pazar ve han gibi yerlerdeki dokuma üretim, ticaret ve zanaat işleri, Fütüvvetnameler, Narh ve Ehli Hiref defterlerindeki kayıtlara göre yapılırdı. Örneğin, bir dokumacı çırağı 1001 gün çalıştıktan sonra kalfa olabilirdi. Ustalığı ise Ahi Ocağı tarafından verilir.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın Osmanlı Arşivi bölümünde o

dönemlerde yapılan el dokumacılığı ile alakalı da çok sayıda belge vardır. Ordunun temel ihtiyaçlarından olan; yelken bezi, askerinin un çuvalı, kilim gibi malzemeler, cami, Medine, Mekke gibi şehirlerdeki kutsal mekânların yaygıları, dokuma fabrikaları, dokumayla alakalı vergi düzenlemeleri gibi daha dokumayla alakalı pek çok konuda belge vardır.

Dokumacılığın geliştirilmesi, standartların ve kalitenin yükseltilmesi için de devlet tarafından birtakım tedbirlerin alındığını yine belgelerden öğrenmekteyiz. Kimi arşiv belgelerinde, dokumaların desenlerine dahi müdahale edildiği anlaşılmaktadır ki, üretimde mümkün olduğunca kalite ve estetiğin yakalanması için çaba sarf edildiği anlaşılmaktadır. Sipariş usulü ile yaptırılan dokumaların örnek numunelere göre yaptırıldığı ve bunun belirli bir kalitede üretim sağlamaya yönelik kimi tedbirler olduğu tahmin edilmektedir.

Osmanlı Dokuma Sanatındaki asıl etkiler hiç kuşkusuz Anadolu Selçukluları ve Beylikleri devri dokumalarından kaynak-

lanmaktadır. Dokuma Sanatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasî, iktisadî, sosyal ve ticarî hayatında çok önemli bir yer almıştır. Bir saray sanatı olarak devlet hazinesine büyük gelir ve kâr sağladığı için gelişmesini devlet kontrolü altında sürdürmüştür. Bursa, Edirne, İstanbul İhtisap Kanunnâmeleri ile esnafın uyması gereken kurallar belirtilirken, en geniş yer dokumacılara verilmiştir. Kumaşlarda kullanılan ipek, altın ve gümüş tellerin miktarı ve dokumanın bütün safhaları sık sık kontrol edilmiştir. Özellikle 1502 tarihli Bursa İhtisab Kanunnâmesi'nde ipekli dokumalarda ipeğin hammaddesinin elde edilışinden, bükülüp boyanışına kadar neler yapılması gerektiği ve standartlar; dokumanın çatısını oluşturan çözü ipliklerinin uzunluğu, tel sayısı, tel aralığı, gramajı, bu tellerin ipek kuruduktan sonra bükülüp boyanacağı, kırmızı boyada kullanılacak lâk miktarı ve uygulaması belirtilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın Osmanlı Arşivi bölümünde o dönemlerde yapılan el dokumacılığı ile alakalı da çok sayıda belge vardır. Ordunun te-

mel ihtiyaçlarından olan; yelken bezi, askerinin un çuvalı, kilim gibi malzemeler, cami, Medine, Mekke gibi şehirlerdeki kutsal mekânların yaygıları, dokuma fabrikaları, dokumayla alakalı vergi düzenlemeleri gibi daha dokumayla alakalı pek çok konuda belge vardır.

Dokumacılığın geliştirilmesi, standartların ve kalitenin yükseltilmesi için de devlet tarafından birtakım tedbirlerin alındığını yine belgelerden öğrenmekteyiz. Kimi arşiv belgelerinde, dokumaların desenlerine dahi müdahale edildiği anlaşılmaktadır ki, üretimde mümkün olduğunca kalite ve estetiğin yakalanması için çaba sarf edildiği anlaşılmaktadır. Sipariş usulü ile yaptırılan dokumaların örnek numunelere göre yaptırıldığı ve bunun belirli bir kalitede üretim sağlamaya yönelik kimi tedbirler olduğu tahmin edilmektedir.

Osmanlı Dokuma Sanatındaki asıl etkiler hiç kuşkusuz Anadolu Selçukluları ve Beylikleri devri dokumalarından kaynaklanmaktadır. Dokuma Sanatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasî, iktisadî, sosyal ve

ticarî hayatında çok önemli bir yer almıştır. Bir saray sanatı olarak devlet hazinesine büyük gelir ve kâr sağladığı için gelişmesini devlet kontrolü altında sürdürmüştür. Bursa, Edirne, İstanbul İhtisap Kanunnâmeleri ile esnafın uyması gereken kurallar belirtilirken, en geniş yer dokumacılara verilmiştir. Kumaşlarda kullanılan ipek, altın ve gümüş tellerin miktarı ve dokumanın bütün safhaları sık sık kontrol edilmiştir. Özellikle 1502 tarihli Bursa İhtisab Kanunnâmesi'nde ipekli dokumalarda ipeğin hammaddesinin elde edilışinden, bükülüp boyanışına kadar neler yapılması gerektiği ve standartlar; dokumanın çatısını oluşturan çözü ipliklerinin uzunluğu, tel sayısı, tel aralığı, gramajı, bu tellerin ipek kuruduktan sonra bükülüp boyanacağı, kırmızı boyada kullanılacak lâk miktarı ve uygulaması belirtilmiştir.

Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan “Ehl-i Hiref defterlerine göre dönemin lonca örgütleri içerisinde en kalabalık olanı dokumacıları ve “kadifeci”, kemhacı”, “futacı” gibi hirefleri oluştururlardı. Dokuma loncaları diğer sanat dallarında olduğu gibi

Kethüda, Yiğitbaşı, İşçibaşı ve iki ehlihib-re'den oluşan bir örgüt olup, grubun başında bir şeyh bulunurdu.

Dokumacılık ve dokuma ürünleri ile faaliyet gösteren esnaf gruplarına ait görüntüler Osmanlı minyatürlerinde de yer almıştır. 1400 – 1600 arası dönemde Anadolu, ürünlerini Balkanlar'a Karadeniz'in kuzeyine ve Batı ülkelerine ihraç eden bir tekstil üretim bölgesi haline gelmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in emri ile Osmanlı kumaşları, Venedik'li ve Cenova'lı tüccarlar eliyle İtalya üzerinden Fransa, İngiltere, Almanya, İsveç, Polonya ve İskandinavya'ya sevk edilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte imparatorluğun toprakları üzerinde değişik yörelerde, çeşitli türlerde kumaş imal eden merkezler oluşmuştur.

Yünlü kumaş dokumacılığında; Ankara, Tosya, Koçhisar, Erzurum, Erzincan, Antalya, Selânik, Filibe, Lofça, Tırnova, Şumnu, Samakov ve İstanbul, İpek kumaş dokumacılığında; başta Bursa olmak üzere Bilecik, İstanbul, Aydos, Edirne, Konya, Menemen, Sakız, Musul, Halep, Şam, Bağdat, Pamuklu

kumaş dokumacılığında ise; yine başta Bursa olmak üzere İstanbul, Denizli, Alaşehir, Adana, Antalya, Urfa, Diyarbakır, Antep, Mardin, Musul, Bağdat ve Halep kentleri başı çeken merkezler olmuştur.

Dokumacılığın çini ve seramik gibi uzun zamanda gelişen ve geniş organizasyon isteyen bir sanat kolu olması, hammaddeye bağlı üretimi ve ustalık gerektiren işlemlere sahip olması nedeniyle dokuma merkezlerinin asırlar boyu aynı yerlerde devam ettiği görülmektedir.

Kumaşlar dokundukları şehre göre; Halep kumaşı, Bursa kumaşı gibi, Kullanıldıkları yere göre; Trablus kuşağı, Konya sevaisi gibi, Şahıs isimlerine göre; Hacı Ali bezi, Bakkaloğlu işi, Selimiye gibi adlar almışlardır.

Tekniklerine göre adlandırılanlar çoğunlukta olup başlıcaları; kadife, çatma, kema, seraser, atlas, canfes ve kutnu'dur.

Renk sayısına göre adlandırılanlar; se-renk, heft-renk, Desenine göre adlandırılanlar ise; gülistanî, çınarlı, benekli gibi kumaşlardır.

Osmanlı Arşivleri, Şeriyye Sicilleri Arşivlerinde, Vakıflar Arşivlerinde ve diğer arşiv belgelerinde sözü edilen kumaşların çoğu günümüze ulaşmamıştır. İşte biz günümüze ulaşmayan kumaş ve dokumalar hakkında biz bu bilgileri arşiv belgelerinden öğreniyoruz.

KUŞAKLARARASI AKTARIMIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ BAĞLAMINDA GELENEKSEL TÜRK DOKUMALARI VE ÖRNEK BİR UYGULAMA “BİR USTA BİN USTA PROJESİ”

Dr. Nuray KOMSER

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Halk Kültürü Dairesi Başkanlığı Sanatçı Değerlendirme Şubesi Müdürü V.

Kültür en geniş anlamıyla bir milletin yaşam tarzını ifade etmektedir. Geçmişten geleceğe aktarılan, öğrenilen, değişebilen özellikleri ile dinamik yapıya sahip olan halk kültürü bir milletin hayat kaynaklarından biridir. Bu nedenledir ki halk kültürü unsurlarının korunması ve gelecek nesillere bir şekilde aktarılması önem taşımaktadır.

Halk kültürü unsurlarının önemli bir alanını geleneksel Türk dokumaları oluşturmaktadır. Dokuma kültürünün “yaşanarak” ve “yaşatılarak” korunmasında ve bu sürecin bir parçası olarak ortaya çıkan bilgi, belge ve materyallerin hem yaşayan nesle hizmetinin hem de gelecek nesle aktarımının sağlanmasında alan araştırmaları, arşivleme, müzeleme çalışmaları kadar geleneksel Türk dokumalarının sürdürülebilir projeler ile desteklenmesinin de etkili olduğu kuşkusuzdur.

Türkiye'nin zengin kültürel değerlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında, projeler yoluyla gelecek kuşaklara aktarılmasında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araş-

tırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü önemli bir misyona sahiptir. Bu bağlamda “Bir Usta Bin Usta Projesi” Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü ve Anadolu Sigorta işbirliğinde gerçekleştirilen ve en dikkat çeken projelerden biri olmuştur. 2010 yılında başlatılmış projenin amacı “kamuoyunun ilgisini kaybolmaya yüz tutan mesleklerle ve yerel değerlere çekmek bu mesleklerin yeniden canlanmasını sağlamak ve meslek ustalarının deneyimlerinin geleceğe taşınmasını sağlamaktır. (<http://www.birustabinusta.com.tr/tr/proje-bilgileri/bir-usta-bin-usta-hakkinda>). Proje kapsamında her yıl Kültür Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğünün önerdiği 5 il ve meslek seçilmiş ve her meslek için 15-20 arasında kursiyer eğitilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın belirlediği sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen kurslarda kursiyerlere meslekleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. 2020 yılında tamamlanan projede toplam 50 meslek ve 1000 usta adayı desteklenmiş, mikro kredi konusunda özel bir çalışma yaparak kursiyerlere kredi imkânları sağlanmıştır. Böylelikle projenin eğitim ayağının ardından istihdama

yönelik çalışmaların gerçekleştirildiği ve bunların geleneksel sanatların korunarak, yaşatılarak sürdürülebilirliği bağlamında desteklediği söylenebilir. Projede ayrıca geleneksel sanatların icrasında kullanılan ham madde konusunda da duyarlılık gösterilmiş olup doğal malzemenin korunması ve kullanılmasını sağlanmıştır. Söz konusu projenin kültürün yeniden canlandırılması, kuşaktan kuşağa aktarılması bağlamında işlevsel olduğu düşünülmektedir.

10 yıllık bir süre sonunda tamamlanan Bir Usta Bin Usta Projesi kapsamında dokuma alanında; Konya Keçecilik, Denizli Buldan Bezi, Hatay İpek Dokumacılığı, İzmir Keçe Aksesuar, Kastamonu Çarşaf Dokuma, Kırklareli Poyralı Köyü Dokuması, Şile Bezinden Giyim ve Aksesuar Yapımı, Tekirdağ Karacakılavuz El Dokumacılığı meslekleri seçilmiş ve kursiyerler eğitilmiştir.

Bu projede amaçlandığı gibi geleceğe dönük koruma yaşatma potansiyelinin dikkate alınarak sahip olunan özgün yerel değerlerin de korunarak bütüncül yaklaşımlar ile

tasarlanan projeler; geleneksel Türk dokumalarının ve etrafında oluşan kültürel unsurların (ritüeller; kutlamalar; masal, fıkra, efasane, atasözü, deyim, kalıp sözler gibi sözlü kültür unsurları vs.) yaşatılmasına, üretimlerinin sürdürülmesine, ekonomik kalkınmanın sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

Küreselleşme, teknolojik gelişmelerin ulusal kültüre olan olumsuz etkileri bu değerlerin korunması, yaşatılması ve geleceğe taşınması çalışmalarını da beraberinde getirmektedir. Geleneksel Türk dokumaları konusunda yapılacak çalışmalar, geçmişin zenginliği ve geleneğin birikimi ile günümüzde farklı açılardan ele alınıp geleceğe taşınmalıdır. Dokuma kültürünün kuşaklararası aktarımının sürdürülebilir olması geleneksel niteliklerini bozmadan, çağın, teknolojinin sunduğu imkanlarla kendisini yenilikçi yaklaşımlarla güncelleyebilmesine bağlıdır. Ayrıca geleneksel Türk dokumalarının yaşatılmasında, aktarılmasında ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında üretilecek el sanatının hammaddesinin kırsal kesimlerde, köylerde üretim olanaklarının

geliştirilmesi, halkın yerel üretime teşvik edilmesi, doğal boyalarla geleneksel niteliklere sahip desen ve motiflerin kullanılmasının desteklenmesi, üretilen ürünlerin teknolojinin olanaklarından faydalanarak tanıtılması, yurt içi ve yurt dışı fuar ve sergilerin düzenlenmesi de oldukça önemlidir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, kültürün korunması ve kuşaklararası aktarımının sürdürülebilirliğinin sağlama amacıyla ortaklaşa yürüttüğü projeler dışında çeşitli yönetmelikler hazırlayarak, kurslar ve programlar hayata geçirerek de katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü koordinasyonunda gerçekleştirilen ve kültürel değerlerimizin korunmasına yönelik olarak UNESCO nezdinde yürütülen çalışmalar ulusal ve uluslararası düzeyde dikkat çekicidir. Şöyle ki; ülkemiz; 20 kültürel değeriyle UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listelerine en çok unsur kaydettiren ilk 5 ülke arasında yer almıştır. 2021 yılı içerisinde Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listelerine 6 yeni kültürel değer daha sunulmuş-

Denizli / Buldan İpek Poşu, 80,5 x 118 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

tur. Bu kültürel değerlerden biri de “İpek Böcekçiliği ve İpek Dokuma Kültürü” dür. Türkiye’nin moderatörlüğünde çokuluslu olarak sunulan bu unsurun kaydedilmesinin ulusal ve uluslararası seviyede dokuma kültürüne olan toplumsal farkındalığı arttıracığı kuşkusuzdur. Yine UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kapsamında Yaşayan İnsan Hazineleleri Türkiye Ulusal Envanterine 67 kişi kayıtlıdır. Dokuma alanında 2008 yılından günümüze ilan edilen Yaşayan İnsan Hazinelelerimiz ise şunlardır: Mehmet Girgiç Keçecilik (2008), Emine Karadayı Dokumacılık ve Doğal Boyacılık (2009), Ahmet Yaşar Kocataş Keçecilik (2015), Hasan Büyükaşık İpek böcekçiliği ve Dokumacılığı (2017). Halk kültürü çalışmaları genelinde ve geleceğe taşıma adına ülkemizde halk kültürü ve somut olmayan kültürel miras merkezinde bir kaynak alanı olarak yer alan Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü yüklenmiş olduğu görev ve sorumluluğun bilincinde olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Denizli / Buldan İpek Poşu, 101 x 105 cm İzmir Olgunlaşma Enstitüsü

Çubuklu Tafta 20. Yüzyıl Baş (Tahmini), 101 x 101,5 cm, Yusuf İyilik Koleksiyonu

TEŞEKKÜR

Türkiye Dokuma Atlası Projesi, ÷lkemizin her bölgesinden değerli paydaşların desteğiyle hayata geçirilen ulusal bir k÷ltür projesidir. İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü olarak projeye ve tanıtım sergisine katkı sağlayan; T.C.Ticaret Bakanlığı, Türkiye İhracatçılar Meclisi ve İTHİB'e, koleksiyonerlere, T.C.Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesindeki Olgunlaşma Enstitüleri ve Halk Eğitim Merkezlerinin yönetici, öğretmen ve dokuma ustalarına, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü yetkililerine, İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerine, T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı dokuma sanatçılarına, sergimize tarihî dokuma tezgâhı göndererek katkı sağlayan Tire Kent Müzesi'ne, yerel yönetimlerin yetkililerine ve STK'lara teşekkürlerimizi sunarız.

KOLEKSİYONERLER

Enderun Sanat - Yusuf İyilik Koleksiyonu

Kanca El Aletleri Koleksiyonu - Alper Kanca - Bayram Çiçek

Anadolu'da Kullanılmış Dokuma Tezgâhlarının Modelleri - Prof. Dr. Aydın Uğurlu'nun Minyatür Dokuma Tezgâhı Modelleri Serisi

T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE BAĞLI KURUMLAR

Ankara Olgunlaşma Enstitüsü, Ankara Sofu Dokuma Ustaları: Didem Özkorucuklu, Şerife Alp, Şehriban Çelikhan, Mehtap Yenici, Zeynep Bayram

Erzurum Olgunlaşma Enstitüsü, Ehram Dokuma Ustaları : Meryem Hazar, Şahinder Hazar, Hatice Safipolat, Çiğdem Köseoęlu, Elif Karuş

Gaziantep Nurel Enver Taner Olgunlaşma Enstitüsü, Kutnu Dokuma Ustaları: Mahmut Can Memiş, Abd÷lkadir Mekki, Cemil Kınacıgil, Erdal Elbay, Feray Terlemez, Büşra Yıldırım, Ömer Faruk Kösece, Aba Dokuma Ustaları: Mustafa Çavuş, Cengiz Karakuş, Recep Araz

İzmir Olgunlaşma Enstitüsü, Ödemiş İpeği Dokuma Ustaları: Nejla Bircan, Tuęçe Şen

Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü, Aba Dokuma Ustaları: Emine Vurur, Gülsüm Nergiz

Konya Olgunlaşma Enstitüsü, Dokuma Ustaları: Hatice Serpil Karasoy, Hacer Büyükyılmaz , Burcu Güven

Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü, Keşan Dokuma Ustası: Gülnur Tüfekçi

Tokat Olgunlaşma Enstitüsü, Dokuma Ustaları: Şerif Polat, Sati Soy, Dilek Savaş

Ankara /Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi, Dokuma Ustası: Zekiye Ertürk

Bayburt /Merkez Halk Eğitim Merkezi, Ehram Dokuma Ustası: Hamiyet Korkmaz

Burdur/Göhlhisar Halk Eğitim Merkezi, İbecik Dastarı Dokuma Ustaları: Şernaz Eskin, Sultan Akdaę, Raziye Akdaę

Burdur /Mehmet Akif Ersoy Halk Eğitim Merkezi, İbecik Dastarı Dokuma Ustaları: Duygu Tüzüner, Melahat Öztürk, Meliha Köse

Giresun/Şebinkarahisar Halk Eğitim Merkezi, Tamzara Dokuma Ustası: Esra Hasarı

İzmir/Tire Halk Eğitim Merkezi, Tire Beledi Dokuma Ustaları: Gülnur Yaykal, Nureşan Yaykal

Kocaeli/Kandıra Halk Eğitim Merkezi, Kandıra Bezi Dokuma Ustası: Z÷lbiye Soylu

Malatya/Yeşilyurt Halk Eğitim Merkezi, Haneyi Kareyi Çırmıhtı Dokuma Ustası: Nuray Otugüzel

Rize Halk Eğitim Merkezi, Rize Bezi (Feretiko) Dokuma Ustaları: Yücel Bayraktar, Seher Çakar, Arzu Kopuz

Siirt/Erüh Halk Eğitim Merkezi, Şal Şepik Dokuma Ustaları: Nail Gülhacı, Yusuf Yıldırım, Leyla Çekin, Ali Demir, Kerem Erdemci, Osman Demir

Sinop /Ayancık Halk Eğitim Merkezi, Ayancık Keteni Dokuma Ustası: Asuman Yılmaz

Şırnak/Cizre Halk Eğitim Merkezi, Şal Şepik Dokuma Ustaları: Mustafa Aslankılıç, Halise Batar, M. Kadri Özdemir

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜKLERİ

Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Denizli Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü - Buldan Bezi Dokuma Ustası Selahattin Kaçanoğlu

Gaziantep Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü - Antep Kutnu Dokuma Kültür Bakanlığı Ustası Yusuf Mekikçi

Giresun Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü - Tamzara Bezi Dokuma Kültür Bakanlığı Ustası Esra Hasarı

Tekirdağ Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü - Tekirdağ Karacakılavuz Dokuma Ustaları: Fatma Çaylalı, Sevim Helvacı

Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü - Trabzon Çarşıbaşı Keşanı Dokuma Ustası Kazım Peken

YEREL YÖNETİMLER VE DERNEKLER

Denizli Büyükşehir Belediyesi

Buldan Bezi Dokuma Ustası: Selahattin Kaçanoğlu

Nikfer Bezi Dokuma Ustası: Ümmühan Apalı

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi-Gazi Kültür AŞ

Antep Kutnu Dokuma Ustası: Muhittin Eldemir

İzmir/Tire Belediyesi- Tire Kent Müzesi

Beledi Dokuma Ustası Saim Bayrı, Gülnur Yaykal

Muğla Büyükşehir Belediyesi-MELSA

Dokuma Ustaları: Ülkü Demir, Kadriye Ceylan

Aydın/ Bozdoğan Belediyesi, Olukbaşı Köyü Muhtarlığı

İstanbul/Şile Belediyesi

Şile Belediyesi El Sanatları Merkezi Şile Bezi Dokuma Ustaları:

Berna Melek, Mehtap Karpuz,

Güliden Şahinbay, Halilcan Civan, Önder Şeref, Niyazi Bostancı,

Ali Toksöz, Engincan Küçük

Sinop/ Boyabat Belediyesi

Malatya/ Yeşilyurt Belediyesi

Haneyi Kareyi Çırmıhtı Dokuma Ustası: Nuray Otugüzel

Malatya/Arapgir Belediyesi Kadın Kooperatifi

Dokuma Ustaları: Ayşe Kavas, Ebru Çakır,

Ümmühan Gedik, Gülcan Ayvalık,

Nilüfer Cömertoğlu, Günnaz Hasimli, Birgül Karagöz

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi-KOMEK

Antalya İbradı Ormana Köyü Özgüven Vakfı, Tolga Özgüven

Antalya Gılamık Dokuma Ustaları: Feride Canbaş,

Nevin Peşman, Hacer Parmaksız

Ödemiş Kadın Kooperatifi-

Hatay İpeği Dokuma Ustası Ali Büyükaşık

S.S.Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği - KOZABİRLİK

Sunteks Endüstriyel Bobin Kağıt Ürünler

Sanko Tekstil İşletmeleri Sanayi Ve Ticaret Aş Isko Şb

Hatay İpekli Dokuma, 112 x 588 cm, Dokuma Ustası Ali Büyükaşık

ENDERUN
SANAT

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

Olgunlaşma
Enstitüleri
Sabancı

İTHİB
İSTANBUL TEKSTİL VE HANMADELERİ
BİRLİĞİ

TÜRKİYE
DOKUMA
ATLASI

turkiyedokumaatlası.com